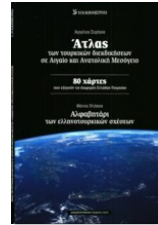

1. ΤΟ ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

Μέσο: . . . . . ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΚΥΡΙΑΚΗΣ_ΕΙΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

Ημ. Έκδοσης: . . .30/11/2025 Ημ. Αποδελτίωσης: . . .30/11/2025

Σελίδα: 123

ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

Θάνος Π. Ντόκος

Διδάκτωρ Διεθνών Σχέσεων και Στρατηγικών Σπουδών Πανεπιστημίου Cambridge

* Το «Αλφάβηταρι των ελληνοτουρκικών σχέσεων» γράφτηκε το 2018 και επικαιροποιήθηκε το 2019, όταν ο συγγραφέας ήταν Γενικός Διευθυντής του **Ελληνικού Ιδρύματος Ευρωπαϊκής & Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ)**. Μια νέα επικαιροποίηση του κειμένου για τις ανάγκες της παρούσας έκδοσης έγινε από την *Καθημερινή*.

1. ΤΟ ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

Μέσο: . . . . . ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΚΥΡΙΑΚΗΣ_ΕΙΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

Ημ. Έκδοσης: . . .30/11/2025 Ημ. Αποδελτίωσης: . . .30/11/2025

Σελίδα: 124

122

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ

ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ · ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙ ΟΡΩΝ

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Τα τελευταία εβδομήντα χρόνια περίπου, η Ελλάδα και η Τουρκία έχουν βρεθεί αρκετές φορές σε περίοδο σοβαρής κρίσης ή ακόμα και στα πρόθυρα πολεμικής σύρραξης: Σεπτεμβριανά (1955), κρίσεις στην Κύπρο (1963-1964, 1967, 1974), Αιγαίο (1976, 1987, 1996-Ιμια), Κύπρος S-300 (1997-98), περίπτωση Οτζαλάν (1999), «Ορούτς Ρέις» (2020). Στο ίδιο διάστημα, και παρά κάποιες περιόδους χαμηλής έντασης, ή ακόμα και ύφεσης στις διμερείς σχέσεις, παρατηρείται έντονος και κλιμακούμενος ανταγωνισμός στρατιωτικών εξοπλισμών μεταξύ των δύο χωρών, και λαμβάνει χώρα μια σύγκρουση χαμηλής έντασης (low intensity conflict) ανάμεσά τους (με διαλείμματα ύφεσης). Παρά την προσέγγιση των δύο πλευρών μετά το 1999, και τη βελτίωση των οικονομικών σχέσεων και του πολιτικού κλίματος γενικότερα, δεν έχει σημειωθεί ουσιαστική πρόοδος στην προσπάθεια πλήρους ομαλοποίησης των διμερών σχέσεων.

Χωρίς να υπάρξει ουσιαστική διαφοροποίηση από την πολιτική του κεμαλικού κατεστημένου έναντι της Ελλάδας, τα πρώτα χρόνια διακυβέρνησης της γειτονικής χώρας από το Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (AKP) δεν χαρακτηρίστηκαν από ιδιαίτερα υψηλές εντάσεις, ακόμα και σε περιόδους έντονης ελληνικής αδυναμίας – ωστόσο, η κατάσταση άρχισε σιγά σιγά να αλλάζει μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα του Ιουλίου 2016, σε έναν βαθμό λόγω της υπόθεσης των οκτώ Τούρκων αξιωματικών που ζήτησαν άσυλο στη χώρα μας, αλλά κυρίως λόγω των αυξανόμενων τουρκικών περιφερειακών φιλοδοξιών. Από την άλλη πλευρά, θα πρέπει, βεβαίως, να καταγραφεί η σταδιακά συχνότερη αναφορά και «αναβαθμισμένη» υπενθύμιση (μέσω υπερπτήσεων σε χαμηλό ύψος) της τουρκικής θεωρίας των «γκριζών ζωνών», η οποία θέτει υπό αμφισβήτηση την κυριαρχία ενός αριθμού βραχονησίδων, νησίδων και μικρών κατοικημένων νησιών στο Αιγαίο.

Κατά την περίοδο 2019-2022 παρατηρήθηκε μια σημαντική αύξηση της έντασης από πλευράς Τουρκίας στις σχέσεις με την Ελλάδα, εξέλιξη που προκάλεσε έντονη ανησυχία στην ελληνική πλευρά, η οποία προσπάθησε να κατανοήσει τα αίτια και αναζήτησε τρόπους διαχείρισης της κατάστασης. Τόσο οι υβριδικές επιχειρήσεις στον Έβρο, τον Φεβρουάριο-Μάρτιο 2020, όσο και το τουρκολιβικό μνημόνιο για οριοθέτηση θαλασσίων ζωνών στο πλαίσιο του αφηγήματος της «Γαλάζιας Πατρίδας» αποτελούν πηγές σοβαρότατου προβληματισμού για τον ελληνικό μηχανισμό εθνικής ασφαλείας. Η διατήρηση της έντασης σε σαφώς χαμηλότερα επίπεδα μετά τον μεγάλο σεισμό του 2023 στην Τουρκία και ως συνέπεια και των σχετικών αμερικανικών υποδείξεων αποτελεί ασφαλώς καλοδεχούμενη εξέλιξη, αλλά δεν έχει οδηγήσει σε αλλαγή της τουρκικής στάσης στα ανωτέρω ζητήματα, ούτε και σε ουσιαστική και μη-αναστρέψιμη πρόοδο στην κατεύθυνση της πλήρους ομαλοποίησης των διμερών σχέσεων.

Καθώς είναι φανερό ότι η ελληνική κοινή γνώμη, αλλά και σημαντικό κομμάτι του πολιτικού κόσμου, έχει περιορισμένη ή και σε κάποιες περιπτώσεις ανεπαρκή/ανακριβή γνώση των ελληνο-τουρκικών σχέσεων και των διμερών προβλημάτων, το παρόν κείμενο επιχειρεί να προσφέρει μια συνοπτική εικόνα, με στόχο την καλύτερη κατανόηση του θέματος. Ελπίζουμε ότι αυτή η –κατ' ανάγκη– περιληπτική αναφορά σε περίπλοκα νομικά και πολιτικά ζητήματα δεν αποβαίνει σε βάρος της ακριβούς αποτύπωσης της πραγματικότητας. Εξαιρετικά συνοπτική αναφορά γίνεται στο κυπριακό πρόβλημα, το οποίο αποτελεί ένα ιδιαίτερα περίπλοκο ζήτημα, το οποίο συνδέεται μεν άμεσα με τις ελληνοτουρκικές σχέσεις, αλλά έχει και τη δική του, σχετικά αυτόνομη, δυναμική.

A

Αβλαβής διέλευση

Εντός των χωρικών υδάτων υπήρχε παραδοσιακά και εξακολουθεί να υφίσταται το δικαίωμα αβλαβούς διελεύσεως (innocent passage), το οποίο αφορά όλα τα πλοία, ιδιωτικά και κρατικά, περιλαμβανομένων των πολεμικών. Ένα πλοίο έχει δικαίωμα να διαπλέει τα χωρικά ύδατα άλλου κράτους, υπό τον όρο ότι ο πλοιοκτήτης του δεν βλάπτει την ειρήνη, την ασφάλεια και την ομαλή λειτουργία του παράκτιου κράτους.

Γι' αυτόν τον λόγο, ο διάπλους πρέπει να είναι σταθερός και ταχύς. Τα πολεμικά πλοία δεν μπορούν να κάνουν στρατιωτικούς ελιγμούς ή γυμνάσια και πρέπει να έχουν καλυμμένα τα όπλα τους. Τα υποβρύχια πρέπει να κινούνται στην επιφάνεια της θάλασσας. Η αβλαβής διέλευση ενός πλοίου μέσα από χωρικά ύδατα υπόκειται σε ορισμένους περιορισμούς, με βασικότερο το δικαίωμα του παράκτιου κράτους να αναστέλλει προσωρινά, εντός καθορισμένων περιοχών της χωρικής θάλασσας, τη διέλευση ξένων πλοίων.

Τα τελευταία χρόνια, η Τουρκία συχνά χρησιμοποιεί με λίαν καταχρηστικό τρόπο την τακτική των «αβλαβών διελεύσεων» ανάμεσα στα νησιά του Αιγαίου. Τουρκικά πολεμικά περιφέρονται ασκόπως ανάμεσα στα νησιά του Αιγαίου, χωρίς να κατευθύνονται σε κάποιο λιμάνι. Τυπικώς δεν ήταν δυνατή η απαγόρευση της διέλευσης, διότι δεν υπήρχαν ενδείξεις ότι τα πλοία ασκούσαν κατασκοπεία ή εξήταζαν τις δυνατότητες των παράκτιων ελληνικών αμυντικών συστημάτων.

Αγία Σοφία

Μετά από σχεδόν πέντε αιώνες λειτουργίας ως τζαμί, μετατράπηκε σε μουσείο το 1934, κατόπιν απόφασης του Κεμάλ Ατατούρκ. Στις 10 Ιουλίου 2020 μετατράπηκε εκ νέου σε τζαμί με απόφαση του Ταγίπ Ερντογάν. Πρόκειται για κοντόφθαλμη απόφαση –με στόχο πρόσκαιρα εσωτερικά πολιτικά οφέλη και την ακύρωση ενός ακόμη τμήματος της «κοσμικής» κληρονομιάς Ατατούρκ–, η οποία θα βλάψει τις σχέσεις της Τουρκίας με μεγάλο μέρος του πολιτισμένου κόσμου, και ιδιαίτερα τις χριστιανικές χώρες, καθώς η Αγία Σοφία θεωρείται ένα από τα πιο σημαντικά σύμβολα παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς. Ο μέχρι τώρα σεβασμός του χαρακτήρα της συνέβαλε θετικά στον ευαίσθητο τομέα των διαθρησκευτικών σχέσεων. Για ορισμένους αναλυτές, η απόφαση αποτελεί ένδειξη αδυναμίας και όχι ισχύος του προέδρου Ερντογάν, καθώς και λανθασμένης εκτίμησης της σχέσης κόστους-οφέλους.

Πρέπει να σημειωθεί ότι πρόκειται για ζήτημα που αφορά την Τουρκία και τη διεθνή κοινότητα (και ιδιαίτερα την UNESCO) και όχι για διμερές ελληνοτουρκικό πρόβλημα, αν και αναμφισβήτητα προκάλεσε έντονη θλίψη και μεγάλη ανησυχία στο ψυχικό κάσμη με τη γειτονική χώρα. Στο πολυμερές/διεθνές επίπεδο θα είναι και πιο αποτελεσματική μια προσπάθεια ανατροπής της απόφασης, όσο περιορισμένες και αν φαίνονται αυτή τη στιγμή οι πιθανότητες. Δεν συνδέεται, όμως, σε καμία περίπτωση με το θέμα του τζαμιού στην Αθήνα, το οποίο αποτελεί υποχρέωση του ελληνικού κράτους προς τους μουσουλμάνους πολίτες και επισκέπτες του, παρά την προσημασμένη προσπάθεια διασύνδεσης των δύο θεμάτων από την Τουρκία.

Αιγαλιτίδα ζώνη (Χωρικά ύδατα)

Τα χωρικά ύδατα περιλαμβάνουν τη στήλη του θαλάσσιου ύδατος, τον βυθό και το υπέδαφος της, καθώς και τον υπερκείμενο εναέριο χώρο. Στη ζώνη αυτή το παράκτιο κράτος ασκεί πλήρη κυριαρχία, εξομοιούμενη με την κυριαρχία επί του κερσαίου εδάφους του. Μοναδικός περιορισμός της κυριαρχίας είναι το δικαίωμα της αβλαβούς διελεύσεως, το οποίο μπορούν να ασκούν πλοία τρίτων κρατών χωρίς την προηγούμενη συγκατάθεση του κράτους.

Στο Αιγαίο και οι δύο πλευρές έχουν χωρικά ύδατα 6 ναυτικών μιλίων (ν.μ.). Στη Μαύρη Θάλασσα και στην ακτή της κατά μήκος της Μεσογείου, η Τουρκία έχει εφαρμόσει αιγαλιτίδα ζώνη 12 ν.μ. Σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, εθιμικό και συμβατικό (και όπως αποτυπώνεται από τη νέα Σύμβαση του 1982, άρθρο 3), η Ελλάδα έχει το δικαίωμα επέκτασης των χωρικών υδάτων στα 12 ν.μ. Με απόφαση της Τουρκικής Εθνοσυνέλευσης (1995), τυχόν επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων θα αποτελέσει αιτία πολέμου (βλέπε και λήμμα για casus belli).

Η Τουρκία ισχυρίζεται ότι ανησυχεί για το ενδεχόμενο «στραγγαλισμού» της από τη μετατροπή του Αιγαίου σε «ελληνική λίμνη», αφού η επέκταση της αιγαλιτίδας ζώνης σε 12 ν.μ. θα αύξανε τα ελληνικά χωρικά ύδατα από 43,5% σε 71,5%, ενώ της Τουρκίας από 7,5% σε μόλις 8,7% του Αιγαίου. Είναι γεγονός ότι τυχόν επέκταση θα είχε σημαντικές συνέπειες και για το εύρος των διεθνών υδάτων, αλλά και για θαλάσσια περάσματα (βλέπε σχετικό λήμμα) που χρησιμοποιούνται από τη διεθνή ναυσιπλοΐα. Για τον λόγο αυτόν, η Ελλάδα τονίζει ιδιαίτερα το δικαίωμα του πλοιοκτήτη να διελεύσεται εμπορικών και πολεμικών πλοίων που καθιέρωσε η Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας το 1982. Σημαντικές ναυτικές δυνάμεις, όπως οι ΗΠΑ, η Ρωσία και η Βρετανία, δεν αντιμετωπίζουν με ιδιαίτερα θετικό τρόπο κάθε μορφής περιορισμούς στην ελευθερία της ναυσιπλοΐας.

Ακούγιου, πυρηνικό εργοστάσιο

Σε μια προσπάθεια μείωσης της εξάρτησης της Τουρκίας από την εισαγωγή ενέργειας, η γειτονική χώρα ανέθεσε στη ρωσική εταιρία Rosatom την κατασκευή ενός πυρηνικού εργοστασίου στο Ακούγιου, απέναντι από την Κύπρο. Η συνολική δυναμικότητα και των τεσσάρων πυρηνικών αντιδραστήρων που θα χωροθετηθούν εκεί θα φτάνει τα 4.500 μεγαβάτ και ως πιθανή ημερομηνία λειτουργίας του πρώτου αντιδραστήρα αναφέρεται το 2026. Σχεδιάζεται επίσης η κατασκευή δύο ακόμα πυρηνικών εγκαταστάσεων, μιας στη Σινώπη, στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας (από ισπανικό κοσμορτσισμό, η διακρατική συμφωνία υπογράφηκε το 2013), και μιας στην Ιγκνιάντα, στα σύνορα με τη Βουλγαρία, σε απόσταση περίπου 250 χιλιομέτρων από την Ελλάδα. Το τελευταίο σχέδιο είναι ακόμη υπό συζήτηση.

Η λειτουργία ενός πυρηνικού αντιδραστήρα στο Ακούγιου δημιουργεί δύο ομάδες κινδύνων για την περιοχή. Η πρώτη αφορά την κατακόρυφη αύξηση των περιβαλλοντικών κινδύνων, καθώς η περιοχή που έχει επιλεγεί για την εγκατάσταση του εργοστασίου έχει ιστορικό μεγάλων σεισμών και συνακόλουθων καταστροφών. Η δεύτερη ομάδα κινδύνων προκύπτει από τη δημιουργία μιας τεχνικής-τεχνολογικής υποδομής

για την απόκτηση πυρηνικών όπλων από την Τουρκία (λόγω και της γενικότερης συνεργασίας με το Πακιστάν, χώρα που έχει καταφέρει να κατασκευάσει πυρηνικά όπλα). Προς το παρόν, η ανησυχία αυτή παραμένει σχετικά περιορισμένη, καθώς οι εν λόγω εγκαταστάσεις θα υπόκεινται σε αυστηρά μέτρα ελέγχου και επαλήθευσης από τον Διεθνή Οργανισμό Ατομικής Ενέργειας (ΔΟΑΕ). Επιπλέον, τα σχετικά κίνητρα της Τουρκίας είναι περιορισμένα και η σχέση κόστους-οφέλους παραμένει αρνητική. Ωστόσο, αν μεταβληθούν ριζικά οι συνθήκες ασφαλείας στην ευρύτερη περιοχή, δεν αποκλείεται η Άγκυρα να μεταβάλει την πολιτική της στο ζήτημα αυτό.

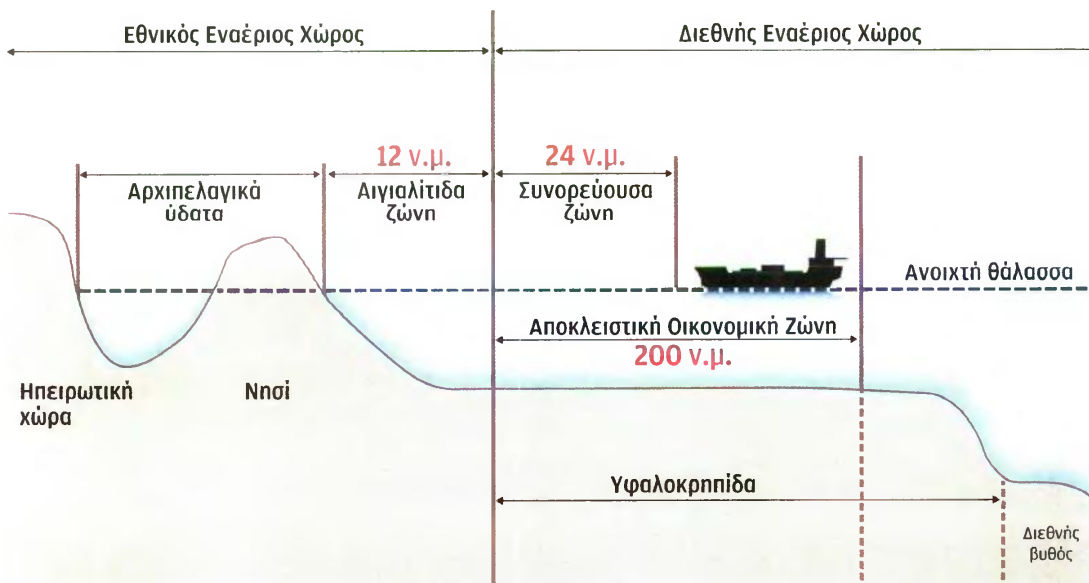
Ανώτατο Συμβούλιο Συνεργασίας Ελλάδας-Τουρκίας
Κατόπιν τουρκικής πρότασης, δημιουργήθηκε ένα Ανώτατο Συμβούλιο Συνεργασίας Ελλάδας-Τουρκίας, με τη συμμετοχή από κάθε πλευρά του πρωθυπουργού και αρκετών υπουργών. Έχουν πραγματοποιηθεί μέχρι σήμερα πέντε συναντήσεις (Αθήνα, Μάιος 2010 – Κωνσταντινούπολη, Μάρτιος 2013 – Αθήνα, Δεκέμβριος 2014 – Σμύρνη, Μάρτιος, 2016 – Αθήνα, Σεπτέμβριος 2023). Σε αυτές τις συναντήσεις υπογράφηκαν αρκετές συμφωνίες σε τομείς όπως η υγεία, ο τουρισμός, η αθλητική συνεργασία και η καταπολέμηση της παράνομης μετανάστευσης, διοργανώθηκε επιχειρηματικό φόρουμ, ενώ συζητήθηκαν η ακτοπλοϊκή σύνδεση Θεσσαλονίκης-Σμύρνης και η κατασκευή υπερταχείας σιδηροδρομικής γραμμής Κωνσταντινούπολης-Θεσσαλονίκης-Ηγουμενίτσας. Πρόκειται για συναντήσεις συμβολικής μεν σημασίας, οι οποίες όμως έχουν ένα σχετικό ειδικό βάρος λόγω του υψηλού επιπέδου στο οποίο πραγματοποιούνται.

Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη (ΑΟΖ)
Η Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη (ΑΟΖ) είναι μια θαλάσσια ζώνη η οποία περιλαμβάνει τον βυθό και το υπέδαφος του βυθού (υφαλοκρηπίδα), καθώς και την υπερκείμενη θαλάσσια στήλη σε μια απόσταση 200 ν.μ. από την ακτή. Μέσα σε αυτήν το παράκτιο κράτος έχει αποκλειστικά δικαιώματα των πόρων του βυθού και του υπεδάφους, των αλιευμάτων που βρίσκονται στη θαλάσσια στήλη και των πηγών ενέργειας που βρίσκονται στην επιφάνεια της θάλασσας (κύματα και αέρας), όπως επίσης έχει τα δικαιώματα της προστασίας του περιβάλλοντος της περιοχής.

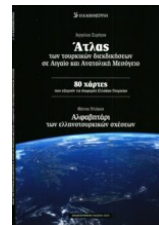
Η ΑΟΖ θεσπίστηκε με τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (1982) και με τον χρόνο απέκτησε και εθιμική ισχύ, δεσμεύοντας τόσο τα μέρη της Σύμβασης όσο και τα μη μέρη. Η Τουρκία, επί παραδείγματι, έχει θεσπίσει εδώ και χρόνια ΑΟΖ στη Μαύρη Θάλασσα, παρότι δεν έχει υπογράψει τη σχετική σύμβαση. Αποτελεί έναν συμβιβασμό ανάμεσα σε απαιτήσεις κυριαρχίας ορισμένων χωρών, κυρίως της Λατινικής Αμερικής, και στενών ζωνών των παράκτιων κρατών που υποστήριζαν ορισμένα κράτη. Είναι μια λειτουργική ζώνη, με την έννοια ότι, πέραν των συγκεκριμένων αρμοδιοτήτων που δίδει στο παράκτιο κράτος, δεν επηρεάζει το καθεστώς της ελευθερίας των θαλασσών και τα συναφή με αυτή δικαιώματα.

ΑΟΖ δικαιούνται όλα τα παράκτια κράτη. Το άρθρο 121 της Σύμβασης προσδιορίζει με σαφήνεια το δικαίωμα των νησιών να έχουν ΑΟΖ, όπως και όλες τις υπόλοιπες θαλάσσιες ζώνες. Εξαιρούνται οι βράχοι που δεν μπορούν να έχουν δική τους οικονομική ζωή. Για να υπάρχει ΑΟΖ, πρέπει όμως να κηρυχθεί.

Θαλάσσιες και εναέριες ζώνες

Πηγή: Batongbacal and Baviera (2013)

Με την κήρυξη εννοείται η πράξη εσωτερικού δικαίου η οποία εκφράζει τη βούληση του παράκτιου κράτους να αποκτήσει ΑΟΖ.

Η Ελλάδα δεν έχει θεσπίσει ΑΟΖ. Υπάρχουν διαφορετικές απόψεις μεταξύ ειδικών ως προς το αν η Ελλάδα θα πρέπει να ανακηρύξει άμεσα την ΑΟΖ, ποια διαδικασία πρέπει να ακολουθηθεί και αν στο Αιγαίο η υφαλοκρηπίδα προσφέρει στη χώρα μας τα επιθυμητά δικαιώματα χωρίς να απαιτείται η κήρυξη ΑΟΖ. Πολλοί ειδικοί συμφωνούν ότι η κήρυξη ΑΟΖ στο Αιγαίο δεν προσθέτει κάτι ιδιαίτερο στην εκμετάλλευση υποθαλάσσιων πόρων από τα δικαιώματα που ήδη προσφέρει ο θεσμός της υφαλοκρηπίδας. Θα ήταν όμως χρήσιμη για θέματα αλιείας, προστασίας του θαλάσσιου περιβάλλοντος κ.λπ. Σε αυτή την περίπτωση, το κρίσιμο ερώτημα είναι ποια είναι η σωστή χρονική στιγμή, ποιες προϋποθέσεις πρέπει να συντρέχουν και ποια είναι η καλύτερη στρατηγική για την επίτευξη του στόχου.

(Απο)στρατιωτικοποίηση νήσων Αιγαίου

Η Τουρκία κατηγορεί την Ελλάδα ότι έχει οκυρώσει τη Λήμνο, τη Σαμοθράκη και τα Δωδεκάνησα κατά παράβαση των Συνθηκών της Λωζάννης (1923) και των Παρισίων (1947), οι οποίες προβλέπουν απόλυτη αποστρατιωτικοποίηση, καθώς και τα νησιά Ικαρία, Σάμος, Λέσβος, Χίος, για τα οποία ισχύει καθεστώς μερικής αποστρατιωτικοποίησης. Η Ελλάδα απαντά ότι για τις μεν Λήμνο και Σαμοθράκη οι σχετικές διατάξεις της Συνθήκης της Λωζάννης έχουν ακυρωθεί από τη Συνθήκη του Μοντρέ (1936), για δε τα Δωδεκάνησα η Τουρκία δεν είναι συμβαλλόμενο μέρος στη Συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων και δεν δικαιούται να αντλεί δικαιώματα από το κείμενο αυτό (res inter alios acta – ζήτημα που αφορά τρίτους).

Γενικότερα, πάντως, η Ελλάδα θεωρεί ότι η συγκέντρωση στρατευμάτων και αποβατικών μέσων έναντι των ελληνικών νησιών και οι ανησυχητικές δηλώσεις Τούρκων αξιωματούχων υποχρεώνουν και νομιμοποιούν την Ελλάδα να προβεί στην αναγκαία αμυντική προπαρασκευή που θα της επιτρέψει να ασκήσει, εάν παραστεί ανάγκη, το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας, το οποίο προβλέπεται από το άρθρο 51 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, και να προστατεύσει τα ελληνικά νησιά του Αιγαίου. Να σημειωθεί, τέλος, ότι η Ελλάδα έχει εξαιρέσει από την υποχρεωτική δικαιοδοσία του Διεθνούς Δικαστηρίου Χάγης ζητήματα εθνικής ασφαλείας (έχοντας κατά νου το ζήτημα της αποστρατιωτικοποίησης – βλέπε και το λήμμα για το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης).

Οι γενικότεροι στρατιωτικοί συσχετισμοί (αριθμητικά και γεωγραφικά δεδομένα, διάταξη δυνάμεων) αποδυναμώνουν περαιτέρω το τουρκικό επιχείρημα περί ελληνικής απειλής κατά των τουρκικών παραλιών και ενισχύουν την ελληνική θέση περί τουρκικής απειλής κατά των νησιών και ανάγκης για ικανότητα νόμιμης άμυνας. Η Τουρκία χρησιμοποιεί το ζήτημα για να αποδυναμώσει την ελληνική νομική θέση στο Αιγαίο και να διευρύνει την ατζέντα μελλοντικής διαπραγμάτευσης. Πρόκειται, όμως, για ζήτημα που καμία ελληνική κυβέρνηση δεν θα έθετε στην κρίση διεθνούς δικαστηρίου.

Αποτροπή-Φινλανδοποίηση-Κατευνασμός-Εξισορρόπηση

Η έννοια της Αποτροπής (Deterrence) μπορεί να περιγραφεί ως η προσπάθεια ελέγχου της συμπεριφοράς άλλων δρώντων μέσω της χρήσης απειλών. Στόχος είναι να πειστεί η άλλη πλευρά ότι το πιθανό κόστος μιας ενέργειας θα είναι πολύ υψηλότερο από το αναμενόμενο όφελος.

Με τον όρο Φινλανδοποίηση (Finlandization) περιγράφεται η πολιτική μιας χώρας που αποφεύγει ενέργειες οι οποίες θα μπορούσαν να «ενοκλήσουν» τον πολύ μεγαλύτερο και ισχυρότερο γείτονά της. Πήρε το όνομά της από τη σχέση Φινλάνδίας-Σοβιετικής Ένωσης μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (με βάση τη διμερή συνθήκη του 1947, αλλά και την απόφαση της Φινλάνδίας να αποφύγει σχεδόν με κάθε τρόπο τις εντάσεις με την ΕΣΣΔ).

Κατευνασμός (Appeasement) ονομάζεται μια πολιτική υποχωρήσεων απέναντι σε έναν ισχυρό αντίπαλο για να αποφευχθεί μια σύγκρουση.

Στο πλαίσιο της θεωρίας της ισορροπίας δυνάμεων (balance of power theory), Εξωτερική και Εσωτερική Εξισορρόπηση (External & Internal Balancing) είναι ο σχηματισμός μιας συμμαχίας ή η απόκτηση μέσων για την αντιμετώπιση ενός επιθετικού, απειλητικού κράτους. Για την αντιμετώπιση της τουρκικής απειλής, από τα μέσα/τέλη της δεκαετίας του 1960, η Ελλάδα έδωσε μεγαλύτερη βαρύτητα στην «εσωτερική εξισορρόπηση» (internal balancing, μέσω της ισχυροποίησης των ενόπλων δυνάμεων) και λιγότερη στη συμμετοχή της στο ΝΑΤΟ και στη διμερή σχέση της με τις ΗΠΑ (κυρίως λόγω της τουρκικής συμμετοχής στο ΝΑΤΟ και της «ειδικής» σχέσης της Τουρκίας με τις ΗΠΑ). Ωστόσο, συνέχισε να στηρίζεται σε σημαντικό βαθμό στο διεθνές δίκαιο και στον μεσολαβητικό ρόλο του ΟΗΕ. Ανησυχίες περί ανεπάρκειας της πολιτικής αυτής οδήγησαν την Ελλάδα στη διαμόρφωση μιας «μεικτής» στρατηγικής, η οποία περιλαμβάνει διπλωματικούς ελιγμούς και συμμαχίες, ενίσχυση των ενόπλων δυνάμεων (Ε.Δ.) και χρησιμοποίηση του «ευρωπαϊκού χαρτιού» για την εξισορρόπηση της Τουρκίας.

Σημερινή και αυριανή Τουρκία

Οι πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές που σημειώθηκαν στην Τουρκία τα τελευταία εικοσιπέντε χρόνια έχουν πραγματικά μεταμορφώσει τη γειτονική χώρα. Μετά την οικονομική κρίση του 2000-2001, η Τουρκία διήνυσε μια εντυπωσιακή περίοδο οικονομικής ανάπτυξης η οποία την έφερε στην πρώτη εικοσάδα του καταλόγου των μεγαλύτερων οικονομιών παγκοσμίως (σήμερα είναι στην 16η θέση). Εξακολουθούν να υπάρχουν, βεβαίως, σοβαρά προβλήματα οικονομικών ανισοτήτων, ενώ η τουρκική οικονομία, παρότι συνεχίζει να αναπτύσσεται, δείχνει ταυτόχρονα να υποφέρει από σοβαρά διαρθρωτικά προβλήματα. Σημαντική παραμένει η ανάγκη για ξένες επενδύσεις. Η επί δύο και πλέον δεκαετίες πολιτική κυριαρχία του κυβερνώντος Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (ΑΚΡ) και του ηγέτη του, Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, έχει συνδυαστεί με μια στροφή της τουρκικής κοινωνίας προς μια συντηρητικότερη κατεύθυνση, με ισλαμικά χαρακτηριστικά. Προϋπόθεση για να συμβεί κάτι τέτοιο ήταν η ανοιχτή –και νικηφόρα– σύγκρουση με το κεμαλικό κατεστημένο

και η επίτευξη ασφυκτικού ελέγχου επί του κρατικού μηχανισμού, επιδίωξη που διευκολύνθηκε από το αποτυχημένο πραξικόπημα του Ιουλίου του 2016.

Το AKP αξιοποίησε με εντυπωσιακό τρόπο τη διαπραγματευτική διαδικασία για ένταξη στην ΕΕ για να προωθήσει μια σειρά μεταρρυθμίσεων στην κατεύθυνση του εκδημοκρατισμού και του κράτους δικαίου, για να αρχίσει, δυστυχώς, να υπονομεύει και να ακυρώνει πολλές από τις αλλαγές αυτές όταν πλέον δεν εξυπρετούνταν τα σχέδια για μακροχρόνια πολιτική ηγεμονία του Ρ.Τ. Ερντογάν. Σε αυτό, βεβαίως, συνέβαλε και η αλλαγή κλίματος σε αρκετές ευρωπαϊκές χώρες που, μη δυνάμενες πλέον να κρύβονται πίσω από ένα ελληνικό βέτο, εξέφρασαν τις πραγματικές απόψεις τους στο ζήτημα της πλήρους ένταξης της Τουρκίας στην ΕΕ. Οι διαπραγματεύσεις τύποις συνεχίζονται, αλλά με σοβαρές δυσκολίες και χωρίς προσδοκία ουσιαστικής προόδου στο ορατό μέλλον.

Ο Ρ.Τ. Ερντογάν ακολούθησε στο Κουρδικό μια διαφορετική πολιτική από τους κεμαλιστές προκατόχους του και, παρά τις κάποιες παλινωδίες, έφτασε πολύ κοντά στην επίλυση του προβλήματος: στη συνέχεια, όμως, θυσίασε την πρόοδο που είχε επιτευχθεί για να κερδίσει τις εκλογές του Νοεμβρίου του 2015. Το Κουρδικό πέρασε από μια νέα περίοδο βίας και πόλωσης, αλλά η τουρκική κυβέρνηση προώθησε το 2025 μια άλλη πρωτοβουλία για τον τερματισμό της ένοπλης σύγκρουσης και την επίλυση του κουρδικού ζητήματος με πολιτικά μέσα, η οποία φαίνεται να έχει σοβαρές πιθανότητες επιτυχίας. Επίσης, ο Ρ.Τ. Ερντογάν προώθησε με ιδιαίτερο ζήλο μια συνταγματική μεταρρύθμιση που θα ενίσχυσε σημαντικά τις εξουσίες του προέδρου της χώρας, σε βάρος άλλων θεσμών. Ανησυχία προκαλεί η διαφαινόμενη απουσία μηχανισμών «ελέγχου και ισορροπιών», σε συνδυασμό με ισχυρές τάσεις αυταρχισμού.

Στην εξωτερική πολιτική η Τουρκία προσπαθεί να αξιοποιήσει το νεοοθωμανικό και ισλαμικό «χαρτί», και έχει κινηθεί αρκετά δραστήρια και πολύ φιλόδοξα, αλλά όχι πάντοτε επιτυχημένα, καθώς αντιμετωπίζει προβλήματα με ορισμένες χώρες στην ευρύτερη περιοχή, ενώ εκφράζεται συχνά η ανησυχία για πιθανή γεωπολιτική απομάκρυνσή της από τη Δύση. Προσπαθεί παράλληλα να μετατραπεί σε ενεργειακό κόμβο. Με δεδομένο ότι η Τουρκία, μια χώρα δυναμική αλλά κατά περιόδους ασταθής, εξακολουθεί να αποτελεί τη σημαντικότερη ανησυχία για την ελληνική εξωτερική πολιτική και ασφάλεια, η συστηματική μελέτη και η επαρκής κατανόηση των εσωτερικών διεργασιών και των εξωτερικών σχεδιασμών αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση για τον σχεδιασμό μιας αποτελεσματικής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής εθνικής ασφαλείας.

Όσον αφορά στις μελλοντικές πολιτικές διεργασίες, η ηγεμονία του Ρ.Τ. Ερντογάν φαινόταν να απειλείται από τον δημοφιλή δήμαρχο της Κωνσταντινούπολης, Εκρέμ Ιμάμογλου, ο οποίος βρίσκεται όμως φυλακισμένος από τον Μάρτιο 2025. Με τα σημερινά δεδομένα, δεν φαίνεται πιθανή κάποια εναλλαγή στην ηγεσία του AKP –και της χώρας– χωρίς τη συναίνεση του Τούρκου προέδρου.

B

«Βαθύ κράτος»

Η έκφραση «βαθύ κράτος» (derin devlet) αναφέρεται σε ένα παράλληλο προς τους κρατικούς μηχανισμούς σύστημα, το οποίο επεμβαίνει, διαμορφώνει, καθορίζει και εκτελεί με αποφασιστικό τρόπο αυτό που θεωρεί ότι πρέπει να είναι η ορθή τουρκική κρατική πολιτική με κριτήριο την εθνική ασφάλεια. Στόχος του «βαθέος κράτους» ήταν, ανάλογα με την περίπτωση, οι μειονότητες (και ιδιαίτερα οι Κούρδοι), οι κομμουνιστές, οι ισλαμιστές, οι δημοσιογράφοι και γενικώς οποιοσδήποτε μπορούσε να θεωρηθεί απειλή στο κοσμικό κράτος που θεμελιώσε ο Μουσταφά Κεμάλ. Το παράλληλο αυτό σύστημα δεν υπόκειται σε οποιονδήποτε πολιτικό έλεγχο και μπορεί να κινείται αντίθετα προς τις αποφάσεις της εκλεγμένης κυβέρνησης. Έγινε ευρύτερα γνωστό το 1996, με την υπόθεση «Σουσουρλούκ», και λίγα χρόνια αργότερα ταυτίστηκε με την υπόθεση «Εργκένεκοκ».

Το 2014 ο Ερντογάν αναφέρθηκε σε ένα «παράλληλο κράτος» που καθοδηγείται από την οργάνωση του Φετουλάχ Γκιουλέν, γνωστή και με το όνομα «Χιζμέτ» (Διακονία). Κατά δηλώσεις κυβερνητικών αξιωματούχων, τον Ιανουάριο 2014, το «παράλληλο κράτος» σκευώρησε κατά του στρατεύματος μέσω των υποθέσεων «Εργκένεκοκ» και «Βαριοπούλα». Κατά συνέπεια, θα πρέπει να γίνει αναψηλάφηση των δικαστικών αποφάσεων κατά του «βαθέος κράτους» λόγω των αδικιών που υπέστησαν από το «παράλληλο κράτος».

Όπως συμπεραίνει ο Άγγελος Συρίγος, «[...] είναι ουτοπικό να θεωρείται ότι το τουρκικό βαθύ κράτος θα εξαφανισθεί. Η προσπάθεια των ιδεολογικών αντιπάλων του μέσα στην Τουρκία επικεντρώνεται στην μετασχηματισμό του προκειμένου να τεθεί υπό τον δικό τους έλεγχο».

Βραχονησίδες

Σύμφωνα με την UNCLOS (Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας), τα νησιά έχουν πλήρη δικαιώματα θαλασσιών ζωνών. Εξαιρούνται οι βράχοι που δεν μπορούν να συντηρήσουν ανθρώπινη διαβίωση ή οικονομική δραστηριότητα και δεν έχουν δικαίωμα θαλασσιών ζωνών (ΑΟΖ και υφαλοκρηπίδας), πλην χωρικών υδάτων. Στη Σύμβαση δεν δίνεται άλλος ορισμός για τον βράχο.

Γ

«Γαλάζιο Πατρίδα» (Mavi Vatan)

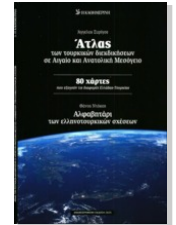
Αφήγημα και στρατηγικό σχέδιο για να υπερπηδηθούν τα εμπόδια που θέτει η γεωγραφία και το διεθνές δίκαιο στην επέκταση των υπό τουρκικό έλεγχο θαλασσιών ζωνών/περιοχών στην Ανατολική Μεσόγειο (καθώς η de jure αλλαγή κερσαίων συνόρων είναι πολύ πιο δύσκολη υπόθεση). Πέραν των αναμενόμενων μαζιμαλιστικών θέσεων, το αφήγημα αυτό χαρακτηρίζεται από μια ιδιαίτερα δημιουργική και καινοτόμο ερμηνεία του διεθνούς δικαίου και μια σουρεαλιστική προσέγγιση της γεωγραφικής πραγματικότητας (βλέπε Μνημόνιο Τουρκίας-Σάρατζ).

1. ΤΟ ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

Μέσο: . . . . . ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΚΥΡΙΑΚΗΣ_ΕΙΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

Ημ. Έκδοσης: . . .30/11/2025 Ημ. Αποδελτίωσης: . . .30/11/2025

Σελίδα: 129

Γκρίζες επιχειρήσεις
Ο χειρισμός των υποθέσεων των «8 Τούρκων αξιωματικών και στη συνέχεια των «δύο Ελλήνων στρατιωτικών» υπενθύμισε τις ελλείψεις και τις δυσκολίες λειτουργίας του ελληνικού θεσμικού συστήματος εθνικής ασφάλειας. Είναι γνωστές οι διαχρονικές «ελληνικές ιδιαιτερότητες»: έλλειμμα κουλτούρας ασφαλείας, αξιokratίας και νοσηρότητας διακλαδικής/διυπουργικής συνεργασίας – η ύπαρξη εξαιρετικών στελεχών απλώς επιβεβαιώνει τη γενικότερη διαπίστωση και δίδει μια αίσθηση του τι θα μπορούσε να επιτευχθεί με περισσότερη οργάνωση και σοβαρότητα. Είναι, πάντως, ιδιαίτερα σημαντικό ότι στους ανωτέρω τομείς καταγράφεται σαφής βελτίωση τα τελευταία χρόνια, υποβαθμισμένη εκπαίδευση και επιμόρφωση, καθώς και έλλειψη εμπειρίας και εξοικείωσης του πολιτικού κόσμου.

Ιδιαίτερα ο τελευταίος παράγοντας ευθύνεται σε σημαντικό βαθμό για την αρνητική παράδοση σε «γκρίζες» και «μαύρες» επιχειρήσεις, με κορυφαίο παράδειγμα την υπόθεση Οτζαλάν (επιλογή ως ασφαλούς ενδιάμεσου προορισμού του Ναιρόμπι, όπου δραστηριοποιούνταν εκατοντάδες Αμερικανοί πράκτορες μετά τις βομβιστικές επιθέσεις του 1998), αλλά και τη διαχείριση πρακτόρων εξωτερικού (Στηβ Λάλας), ειδικών περιπτώσεων όπως οι πέντε Αφγανοί μεταφραστές της Ελληνικής Δύναμης στο Αφγανιστάν και σημαντικότερη εξαίρεση την επιχείρηση «Χρυσόμαλλο Δέρας».

Στην περίπτωση των «Οκτώ», επισημαίνεται η

απουσία αντανακλαστικών μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα στη γειτονική χώρα και η αδυναμία επίλυσης του προβλήματος την πρώτη ώρα εμφάνισής του. Όσον αφορά τους «Δύο», ορθώς προκρίθηκε αρχικά μια στρατηγική διαχείρισης χαμηλών τόνων και σε διμερές επίπεδο, αλλά πολύ γρήγορα –και παράλληλα– προχωρήσαμε σε διεθνοποίηση του ζητήματος απέναντι σε έναν ηγέτη που μάλλον αντιδρά πεισματικά σε τέτοιου είδους πιέσεις, εκτός αν συνοδεύονται από αξιόπιστες απειλές υψηλού κόστους. Η δε γενικότερη στάση μας έναντι της γειτονικής χώρας χαρακτηρίζεται από εμπλοκή σε επικοινωνιακούς καβγάδες, σπασμωδικές ενέργειες και «φλύαρες» δηλώσεις αντί για αποστολή μηνυμάτων μέσω μετρημένων κινήσεων.

Η δυσκολία συνεργασίας μεταξύ συναρμόδιων υπηρεσιών για τη διαχείριση των αναφερόμενων κρίσεων αποτελεί διαχρονική παθολογία. Πρόκειται για μια σημαντική αδυναμία σε μια εποχή όπου οι κρίσεις, οι υβριδικές απειλές, οι ψυχολογικές επιχειρήσεις, οι κάθε μορφής μαύρες και γκρίζες επιχειρήσεις, αλλά και ο υβριδικός πόλεμος, αποτελούν ολοένα και συχνότερο φαινόμενο. Ο τρόπος με τον οποίο το ελληνικό σύστημα εθνικής ασφαλείας λειτουργήσει στην κρίση του Έβρου το 2020 και η γενικότερη προσπάθεια εμπέδωσης ενός ολοκληρωμένου και συνολικού τρόπου λειτουργίας και συνεργασίας των κυβερνητικών υπηρεσιών (whole of government approach) δείχνουν ότι κάτι σημαντικό έχει αρχίσει να αλλάζει.

«Γκρίζες ζώνες»

Επισημώς από το 1996 η Τουρκία έχει παρουσιάσει τη θεωρία των «γκρίζων ζωνών» περί μη καθορισμένων κυριαρχίας αριθμού νησίδων και βραχονησίδων στο Αιγαίο (συμπεριλαμβανομένων και κατοικημένων) και «ανάγκης συζήτησης του ζητήματος με βάση τους τίτλους ιδιοκτησίας που διαθέτουν οι δύο πλευρές».

Μετά την κρίση των Ιμίων (1996), όπου η Τουρκία αμφισβήτησε την κυριαρχία της Ελλάδας επί των δύο νησίδων ανατολικά της Καλύμνου, ο εκπρόσωπος του τουρκικού υπουργείου των Εξωτερικών ανέφερε ότι το πρόβλημα των Ιμίων επεκτεινόταν σε μια πλειάδα άλλων νησιών παρόμοιου μεγέθους, το ιδιοκτησιακό καθεστώς των οποίων ήταν αδιευκρίνιστο. Έκτοτε η τουρκική πλευρά εμμένει στη θέση ότι στο Αιγαίο υπάρχουν γκρίζες ζώνες κυριαρχίας που περιλαμβάνουν τουλάχιστον 100 (άλλες πηγές αναφέρονται σε 180) μικρά σε έκταση νησιά, νησίδες και βραχονησίδες, μερικά εκ των οποίων είναι κατοικημένα (όπως το Αγαθονήσι και το Φαρμακονήσι). Το ιδιοκτησιακό καθεστώς των νησιών αυτών είναι, σύμφωνα με την Άγκυρα, αμφισβητούμενο και πρέπει να καθορισθεί μέσω διαπραγματεύσεων.

Πρέπει να σημειωθεί ότι, βάσει του άρθρου 12 της Συνθήκης της Λωζάννης, η τουρκική κυριαρχία περιορίζεται ρητώς στις μικρασιατικές ακτές και στα νησάκια που βρίσκονται μέχρι τρία μίλια από τις τουρκικές ακτές. Επίσης, σύμφωνα με το άρθρο 15 της ίδιας συνθήκης, «η Τουρκία παραλείπει υπέρ της Ιταλίας παντός δικαιώματος και τίτλου επί των κάτωθι απαριθμωμένων νήσων, τουτέστιν της Αστυπάλαιας, Ρόδου, Χάλκης, Καρπάθου, Κάσσου, Τήλου, Νισύρου, Καλύμνου, Λέρου, Πάτμου, Λειψών, Σύμης και Κω, των κατεχομένων νυν υπό της Ιταλίας και των νησίδων των εξ αυτών εξαρτωμένων, ως και της νήσου Καστελορίζου». Με τη Συνθήκη των Παρισίων του 1947 τα νησιά αυτά παραχωρήθηκαν από την Ιταλία στην Ελλάδα.

Το τελευταίο διάστημα, το ζήτημα των «γκρίζων ζωνών» αποτέλεσε αντικείμενο δημόσιας πολιτικής αντιπαράθεσης μεταξύ της τουρκικής κυβέρνησης και της (κεμαλικής) αντιπολίτευσης, η οποία έθεσε το θέμα με ιδιαίτερα επιπόλαιο και ανεύθυνο τρόπο, κατηγορώντας τον Ερντογάν για μειωμένο πατριωτισμό, αφού «είχε επιτρέψει την κατάληψη τα τελευταία χρόνια 18 τουρκικών νησιών από την Ελλάδα». Σύμφωνα με δημοσιεύματα, τα νησιά αυτά είναι τα ακόλουθα: Φαρμακονήσι, Αγαθονήσι, Καλόλιμνος, Πλάτη, Γυαλί, Λέβιθα, Κίναρος, Σύρνα, Αρκιοί, Φούρνοι, Θύμαινα, Καλόγεροι, Οινόσσει, Παναγιά, Διονυσάδες, Κουφονήσι, Γαϊδουρονήσι, Γαύδος.

Συνολικά, εκτιμάται ότι η Τουρκία χρησιμοποιεί τις «γκρίζες ζώνες» σε μια προσπάθεια προώθησης της μακροπρόθεσμης στρατηγικής της, η οποία είναι η επέκταση του τμήματος του Αιγαίου που ελέγχει, με άμεσο ή έμμεσο τρόπο, και η εξασφάλιση των μέγιστων δυνατών οφελών στο πλαίσιο μελλοντικής οριοθέτησης των θαλασσιών ζωνών στο Αιγαίο. Πιο συγκεκριμένα, η Τουρκία επιδιώκει να αμφισβητήσει τις γραμμές βάσης από τις οποίες θα οριοθετηθούν οι θαλάσσιες ζώνες σε μια μελλοντική διευθέτηση. Εικάζεται, επίσης, ότι τις χρησιμοποιεί ως εργαλείο για μια περιορισμένη έκτασης αλλαγή της Συνθήκης της Λωζάννης.

Πρόκειται για ζήτημα για το οποίο προφανώς καμία ελληνική κυβέρνηση δεν θα μπορούσε να αποδεχθεί διαπραγμάτευση ή προσφυγή σε διεθνές δικαστήριο.

Casus belli

Τον Ιούνιο του 1995, λίγες ημέρες μετά την κύρωση της Σύμβασης για το Δίκαιο της Θάλασσας από την Ελλάδα, η Μεγάλη Τουρκική Εθνοσυνέλευση εξέδωσε ένα ψήφισμα στο οποίο αναφερόταν, μεταξύ άλλων ότι «[...] δεν είναι δυνατόν [...] να αποδεχθεί η Τουρκία ότι θα διεξάγει τη θαλάσσια επικοινωνία της με τις ανοιχτές θάλασσες και τους ωκεανούς διαμέσου των ελληνικών χωρικών υδάτων. Η Τουρκία έχει ζωτικά συμφέροντα στο Αιγαίο. Η Τουρκική Εθνοσυνέλευση, αν και ελπίζει ότι η ελληνική κυβέρνηση δεν θα αποφασίσει την επέκταση των ζωτικών υδάτων της στο Αιγαίο πέραν των έξι μιλίων κατά τρόπο που θα διαταράξει την ισορροπία που καθορίσθηκε στη Λωζάννη, αποφάσισε να εκχωρήσει στην τουρκική κυβέρνηση όλες τις αρμοδιότητες, περιλαμβανομένων και αυτών που θα κριθούν αναγκαίες από στρατιωτική άποψη, για τη διατήρηση και την υπεράσπιση των ζωτικών συμφερόντων της χώρας μας [...]».

Η απειλή πολέμου δε αφορούσε σε παραβίαση της διεθνούς νομιμότητας, αλλά θα εφαρμοζόταν σε περίπτωση που ένα κράτος ασκούσε τα νόμιμα δικαιώματά του. Η Ελλάδα προέβη σε σειρά επίσημων διαμαρτυριών προς διεθνείς οργανισμούς, επισημαίνοντας πρωτίστως την παραβίαση του άρθρου 2.4. του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ (περί αποχής από την απειλή ή χρήση βίας εναντίον άλλου κράτους). Η ανάκληση του casus belli περιλαμβάνεται σε όλες τις ετήσιες εκθέσεις προόδου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την ένταξη της Τουρκίας και στα σχετικά ψηφίσματα του Ευρωκοινοβουλίου.

Δ

Δεκαετία 1930

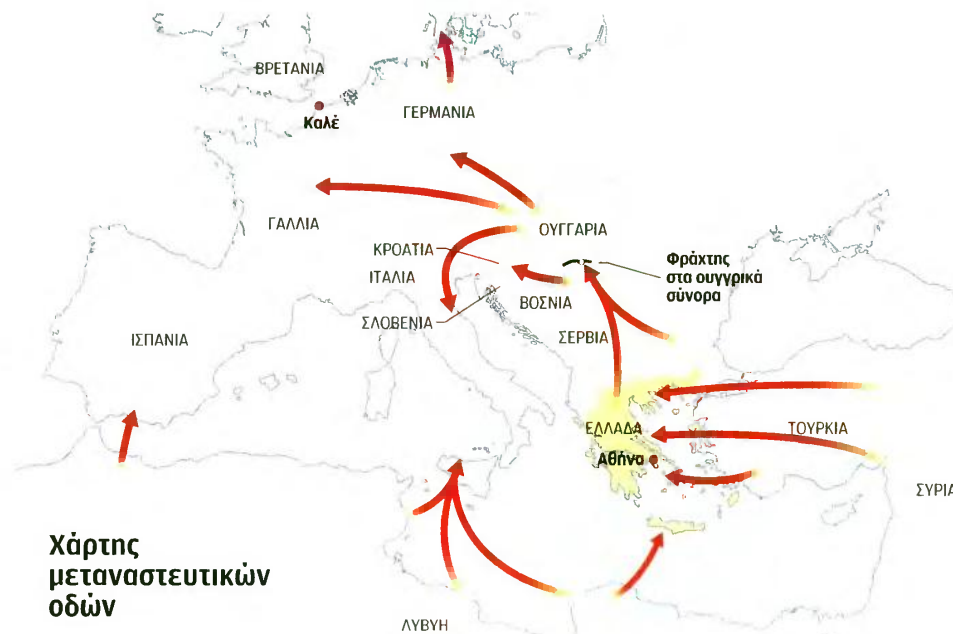
Μετά τον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1919-22 και τη Συνθήκη της Λωζάννης του 1923, στόχος του Ελευθερίου Βενιζέλου (αλλά και του Κεμάλ Ατατούρκ, ο οποίος επιθυμούσε να μετατρέψει την Τουρκία σε μια σύγχρονη, ευρωπαϊκού τύπου χώρα) ήταν η διασφάλιση ενός κλίματος ύφεσης κυρίως με τα όμορα κράτη, που θα επέτρεπε στη χώρα να επιδοθεί ανεπιπρόσπαστα σε ένα μακροπρόθεσμο αναπτυξιακό έργο, κάτι απαραίτητο μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή και την εισροή μεγάλου αριθμού προσφύγων από τη Μικρά Ασία. Πρώτος σταθμός της διπλωματικής δραστηριότητας του Βενιζέλου ήταν η Ιταλία. Στη συνέχεια, υπεγράφησαν στην Άγκυρα, στις 30 Οκτωβρίου 1930, η Ελληνοτουρκική Συνθήκη Φιλίας, Ουδετερότητας, Διαλλαγής και Διαιτησίας και το Πρωτόκολλο Περιορισμού των Ναυτικών Εξοπλισμών. Στις 14 Σεπτεμβρίου 1933, υπογράφηκε το Σύμφωνο της Άγκυρας (Σύμφωνο Εγκάρδιας Συνεννόησης). Οι δύο χώρες ανέλαβαν την εγγύηση του «κοινού των συνόρων», καθώς και την υποχρέωση να συνεννοούνται για διεθνή ζητήματα που τις αφορούσαν. Η εν λόγω συμφωνία δεν εφαρμόστηκε, βεβαίως, από τουρκικής πλευράς το 1940. Σε κάθε περίπτωση, η δεκαετία του 1930 χαρακτηρίστηκε ως η «χρυσή δεκαετία» για τις ελληνοτουρκικές σχέσεις.

1. ΤΟ ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

Μέσο: . . . . . ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΚΥΡΙΑΚΗΣ_ΕΙΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

Ημ. Έκδοσης: . . .30/11/2025 Ημ. Αποδελτίωσης: . . .30/11/2025

Σελίδα: 131

Χάρτης μεταναστευτικών οδών

Δήλωση ΕΕ-Τουρκίας για την αντιμετώπιση της παράνομης μετανάστευσης (Μάρτιος 2016)

1) Όλοι οι νέοι παράτυποι μετανάστες που φτάνουν στα ελληνικά νησιά μέσω Τουρκίας από τις 20 Μαρτίου 2016 και έπειτα θα επιστρέφονται σε αυτήν. Αυτό θα συμβαίνει σε πλήρη συμφωνία με το ενωσιακό και διεθνές δίκαιο, άρα με αποκλεισμό κάθε είδους ομαδικών απελάσεων. Όλοι οι μετανάστες θα προστατεύονται σύμφωνα με τα σχετικά διεθνή πρότυπα και τηρουμένης της αρχής της μη επαναπροώθησης. Θα πρόκειται για προσωρινό και έκτακτο μέτρο, το οποίο είναι απαραίτητο προκειμένου να σταματήσει ο ανθρώπινος πόνος και να αποκατασταθεί η δημόσια τάξη. Οι μετανάστες που φτάνουν στα ελληνικά νησιά θα καταγράφονται δεόντως και τυχόν αιτήσεις ασύλου θα διεκπεραιώνονται ατομικά από τις ελληνικές αρχές δυνάμει της οδηγίας για τις διαδικασίες ασύλου, σε συνεργασία με την Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες (UNHCR). Οι μετανάστες που δεν αιτούνται άσυλο ή η αίτηση των οποίων κρίνεται αβάσιμη ή απαράδεκτη βάσει της ως άνω οδηγίας θα επιστρέφονται στην Τουρκία. Η Τουρκία και η Ελλάδα, με τη συνδρομή των θεσμικών οργάνων και οργανισμών της ΕΕ, θα λάβουν τα αναγκαία μέτρα και θα συνάπτουν, εφόσον απαιτείται, διμερείς διακανονισμούς, περιλαμβανομένων και της παρουσίας Τούρκων αξιωματούχων στα ελληνικά νησιά και Ελλήνων αξιωματούχων στην Τουρκία από τις 20 Μαρτίου 2016, για να εξασφαλιζεται η επικοινωνία και, ως εκ τούτου, να διευκολύνεται η απρόσκοπτη εφαρμογή των εν λόγω διακανονισμών. Η ΕΕ θα καλύψει τις δαπάνες των επιχειρήσεων επιστροφής παράτυπων μεταναστών.

2) Για κάθε επιστροφή Σύρου στην Τουρκία από τα ελληνικά νησιά, ένας άλλος Σύρος θα επανεγκαθίσταται από την Τουρκία στην ΕΕ, λαμβανομένων υπόψη των

κριτηρίων τρωτότητας του ΟΗΕ. Θα συσταθεί μηχανισμός, με τη συνδρομή της Επιτροπής, των οργανισμών της ΕΕ και άλλων κρατών μελών, συμπεριλαμβανομένων και της Ύπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες, ο οποίος θα διασφαλίζει ότι η αρχή αυτή θα εφαρμόζεται από την ίδια ημέρα από την οποία αρχίζουν οι επιστροφές. Θα δοθεί προτεραιότητα στους μετανάστες που δεν έχουν προηγουμένως εισέλθει ή επιχειρήσει να εισέλθουν παρατύπως στην ΕΕ. Από την πλευρά της ΕΕ, η επανεγκατάσταση στο πλαίσιο του μηχανισμού αυτού θα υλοποιηθεί, καταρχήν, με τήρηση των δεσμεύσεων που έχουν λάβει τα κράτη-μέλη στο πλαίσιο των συμπερασμάτων των αντιπροσώπων των κυβερνήσεων των κρατών-μελών, συνελθόντων στο πλαίσιο του Συμβουλίου στις 20 Ιουλίου 2015, σύμφωνα με τις οποίες παραμένουν 18.000 θέσεις επανεγκατάστασης. Οι τυχόν περαιτέρω ανάγκες επανεγκατάστασης θα υλοποιούνται μέσω παρόμοιου εθελοντικού διακανονισμού έως του ανώτατου ορίου 54.000 πρόσθετων ατόμων. Τα μέλη του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου επικροτούν την πρόθεση της Επιτροπής να προτείνει τροποποίηση στην απόφαση περί μετεγκατάστασης της 22ας Σεπτεμβρίου 2015, ώστε τυχόν δεσμεύσεις μετεγκατάστασης που έχουν αναληφθεί στο πλαίσιο του εν λόγω διακανονισμού να συμπληφίζονται με μη διαθεσίσιμες θέσεις δυνάμει της απόφασης. Εφόσον οι διακανονισμοί αυτοί δεν επιτύχουν τον στόχο του τερματισμού της παράτυπης μετανάστευσης και ο αριθμός των επιστροφών πλησιάσει τους αριθμούς που προβλέπονται ανωτέρω, ο μηχανισμός αυτός θα επανεξεταστεί. Εφόσον ο αριθμός των επιστροφών υπερβεί τους αριθμούς που προβλέπονται ανωτέρω, ο μηχανισμός αυτός θα καταργηθεί.

3) Η Τουρκία θα λάβει όλα τα απαραίτητα μέτρα με σκοπό να αποτρέψει το άνοιγμα νέων θαλάσσιων ή χερσαίων οδών παράνομης μετανάστευσης από την

Τουρκία προς την ΕΕ και θα συνεργασθεί εν προκειμένω με τις γειτονικές χώρες καθώς και με την ΕΕ.

- 4) Όταν τείνουν να σταματήσουν οι παράτυπες διελυσεις μεταξύ Τουρκίας και ΕΕ ή, τουλάχιστον μειωθούν σε σημαντικό βαθμό και κατά διατηρήσιμο τρόπο, θα ενεργοποιηθεί το εθελοντικό πρόγραμμα εισδοχής για ανθρωπιστικούς λόγους. Τα κράτη-μέλη της ΕΕ θα συνεισφέρουν στο πρόγραμμα εθελοντικά.
- 5) Η εφαρμογή του χάρτη πορείας για την ελευθέρωση του καθεστώτος θεωρήσεων θα επισπευθεί σε όλα τα συμμετέχοντα κράτη-μέλη προκειμένου να αρθούν οι υποχρεώσεις θεώρησης για τους Τούρκους πολίτες το αργότερο έως τα τέλη Ιουνίου του 2016, με την προϋπόθεση ότι θα έχουν εκπληρωθεί όλα τα κριτήρια.
- 6) Η ΕΕ, σε στενή συνεργασία με την Τουρκία, θα επισπεύσει περαιτέρω την εκταμίευση των 3 δισεκατομμυρίων ευρώ που είχαν αρχικά εγκριθεί στο πλαίσιο της διευκόλυνσης για τους πρόσφυγες στην Τουρκία.

Όταν θα έχουν σχεδόν εξαντληθεί οι πόροι αυτοί και υπό την προϋπόθεση ότι οι ανωτέρω δεσμεύσεις έχουν εκπληρωθεί, η ΕΕ θα κινητοποιήσει συμπληρωματική χρηματοδότηση της διευκόλυνσης ύψους 3 δισεκατομμυρίων ευρώ μέχρι το τέλος του 2018.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι και οι δύο πλευρές έχουν εκφράσει παράπονα (διαφορετικής φύσης) για τον τρόπο υλοποίησης της Δήλωσης και εκκρεμεί μια ουσιαστική συζήτηση για το μέλλον της συνεργασίας ΕΕ και Τουρκίας στη διαχείριση προσφυγικών και μεταναστευτικών ροών, αλλά και για τη γενικότερη σχέση ΕΕ-Τουρκίας.

Διάλογος

Κατά καιρούς και με διάφορες αφορμές επανέρχεται στο προσκήνιο το ζήτημα των ελληνοτουρκικών σχέσεων και το ενδεχόμενο διευθέτησης των διμερών προβλημάτων μέσω διαπραγμάτευσης. Κάθε διαπραγμάτευση προϋποθέτει διμερείς επαφές, συζητήσεις, κάποια μορφή διαλόγου. Δυστυχώς, η έννοια του όποιου διαλόγου με την Τουρκία έχει δαιμονοποιηθεί στην Ελλάδα και έχει γίνει συνώνυμο είτε με την πολιτική αφέλεια είτε με την εθελουσία παράδοση (δηλαδή μειοδοσία) στις επεκτατικές διαθέσεις της Άγκυρας. Στην πλειοψηφία τους, πρόκειται για αντιδράσεις συναισθηματικής φύσης, που δεν στηρίζονται σε ουσιαστική γνώση των θεμάτων, ορθολογικά επιχειρήματα και στρατηγική ανάλυση. Δυστυχώς, οι συζητήσεις για τα μεγάλα θέματα εξωτερικής πολιτικής, είτε πρόκειται για το Μακεδονικό είτε για τα Ελληνοτουρκικά, διακρίνονται από έντονο λαϊκισμό, εύκολες κορώνες περί πατριωτισμού –ή συνηθέστερα περί της έλλειψης αυτού, με αναφορά σε συγκεκριμένα πρόσωπα–, ενώ είναι σαφής η έλλειψη ψυχραιμίας θεώρησης, ανάλυσης και συζήτησης.

Αλλά και από το άλλο άκρο, του πολιτικού και ακαδημαϊκού φάσματος, δεν λείπουν οι περιπτώσεις μάλλον απλοϊκής θεώρησης των εργαλείων διαχείρισης των διμερών σχέσεων με την Τουρκία, εκτιμώντας ότι το διεθνές δίκαιο ή η συμμετοχή μας στην ΕΕ επαρκούν από μόνα τους. Αυτή η σχολή σκέψης υποτιμά σημαντικά την αποτρεπτική χρησιμότητα της στρατιωτικής ισχύος, ιδιαίτερα στο πλαίσιο των ελληνοτουρκικών σχέσεων.

Επιστρέφοντας στο ζήτημα του διαλόγου, η αποχή από τον διάλογο μπορεί να είναι μια χρήσιμη διπλωματική τακτική σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους, αλλά

θα ήταν βλαπτική ως μόνιμη στρατηγική εξωτερικής πολιτικής. Στην εξωτερική πολιτική απαιτούνται δημιουργική σκέψη, φαντασία, νέες ιδέες και πρωτοβουλίες, καλή προετοιμασία, εμπιστοσύνη στις ικανότητές μας. Η εύκολη λύση (που οφείλεται εν μέρει και στην πνευματική οκνηρία) είναι η αβασάνιστη απόρριψη κάθε νέας ιδέας, κάθε πρωτοβουλίας, κάθε κινητικότητας.

Ο διάλογος δεν είναι συνώνυμο της επίσημης διαπραγμάτευσης, αν και μπορεί να οδηγήσει εκεί. Η διεθνής κοινότητα θεωρεί τον διάλογο ως ένα εξαιρετικά σημαντικό μέσο για την ειρηνική επίλυση των διαφορών. Ακόμη και όταν ο διάλογος είναι αναποτελεσματικός, είναι προτιμότερη η συνέχισή του από την απουσία. Ορισμένοι εκτιμούν ότι δύο χώρες που συνομιλούν δεν κάνουν πόλεμο. Ακόμη και αν η ιστορία και η διεθνής εμπειρία δεν δικαιώνουν απόλυτα την άποψη αυτή, είναι γεγονός ότι ο διάλογος δεν βλάπτει όταν συντρέχουν μια σειρά από προϋποθέσεις, και πιο συγκεκριμένα όταν:

- Ο διάλογος πραγματοποιείται με βάση μια καλά σχεδιασμένη στρατηγική (ποια είναι τα ζωτικά εθνικά συμφέροντα και ποιος ο επιδιωκόμενος στόχος), διαπραγματευτική τακτική (ποια είναι τα περιθώρια ελιγμών) και υποστηρίζεται από ιδέες, προτάσεις και πλήρεις υπηρεσιακούς φακέλους. Απαραίτητη προϋπόθεση ο σαφής καθορισμός των ζωτικών εθνικών συμφερόντων.
- Έχει την πολιτική στήριξη ολόκληρης της κυβέρνησης και σημαντικού μέρους της αντιπολίτευσης. Επικριτικές δηλώσεις της αντιπολίτευσης μπορεί να είναι χρήσιμες στη διαπραγμάτευση (για να τις επικαλεστεί η κυβέρνηση ως ένδειξη αδυναμίας περαιτέρω υποχώρησης ή συμβιβασμών, αν φτάσουμε στο στάδιο της διαπραγμάτευσης), αρκεί να έχει προηγηθεί συνεννόηση και να υπάρχει συμφωνία επί της ουσίας. Αν λοιπόν συντρέχουν οι ανωτέρω προϋποθέσεις, δεν υπάρχουν ουσιαστικοί λόγοι αντίθεσης σε έναν διάλογο, με τις απαραίτητες ασφαλιστικές δικλίδες απειμολοκής σε περίπτωση που κριθεί ότι δεν εξυπηρετούνται πλέον τα ελληνικά συμφέροντα.

Διαχείριση κρίσεων

Διαχείριση ή χειρισμός κρίσεων (crisis management) είναι το σύνολο των μέτρων τα οποία προσανατολίζονται στην αποφυγή στρατιωτικής κλιμάκωσης μιας πολιτικής κρίσης ή, αν ο αρχικός στόχος δεν επιτευχθεί, στον περιορισμό της έκτασης και της έντασης της σύγκρουσης. Η διαχείριση κρίσεων είναι περισσότερο μια τέχνη παρά μια επιστήμη και στηρίζεται στην έμπνευση, σοφία, κρίση και ικανότητα των Ληπτών Αποφάσεων παρά σε μια προκαθορισμένη φόρμουλα ή ένα άκαμπτο σύστημα κανόνων. Πρόκειται για ένα ιδιόμορφο μείγμα αποφασιστικότητας και σύνεσης, αδιαλλαξίας και υποχωρητικότητας, φαινομενικά απρόσεκτης συμπεριφοράς (recklessness) και προσεκτικών ενεργειών και κινήσεων. Η διαχείριση κρίσεων, ένα οικείο φαινόμενο κατά την περίοδο της ευρωπαϊκής ισορροπίας δυνάμεων, απέκτησε μια νέα σημασία στην εποχή των θερμοπυρηνικών όπλων. Μετά την «εφιαλτική» εμπειρία της κρίσης των Πυραύλων της Κούβας (1962), ο τότε Αμερικανός υπουργός Άμυνας Ρόμπερτ Μακναμάρα, ενδεχομένως με μια δόση υπερβολής, ανέφερε ότι «σήμερα δεν υπάρχει πλέον στρατιωτική στρατηγική. Υπάρχει μόνο ο χειρισμός κρίσεων».

Οι στρατηγικές διαχειρίσις κρίσεων (στο πλαίσιο της διαχειρίσις κρίσεων, η διαφορά μεταξύ στρατηγικού και τακτικού επιπέδου είναι μικρότερη του κανονικού και οι δύο όροι σε πολλές περιπτώσεις περιγράφουν το ίδιο επίπεδο ενεργειών) διακρίνονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες. Επιθετικές στρατηγικές, με τις οποίες επιδιώκεται η αλλαγή της υφισταμένης κατάστασης σε βάρος του αντιπάλου, και αμυντικές στρατηγικές, μέσα από τις οποίες επιχειρείται η παρεμπόδιση της εξέλιξης σε βάρος μας ή ακόμα και η αντιστροφή της. Θα πρέπει να τονιστεί ότι οι οδηγίες διαχειρίσις κρίσεων είναι γενικές συμβουλές και όχι συνταγή επιτυχίας. Μια οδηγία ή σειρά οδηγιών δεν καλύπτουν όλες τις περιπτώσεις και τις πιθανές κρίσεις. Οι διαδικασίες διαχειρίσις της κρίσης, εφόσον υπάρχει δυνατότητα χρόνου, καλύπτουν τα ακόλουθα στάδια:

- Αξιολόγηση της κατάστασης ως κρίσης.
- Σωστή αναγνώριση στόχων και επιδιώξεων.
- Διαμόρφωση εναλλακτικών τρόπων ενέργειας. Εξέταση του πιθανού οφέλους και κόστους για κάθε εναλλακτική λύση (ταυτόχρονα, συνεχή αναζήτηση νέων πληροφοριών σχετικά με τις διάφορες εναλλακτικές λύσεις).
- Επιλογή τρόπου ενέργειας.
- Ανάπτυξη και εφαρμογή σχεδίου ενέργειας

Διεθνές Δικαστήριο για το Δίκαιο της Θάλασσας

Το Διεθνές Δικαστήριο για το Δίκαιο της Θάλασσας, με έδρα το Αμβούργο, είναι ένα ανεξάρτητο δικαιοδοτικό όργανο το οποίο δημιουργήθηκε στο πλαίσιο της UNCLOS για την εκδίκαση υποθέσεων και την επίλυση διαφορών που προκύπτουν από την ερμηνεία και την εφαρμογή της Σύμβασης. Η Ελλάδα επέλεξε το Δικαστήριο για την επίλυση διαφορών στο πλαίσιο της Σύμβασης. Όπως αναφέρει ο Άγγελος Συρίγος, «η επιλογή του [...] εξέφραζε την έμπιστη αποδοκιμασία της ελληνικής πλευράς έναντι του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης για μια σειρά οριοθετήσεων στις οποίες είχαν δοθεί περιορισμένα δικαιώματα υφαλοκρηπίδας σε νησιά [...] Επί της ουσίας των ελληνοτουρκικών διαφορών, η ελληνική δήλωση για το δικαστήριο του Αμβούργου δεν έχει πρακτική σημασία. Η Τουρκία δεν έχει υπογράψει τη Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας και είναι μάλλον απίθανο να προσχωρήσει σε αυτήν».

Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης

Το δικαστικό όργανο του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών. Το Διεθνές Δικαστήριο (International Court of Justice) συγκροτείται από 15 δικαστές οι οποίοι εκλέγονται για 9 έτη από το Συμβούλιο Ασφαλείας και τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ. Οι δικαστές προέρχονται από διαφορετικές γεωγραφικές περιοχές του πλανήτη και εκλέγονται με βάση τα προσόντα τους. Δεν επιτρέπεται να συμμετέχουν δύο δικαστές της ίδιας υπηκοότητας.

Για να εκδικαστεί ένα θέμα από το Διεθνές Δικαστήριο, πρέπει όλα τα ενδιαφερόμενα κράτη να συμφωνούν για την παραπομπή της διαφοράς τους σε αυτό. Οι εκδιδόμενες αποφάσεις λαμβάνονται μυστικά και κατά πλειοψηφία και είναι υποχρεωτικές, ενώ αντίθετα οι γνωμοδοτήσεις δεν έχουν δεσμευτικό χαρακτήρα. Όλες οι χώρες που έχουν συνυπογράψει το καταστατικό του Δικαστηρίου μπορούν να παραπέμψουν σε αυτό οποιαδήποτε υπόθεση. Μπο-

ρούν, επίσης, υπό όρους να προσφύγουν και χώρες που δεν έχουν προσυπογράψει το καταστατικό.

Η Ελλάδα έχει αποδεχτεί την υποχρεωτική δικαιοδοσία του Δικαστηρίου, εκτός από θέματα που άπτονται της εθνικής ασφαλείας, ενώ η Τουρκία δεν έχει αποδεχτεί τη δικαιοδοσία του. Το 2015 η Ελλάδα κατέθεσε συμπληρωματική δήλωση και στα δύο διεθνή Δικαστήρια (Χάγης και Αμβούργου) όσον αφορά την αποδοχή της δικαιοδοσίας τους. Με τη δήλωση αυτή εξαιρούνται από την υποχρεωτική δικαιοδοσία θέματα εθνικής κυριαρχίας και μέτρα αμυντικού χαρακτήρα, ενώ για την προσφυγή άλλης χώρας κατά της Ελλάδας τίθενται οι εξής προϋποθέσεις: (α) η χώρα αυτή να έχει δεχτεί εκ των προτέρων την υποχρεωτική δικαιοδοσία του Δικαστηρίου και (β) από την ώρα που έκανε τη δήλωση αποδοχής μέχρι να ενεργοποιηθεί η προσφυγή να έχουν περάσει τουλάχιστον 12 μήνες. Εντός του διαστήματος αυτού, η ελληνική πλευρά μπορεί να αποχωρήσει από την υποχρεωτική δικαιοδοσία. Από το (ειδικό) Δικαστήριο του Αμβούργου, εξαιρέσαμε της δικαιοδοσίας του ζητήματα οριοθέτησης, για τα οποία θεωρούμε αρμόδιο το Δικαστήριο της Χάγης.

Στην περίπτωση της Ελλάδας και της Τουρκίας, και με βάση προηγούμενες αποφάσεις του Δικαστηρίου, η εκτίμηση πολλών ειδικών είναι ότι μια απόφαση, π.χ. στο ζήτημα της πλήρους επήρειας του Καστελορίζου στην οριοθέτηση θαλασσιών ζωνών, δεν θα δικαιώνει σε απόλυτο βαθμό την ελληνική πλευρά.

Διεθνή ύδατα

Οι θαλάσσιες περιοχές μεταξύ των χωρικών υδάτων διαφόρων κρατών ονομάζονται διεθνή ύδατα (international waters). Στα διεθνή ύδατα δεν ασκείται από κανένα κράτος εθνική κυριαρχία και όλα τα κράτη έχουν ελευθερία αλιείας, ναυσιπλοΐας, υπέρηχησης, πόντισης καλωδίων και αγωγών και έρευνας. Στο Αιγαίο τα διεθνή ύδατα καλύπτουν σήμερα το 49% του συνόλου του.

Διερευνητικές συνομιλίες

Από το 2002, Ελλάδα και Τουρκία έχουν πραγματοποιήσει 64 συναντήσεις μεταξύ υψηλόβαθμων αξιωματούχων των υπουργείων Εξωτερικών με στόχο την επίτευξη συμφωνίας για την έναρξη διαπραγματεύσεων που αφορούν την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας. Στη συνέχεια προβλεπόταν η παραπομπή σε διεθνές δικαιοδοτικό όργανο όσον ζητημάτων δεν θα είχε καταστεί δυνατό να επιλυθούν μέσω διαπραγματεύσεων. Από όσα έχουν γίνει γνωστά, σημαντικό μέρος των έως σήμερα συνομιλιών είχε ως αντικείμενο την επέκταση των χωρικών υδάτων. Εικάζεται ότι είχε σημειωθεί μια σχετική σύγκλιση απόψεων σε ορισμένα ζητήματα και ότι είχε συζητηθεί το ενδεχόμενο επιλεκτικών διαφοροποιήσεων των ορίων της αιγιαλιτίδας ζώνης ως βάση συμφωνίας (βλέπε και σχετική αναφορά στο κείμενο του Άγγελου Συρίγου). Η διαδικασία των διερευνητικών επαφών θεωρείται ότι έχει πλέον ολοκληρώσει τη χρησιμότητά της.

E

ΕΕ και ελληνική ασφάλεια

Μετά τον πόλεμο στην Ουκρανία και την αβεβαιότητα στις διατλαντικές σχέσεις, η ΕΕ έχει αναλάβει μια σειρά

από πρωτοβουλίες και έχει δημιουργήσει διάφορα χρηματοδοτικά εργαλεία για την ενίσχυση της ευρωπαϊκής ασφάλειας και άμυνας, καθώς και της αμυντικής βιομηχανίας. Με δεδομένες την πάγια ελληνική στοχοθεσία περί παραμονής στον στενό πυρήνα μιας ΕΕ με ολοένα και εντονότερα χαρακτηριστικά μεταβλητής γεωμετρίας, αλλά και τις πολυδιάστατες απειλές για την ελληνική ασφάλεια, η χώρα μας δεν μπορεί να απουσιάζει από σχετικές διαβουλεύσεις και πρωτοβουλίες. Η ενεργός ελληνική συμμετοχή στις πρωτοβουλίες που ήδη έχουν αναληφθεί στους τομείς της άμυνας και ασφάλειας θα ενισχύσει τις προσπάθειες διεκδίκησης ενός διακριτού ρόλου τόσο εντός ΕΕ, όσο και σε περιφερειακό επίπεδο και θα συμβάλει στην αύξηση της ελληνικής αποτρεπτικής ικανότητας.

ΕΕ και Τουρκία

Η Τουρκία εξέφρασε το ενδιαφέρον της για ένταξη στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα το 1959 και υπέβαλε επίσημη αίτηση το 1963, όταν υπογράφηκε η Συμφωνία της Άγκυρας. Η Τελωνειακή Ένωση υπογράφηκε από τις δύο πλευρές το 1995 και τέθηκε σε εφαρμογή το 1996. Μετά από προσπάθειες πολλών ετών, η Τουρκία ξεκίνησε το 2005 ενταξιακές διαπραγματεύσεις με την ΕΕ. Από τα 35 «κεφάλαια» που αποτελούν το ευρωπαϊκό κεκτημένο (σε θέματα όπως ενέργεια, ανθρώπινα δικαιώματα, απασχόληση, μεταφορές, δικαστικό σύστημα, περιβάλλον, κ.λπ.), έχουν ανοίξει 16, αλλά μόνο ένα (έρευνα και τεχνολογία) έχει κλείσει (προσωρινά). Άλλα 8 κεφάλαια έχουν μπλοκαριστεί από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο λόγω της μη τήρησης των σχετικών υποχρεώσεων από την Τουρκία σχετικά με το άνοιγμα των τουρκικών λιμένων και αεροδρομίων σε κυπριακά πλοία και αεροπλάνα, ενώ η Κύπρος έχει δηλώσει ότι θα εμποδίσει το άνοιγμα άλλων 6 κεφαλαίων για όσο διάστημα η Τουρκία δεν εφαρμόζει το Πρωτόκολλο της Άγκυρας.

Αρκετές ευρωπαϊκές χώρες βλέπουν με σκεπτικισμό το ενδεχόμενο ένταξης της Τουρκίας στην ΕΕ. Η Ελλάδα υποστηρίζει την τουρκική ένταξη διότι απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί η ομαλοποίηση των σχέσεων της Άγκυρας με την Ελλάδα και την Κύπρο και διότι θεωρεί ότι μια «ευρωπαϊκή» Τουρκία θα αποτελέσει έναν καλύτερο γείτονα. Επί του παρόντος, το σενάριο της (μελλοντικής) πλήρους ένταξης συγκεντρώνει ελάχιστες έως και μηδενικές πιθανότητες, καθώς τα εμπόδια (μέγεθος και «ιδιαιτερότητες» Τουρκίας, αλλά και αυταρχικές τάσεις Ερντογάν) θεωρούνται προδήλως μεγαλύτερα των πιθανών οφελών. Σαφώς πιθανότερη θεωρείται μια «ειδική σχέση» της Τουρκίας με την ΕΕ (με όρους που δεν έχουν ακόμη συζητηθεί σε βάθος).

Σε ό,τι αφορά την Ελλάδα, το λίαν περιορισμένο ειδικό βάρος της ΕΕ σε θέματα ασφάλειας και άμυνας –αν και αυτό δεν αποκλείεται να αλλάξει επί το βέλτιστο μετά τις εξελίξεις των τελευταίων ετών–, αλλά και η αποδιδόμενη στην Τουρκία σημασία λόγω μεγέθους αγοράς και ικανότητας διαχείρισης προσφυγικών/μεταναστευτικών ροών, περιορίζουν μέχρι σήμερα την αποτελεσματικότητα των ευρωπαϊκών παρεμβάσεων υπέρ ημών σε απλές εκφράσεις συμπαράστασης ή και σε κυρώσεις μάλλον συμβολικού χαρακτήρα (π.χ. ενα-

ντίον προσώπων που εμπλέκονται σε παράνομες γεωτρήσεις). Καλοδεχούμενες, χρήσιμες και σε έναν βαθμό αξιοποιήσιμες, αλλά σε καμία περίπτωση επαρκείς.

Εθνικό Συμβόλαιο (και τα «σύνορα της καρδιάς μας»)

Αποτελέσε σταθερό σημείο αναφοράς για την τουρκική αντιπροσωπεία στη Συνδιάσκεψη της Λωζάννης. Όπως αναφέρει ο Άγγελος Συρίγος, «στο Εθνικό Συμβόλαιο (Misâk-ı Milli), που είχε υιοθετηθεί το 1920 από το τελευταίο οθωμανικό κοινοβούλιο, περιλαμβάνονταν όλες οι διεκδικήσεις του αναδυόμενου εθνικιστικού κινήματος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας:

»Το Εθνικό Συμβόλαιο ήταν ένα κείμενο που υιοθετούσε «σύγχρονες» για την εποχή του ιδέες, όπως (α) το δημοψήφισμα για τον καθορισμό της τύχης εδαφών, (β) την προστασία μειονοτικών δικαιωμάτων...

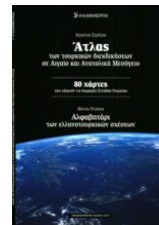
»Το Εθνικό Συμβόλαιο ήταν ένα κείμενο ρεαλιστικό. Δεν διεκδικούντο ούτε οι αραβικές περιοχές ούτε οι περιοχές των Βαλκανίων. Οι άμεσες τουρκικές διεκδικήσεις εξαντλούντο αποκλειστικά στα εδάφη που ελέγχονταν από τον οθωμανικό στρατό κατά την υπογραφή της Ανακωχής του Μούδρου, αμέσως μετά το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Αυτό περιελάμβανε και την περιοχή της Ανατολικής Θράκης, μαζί με την Αδριανούπολη.

»Οι περιοχές εκτός των ορίων της ανακωχής θα μπορούσαν να συμπεριληφθούν στο τουρκικό κράτος μόνον αν ο ντόπιος πληθυσμός εξεδήλωνε σχετική επιθυμία κατόπιν δημοψηφίσματος. Ως τέτοιες περιοχές αναφέρονταν οι αραβικές περιοχές, το Καρς, το Αρνταχάν και το Αρτβίν (στα σημερινά σύνορα Τουρκίας με Αρμενία και Γεωργία), καθώς και η Δυτική Θράκη».

Αν και έχει πολλάκις διαβεβαιώσει ότι «η Τουρκία δεν έχει βλέψεις στα εδάφη κανενός», ο Τούρκος πρόεδρος Ταγίπ Ερντογάν επανέλαβε, σύμφωνα με το ΑΠΕ-ΜΠΕ, τις θέσεις του για «τα σύνορα της καρδιάς» της Τουρκίας, λέγοντας: «Η Τουρκία είναι μεγαλύτερη από την Τουρκία. Εμείς δεν είναι δυνατόν να φυλακιστούμε σε 780 χιλιάδες τετραγωνικά χιλιόμετρα. Άλλα είναι τα φυσικά και άλλα τα σύνορα της καρδιάς μας. Τα αδέρφια μας στη Μοσούλη, στο Κιρκούκ, στα Σκόπια, μπορεί να είναι εκτός των φυσικών μας συνόρων, αλλά είναι εντός των συνόρων της καρδιάς, στο επίκεντρο της καρδιάς μας [...] Η Τουρκική Δημοκρατία δεν προέκυψε από το πουθενά. Όπως η Οθωμανική Αυτοκρατορία έλαβε τη σκυτάλη από τους Σελτζούκους, έτσι και η Τουρκική Δημοκρατία την παρέλαβε από την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Ενοστερνιζόμαστε την ιστορία μας στο σύνολό της».

Εθνικοί Κανόνες Εμπλοκής

Σκοπός των Εθνικών Κανόνων Εμπλοκής (ΕΚΕ) είναι η θέσπιση συγκεκριμένων οδηγιών, που καθορίζουν τον βαθμό και τον ορθό τρόπο αντίδρασης των Ε.Δ. σε εκθροικές προθέσεις ή εκδηλούμενες εκθροικές ενέργειες, προκειμένου να παραμείνει η κρίση στο επιθυμητό επίπεδο. Οι ενέργειες αυτές μπορεί να είναι μεμονωμένα περιστατικά ή επεισόδια μείζονος σημασίας. Οι οδηγίες που παρέχονται από τους ΕΚΕ είναι μέσα στο πλαίσιο των γενικών πολιτικών κατευθύνσεων και

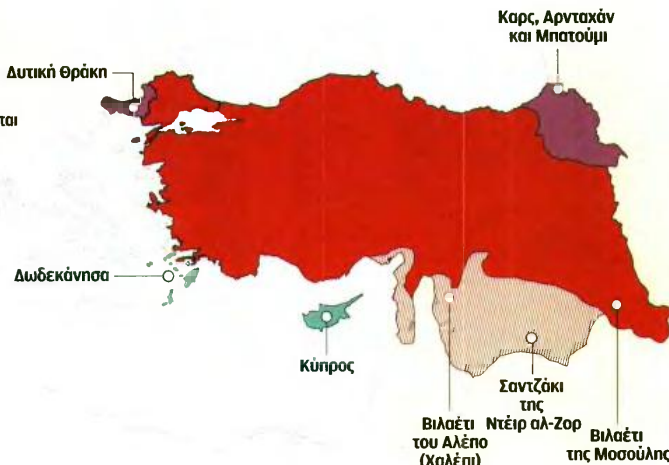

Οθωμανική Αυτοκρατορία 1914-1920

Χάρτης στη βάση των αντιλήψεων του «Εθνικού Συμβολαίου» (με τα υφιστάμενα σύνορα από το 1914, 1918, 1920, 1878)

Τα σύνορα των άλλων χωρών δεν εμφανίζονται στον χάρτη λόγω της υψηλής ρευστότητας και αλλαγών στην περίοδο 1914-1926

- Εδάφη του «πυρίνου» της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (σύνορα 1914) που δεν βρίσκονταν υπό κατοχή της παραμονή της Αναστασίας του Μούδρου (30/10/1918).
- Πρώην οθωμανικά εδάφη (πριν το 1914) που είχαν δοθεί σε άλλες δυνάμεις.
- Πρώην οθωμανικά εδάφη που διεκδικήσε η Τουρκία δια του «Εθνικού Συμβολαίου».
- Περιοχές με πλειοψηφία αραβικού πληθυσμού.

αφορούν τον τρόπο ενέργειας των προαναφερθέντων σε ειρηνική περίοδο, όπως και σε περίοδο τεταμένων σχέσεων, μέχρι την έναρξη των εκθροπραξιών. Εφόσον αρχίσουν οι εκθροπραξίες, οι κανόνες εμπλοκής παύουν να ισχύουν. Επίσης αποβλέπουν τόσο στη διατήρηση του εθνικού γοήτρου όσο και στην εξασφάλιση της μεγαλύτερης δυνατής επιβίωσης μονάδων των ενόπλων δυνάμεων χωρίς την εκδήλωση άσκοπων και προκλητικών ενεργειών.

Οι ΕΚΕ διακρίνονται σε δύο κατηγορίες: (1) Σε αυτούς που δεν δημιουργούν κλιμάκωση μιας κρίσης γιατί είναι περιοριστικοί από τη φύση τους και εφαρμόζονται με μέριμνα των Γενικών Επιτελείων, χωρίς να απαιτείται ειδική εξουσιοδότηση. (2) Σε αυτούς που είναι δυνατόν να προκαλέσουν κλιμάκωση μιας κρίσης και η εφαρμογή τους απαιτεί ειδική εξουσιοδότηση από το ΚΥΣΕΑ.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι, πέρα από κάθε διαταγή και γραπτό κείμενο, παραμένει ως υποχρέωση και αναφαίρετο δικαίωμα του διοικητή μιας μονάδας ή κυβερνήτη ενός πλοίου ή αεροσκάφους, να παίρνει όλα τα απαραίτητα μέτρα, σε κάθε περίπτωση, για να εξασφαλίσει τη ζωή των ανδρών του και την ασφάλεια της μονάδας του.

Εθνικός Εναέριος Χώρος (ΕΑΧ)

Με Προεδρικό Διάταγμα του 1931, η Ελλάδα όρισε το εύρος του εναέριου χώρου της στα 10 ναυτικά μίλια. Η Τουρκία άρχισε να αμφισβητεί, μέσω δπλώσεων και πιτύσεων μαχητικών αεροσκαφών, το εύρος του ΕΑΧ μετά την εισβολή του 1974 στην Κύπρο, ισχυριζόμενη ότι η επέκταση του ελληνικού εναέριου χώρου στη ζώνη μεταξύ 6 και 10 μιλίων είναι παράνομη διότι, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο (Σύμβαση Σικάγου), ο εθνικός εναέριος χώρος ταυτίζεται με το έδαφος και την αιγιαλίτιδα ζώνη. Η Ελλάδα ισχυρίζεται ότι το διεθνώς γνωστό ως «ελληνικό παράδοξο» έχει εθιμική ισχύ αφού για 40 χρόνια η Τουρκία δεν το αμφισβήτησε. Το ζήτημα δεν αποτελεί, πάντως, το ισχυρότερο ελληνικό νομικό «χαρτί» και η οριστική επίλυσή του συνδέεται

άμεσα με τη διευθέτηση του ζητήματος του εύρους των χωρικών υδάτων.

Ελληνοτουρκική προσέγγιση («Διπλωματία των Σεισμών») – Συμφωνίες Χαμηλής Πολιτικής – Οικονομικές σχέσεις

Η ελληνοτουρκική προσέγγιση ξεκίνησε το καλοκαίρι του 1999, όταν οι ελληνοτουρκικές σχέσεις είχαν φτάσει στο ναδίρ τους κατόπιν διαδοχικών κρίσεων (Ίμια, S-300, υπόθεση Οτζαλάν). Διευκολύνθηκε σημαντικά από την αντίδραση της ελληνικής και τουρκικής κοινής γνώμης μετά τους σεισμούς στην Κωνσταντινούπολη (Αύγουστος) και την Αθήνα (Σεπτέμβριος), και οδήγησε στη «συμφωνία του Ελσίνκι» (Δεκέμβριος 1999), την υπογραφή αρκετών διμερών συμφωνιών [σε θέματα οικονομικής, πολιτιστικής, τελωνειακής, επιστημονικής και τεχνολογικής συνεργασίας, προστασίας περιβάλλοντος, καταπολέμησης εγκλήματος, τουρισμού, λαθρομετανάστευσης (την οποία η τουρκική πλευρά σε σημαντικό βαθμό δεν εφαρμόσει)], καθώς και Μέτρων Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης και σε βελτίωση του κλίματος και μείωση της έντασης ανάμεσα στις δύο χώρες. Ωστόσο, δεν έχει σημειωθεί ουσιαστική πρόοδος στα λεγόμενα ζητήματα «υψηλής πολιτικής» (Ζητήματα Αιγαίου).

Οι οικονομικές σχέσεις των δύο πλευρών βελτιώθηκαν σημαντικά, με το διμερές εμπόριο να φτάνει τα \$3,3 δισ. (2008) και τα \$2,3 δισ. (λόγω οικονομικής κρίσης) το 2009, έναντι μόλις \$638 εκατ. το 1999, με τις ελληνικές εξαγωγές να παραμένουν έντονα ελλειμματικές. Οι ελληνικές επενδύσεις στην Τουρκία αυξήθηκαν εντυπωσιακά (φτάνοντας πιθανώς γύρω στα \$8 δισ.), με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα την εξαγορά σημαντικού τμήματος της τουρκικής τράπεζας Finansbank A.Ş. από την Εθνική Τράπεζα της Ελλάδας (η μεγαλύτερη ελληνική επένδυση εκτός Ελλάδας, ύψους \$5,7 δισ. – το 2016 μεταβιβάστηκε στην Qatar National Bank). Σήμερα οι ελληνικές επενδύσεις στην Τουρκία έχουν μειωθεί, ενώ το διμερές εμπόριο έφτασε το 2024 στα \$5,4 δισ. (ελληνικές εξαγωγές \$1,8 δισ., εισαγωγές \$3,6 δισ.).

1. ΤΟ ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

Μέσο: . . . . . ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΚΥΡΙΑΚΗΣ_ΕΙΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

Ημ. Έκδοσης: . . .30/11/2025 Ημ. Αποδελτίωσης: . . .30/11/2025

Σελίδα: 136

Οικονομικές σχέσεις των δύο πλευρών (εξέλιξη διμερούς εμπορίου)

Ενέργεια (Ανατολική Μεσόγειος)

Ο συνδυασμός διακρατικών διενέξεων, μη οριοθετημένων συνόρων και θαλασσιών ζωνών με αποθέματα υδρογονανθράκων είναι κατά κανόνα λιαν εκρηκτικός. Το φθινόπωρο του 2011, καθώς το γεωτρήσανο της Noble Energy πραγματοποιούσε γεωτρήσεις στο Οικόπεδο 12, η ένταση στην Ανατολική Μεσόγειο ανέβηκε σε υψηλά επίπεδα λόγω των τουρκικών δηλώσεων και ενεργειών. Αν και για ένα διάστημα χαμήλωσε σε έναν βαθμό τους αρχικούς πολύ υψηλούς τόνους, η Τουρκία συνέχισε την «πολιτική των κανονιοφόρων», όσον αφορά την προσπάθεια της Κύπρου να εκμεταλλευτεί (με αρχικό μοχλό μια αμερικανική εταιρεία και σε συνεργασία με το Ισραήλ) τα εκτιμώμενα ως σημαντικά κοιτάσματα φυσικού αερίου στη θαλάσσια περιοχή νοτιοανατολικά της νήσου και εντός της Κυπριακής Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης/ΑΟΖ (που έχει οριοθετηθεί κατόπιν συμφωνίας με το Ισραήλ, αλλά όχι με τον Λίβανο, το Κοινοβούλιο του οποίου δεν επικύρωσε τη συμφωνία που είχε υπογράψει με την Κύπρο. Επίσης, η Κυπριακή Δημοκρατία έχει υπογράψει συμφωνία οριοθέτησης και με την Αίγυπτο, η οποία έχει επικυρωθεί και από τις δύο πλευρές).

Σύμφωνα με μια σχολή σκέψης, στην Ανατολική Μεσόγειο η Τουρκία θεώρησε ότι «παίζει το τελευταίο της χαρτί», καθώς, αν δεν αντιδρούσε στις υλοποιούμενες και σχεδιαζόμενες διερευνητικές γεωτρήσεις από εταιρείες όπως η Total, η ExxonMobil και η ENI, κινδύνευε με σημαντική αποδυνάμωση των διεκδικήσεών της, ιδιαίτερα σε περίπτωση που τα αποτελέσματα των γεωτρήσεων ήταν θετικά (όπως συνέβη εν μέρει). Η Τουρκία θεώρησε λοιπόν ότι κινδύνευε να βρεθεί εκτός νυμφώνος, τόσο όσον αφορά τις διεκδικήσεις της επί της κυπριακής ΑΟΖ όσο και σχετικά με τη μελλοντική εκμετάλλευση υδρογονανθράκων. Επέλεξε δε τον «αδύναμο κρίκο», την Ιταλία, καθώς με τις ΗΠΑ και τη Γαλλία τέτοιες κινήσεις είναι βέβαιο ότι θα προκαλούσαν πολύ εντονότερες αντιδράσεις. Όπως αναμενόταν, πραγματοποίησε έρευνες και γεωτρήσεις με τα ειδικά πλοία που

η Τουρκία έχει αποκτήσει σε διάφορα σημεία της κυπριακής ΑΟΖ. Στις πιθανές ερμηνείες για τις τουρκικές κινήσεις, πέραν της αντίδρασης στην απομόνωση και περιθωριοποίηση στην Ανατολική Μεσόγειο, θα πρέπει, πάντως, να ληφθεί σοβαρά υπόψη το σχέδιο της «Γαλάζιας Πατρίδας» και η τουρκική επιδίωξη εξέλιξης σε περιφερειακή δύναμη στην περιοχή της Μεσογείου.

Στον χώρο της Ανατολικής Μεσογείου, η Ελλάδα δεν είναι προς το παρόν κεντρικός παίκτης (με την έννοια της ανακάλυψης και εκμετάλλευσης κοιτασμάτων υδρογονανθράκων, αν και υπάρχουν βάσιμες ελπίδες ότι αυτό μπορεί να αλλάξει εφόσον οι ερευνητικές γεωτρήσεις των εταιρειών ExxonMobil και Chevron νοτίως της Κρήτης είναι επιτυχημένες). Ενδιαφέρεται, όμως, έντονα για την περαιτέρω οικοδόμηση μιας στρατηγικής σχέσης με το Ισραήλ και την Αίγυπτο (και την Κύπρο). Για τη μεταφορά του ισραηλινού και κυπριακού φυσικού αερίου προτιμά τη λύση ενός αγωγού (EastMed). Εφόσον προκριθεί η λύση του υγροποιημένου αερίου (LNG), ενδιαφέρεται για τον ρόλο του βασικού διαμετακομιστή μέσω των ελληνικών εταιρειών που έχουν κατασκευάσει ειδικά πλοία μεταφοράς, ενώ προβάλλει και τον ρόλο της Ρεβουθούσας ή της σχεδιαζόμενης εγκατάστασης στην Αλεξανδρούπολη.

Στις 2 Ιανουαρίου 2020, Ελλάδα, Κύπρος και Ισραήλ υπέγραψαν συμφωνία για την κατασκευή του αγωγού EastMed (μήκους 1.900 χλμ. και κόστους περίπου 6 δισ. ευρώ), που θα μεταφέρει φυσικό αέριο από την Ανατολική Μεσόγειο προς την Κρήτη και την ηπειρωτική Ελλάδα και στη συνέχεια προς την Ιταλία. Η τελευταία δεν έχει ακόμη υπογράψει τη συμφωνία. Και το ενδιαφέρον για τον αγωγό φαίνεται να έχει ατονήσει τα τελευταία χρόνια, καθώς άλλες λύσεις κρίνονται ως οικονομικά πιο συμφέρουσες.

Στις 16 Ιανουαρίου 2020, επτά χώρες της Ανατολικής Μεσογείου (Ελλάδα, Κύπρος, Αίγυπτος, Ιταλία, Ισραήλ, Ιορδανία και Παλαιστινιακή Αρχή) δημιούργησαν το Eastern Mediterranean Gas Forum, μια πλατφόρμα συνεργασίας για θέματα φυσικού αερίου με έδρα το Κάιρο.

Θα πρέπει, τέλος, να σημειωθεί η άποψη ορισμένων ειδικών για την περιορισμένη οικονομική σημασία των όποιων ανακαλύψουν υδρογονανθράκων στην Ανατολική Μεσόγειο λόγω της σταδιακής απομάκρυνσης της Ευρώπης από τα ορυκτά καύσιμα προς τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (ΑΠΕ). Σύμφωνα με την άποψη αυτή, υπάρχουν σημαντικές αβεβαιότητες όχι μόνο για το μέγεθος των υπό ανακάλυψη κοιτασμάτων, αλλά και για τον χρόνο και το κόστος εξόρυξης, καθώς και την εμπορική τους αξία. Ωστόσο, φαίνεται να κερδίζει έδαφος η άποψη περί υψηλής αξίας του φυσικού αερίου ως «καυσίμου-γέφυρας» στην πορεία μετάβασης προς τις ΑΠΕ.

Ενέργεια (Ελλάδα)

Η μοναδική ανακάλυψη και εξόρυξη υδρογονανθράκων στην Ελλάδα έγινε στην περιοχή του Πρίνου, δυτικά της Θάσου. Στο πεδίο σήμερα η παραγωγή έχει διακοπεί προσωρινά, αλλά βρίσκεται σε διαδικασία επανέναρθης.

Η χώρα μας, μετά ουσιαστική αδράνεια δεκαπέντε περίπου ετών, ορθώς υιοθέτησε (2011) νέα πολιτική στην έρευνα-εκμετάλλευση υδρογονανθράκων στις θαλάσσιες ζώνες της στο Ιόνιο και νοτίως της Κρήτης. Ανελήφθησαν νομοθετικές πρωτοβουλίες, υιοθετήθηκε νομοθεσία που προβλέπει ρητά τη μέση γραμμή ίσης αποστάσεως ως βάσης οριοθέτησης ελλείψει συμφωνίας και τέλος η εν λόγω νέα νομοθεσία ανακοινώθηκε επισήμως στον ΟΗΕ. Επίσης, σε εφαρμογή της νέας αυτής πολιτικής προκηρύχθηκαν διεθνείς διαγωνισμοί για την εκμετάλλευση συγκεκριμένων θαλασσιών οικοπέδων στις περιοχές που προαναφέρθηκαν, αφού προηγήθηκε κατάλληλη έρευνα και συλλογή σεισμικών και άλλων δεδομένων. Υπάρχουν βάσιμες ελπίδες για την εκμετάλλευση (πιθανώς σχετικά μικρών) κοιτασμάτων στο Ιόνιο και στην Ήπειρο. Σε περίπτωση ανακαλύψεων στις θαλάσσιες περιοχές νότια της Κρήτης, τα κοιτάσματα μπορεί να είναι πολύ μεγάλου μεγέθους.

Βεβαίως, τόσο στην εσωτερική συζήτηση επί του θέματος όσο και στις σχετικές κινήσεις μας σε διεθνές επίπεδο, θα πρέπει να αποφευχθούν οι υπερβολές και οι υψηλές προσδοκίες που δεν στηρίζονται σε επιστημονικά στοιχεία. Οι ειδικοί (επιστήμονες και κρατικοί λειτουργοί) γνωρίζουν την έλλειψη επαρκών επιστημονικών δεδομένων, τις διπλωματικές δυσκολίες, αλλά και το χρονικό διάστημα που απαιτείται για την έναρξη εμπορικής εκμετάλλευσης ενός κοιτάσματος. Στόχος μας θα πρέπει να είναι η μεγέθυνση του ενεργειακού ιχνους και η μετατροπή της χώρας σε ενεργειακό παίκτη (και όχι απλό «θεατή») και, ιδανικά, σε ενεργειακό κόμβο μέσω του αγωγού TAP και κάθετων αγωγών (interconnectors) προς Βουλγαρία (και μελλοντικά προς Βόρεια Μακεδονία), καθώς και του Κάθετου Διαδρόμου ο οποίος θα ξεκινά από την Αλεξανδρούπολη και θα τροφοδοτεί με αμερικανικό υδροποιημένο φυσικό αέριο σημαντικό τμήμα των Βαλκανίων και την Ουκρανία

Ενέργεια (Ελλάδα-Τουρκία)

Η ενέργεια αποτελεί τομέα προοριζών, αλλά και (περιορισμένης) συνεργασίας για Ελλάδα και Τουρκία. Σε ζητήματα αντιπαράθεσης και τις γενικότερες επιδιώξεις της Τουρκίας στο Αιγαίο και στην Ανατολική Μεσόγειο γίνεται αναφορά σε άλλα λήμματα. Όσον αφορά στη συ-

νεργασία, ο αγωγός TGI (Turkey-Greece Interconnector) μεταφέρει αζερικής προέλευσης φυσικό αέριο από την Τουρκία στην Ελλάδα. Ο αγωγός TAP (Trans Adriatic Pipeline) μεταφέρει φυσικό αέριο από το Αζερμπαϊτζάν στην Ιταλία, μέσω Τουρκίας, Ελλάδας και Αλβανίας.

Ενιαίος Αμυντικός Χώρος Ελλάδας-Κύπρου

Το Δόγμα του Ενιαίου Αμυντικού Χώρου Ελλάδας-Κύπρου (EAX) συνιστούσε μια στρατηγική εκτεταμένης αποτροπής (extended deterrence), στο πλαίσιο της εσωτερικής εξισορρόπησης του αντιπάλου, και είχε τόσο πολιτικούς όσο και στρατιωτικούς στόχους.

Οι στόχοι τους οποίους επιδίωξε να επιτύχει η ελληνική πλευρά στον στρατιωτικό τομέα ήταν κατ' ανάγκην σχετικά περιορισμένοι. Και χρησιμοποιούμε τον όρο «κατ' ανάγκην» διότι δεν ήταν δυνατόν να μεταβληθούν σημαντικά ορισμένοι παράγοντες, όπως η γεωγραφική εγγύτητα της Κύπρου με την Τουρκία και η απόστασή της από την Ελλάδα, η αριθμητική υπεροχή της Τουρκίας (ιδιαίτερα στον αέρα), οι δημογραφικοί δείκτες σε Ελλάδα και Κύπρο (σε σχέση με τους αντίστοιχους στην Τουρκία) και οι οικονομικές δυσκολίες για την ελληνική πλευρά. Κακή, βέβαια, ήταν η κατάσταση και της τουρκικής οικονομίας, αλλά η ελληνική πλευρά ήταν αυτή που προσπαθούσε να μεταβάλει την ισχύουσα κατάσταση και οι οικονομικές απαιτήσεις ήταν σαφώς υψηλότερες.

Το σημαντικότερο, ίσως, ερώτημα σχετικά με το Δόγμα του Ενιαίου Αμυντικού Χώρου αφορά το κατά πόσον θα ενίσχυε την ελληνική και κυπριακή αποτρεπτική ικανότητα. Σύμφωνα με τον Liddell Hart, η επιτυχία της στρατηγικής είναι συνάρτηση της ικανότητας στάθμισης και του συντονισμού των διαθέσιμων μέσων με τους σκοπούς. Υπό αυτή την οπτική γωνία, πληρούσε το δόγμα του ενιαίου αμυντικού χώρου τις απαραίτητες προϋποθέσεις; Συνολικά φαίνεται ότι η απόφαση για τον Ενιαίο Αμυντικό Χώρο ήταν μια απόφαση η οποία ελήφθη περισσότερο στο επίπεδο της επικοινωνιακής πολιτικής και λιγότερο σε εκείνο της «υψηλής στρατηγικής» ή της στρατηγικής εθνικής ασφαλείας (και σε κάθε περίπτωση χωρίς την ουσιαστική συμμετοχή του υπουργείου Εξωτερικών κατά τη διαδικασία διασαφήνισης των στόχων και αποτίμησής των πιθανών συνεπειών).

Κεντρικό συστατικό στοιχείο της απόφασης για την προώθηση του EAX ήταν η αγορά του –ρωσικής προέλευσης– συστήματος S-300 και η εγκατάστασή του στην Κύπρο. Ωστόσο, το σύστημα S-300, για να είναι αποτελεσματικό, θα έπρεπε να αποτελέσει τμήμα ενός δικτύου αεράμυνας που θα συμπληρωνόταν από αντιαεροπορικά πυραυλικά συστήματα μικρότερου βεληνεκούς και, κυρίως, από μαχητικά αεροσκάφη, κάτι που βεβαίως δεν έγινε ποτέ. Εκ των υστέρων διαφαίνεται ότι η παραγγελία των S-300 είχε ως στόχο τη χρήση τους ως διαπραγματευτικού χαρτιού (bargaining chip) για την αποστρατιωτικοποίηση της νήσου ή την εξασφάλιση πολιτικών παραχωρήσεων της τουρκικής πλευράς στις ενταξιακές συνομιλίες. Η τελική υποχώρηση της ελληνικής πλευράς και η μεταφορά και η εγκατάσταση του αντιαεροπορικού πυραυλικού συστήματος στην Κρήτη (όσο κι αν το κύριο βάρος της απόφασης έφερε η κυπριακή κυβέρνηση και όσο κι αν η απόφαση αποτελούσε

ουσιαστικά μονόδρομο υπό τις συνθήκες της εποχής) αποτέλεσε πλήγμα κατά της ελληνικής αξιοπιστίας.

Επιχειρησιακός έλεγχος Αιγαίου

Μετά την αποχώρηση της Ελλάδας από το στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ, το 1974, η Τουρκία αμφισβήτησε την ευθύνη της Ελλάδας για τον επιχειρησιακό έλεγχο του Αιγαίου με σειρά ενεργειών της. Το ζήτημα διευθετήθηκε εν μέρει με την επανένταξη της Ελλάδας το 1980. Η Τουρκία εξακολουθούσε να θέτει θέμα επιχειρησιακών ορίων, ενώ σε δύο ακόμη περιπτώσεις, το 1992 (Νέα Δομή Διοίκησης) και το 2000 (Σχέδιο οριοθέτησης περιοχών εναέριας αστυνόμευσης), προσπάθησε να θέσει νέα δεδομένα. Σχετικές διαφωνίες και περιοδικές τριβές παραμένουν, αν και η σημασία τους έχει μειωθεί σημαντικά λόγω των αλλαγών στη δομή διοίκησης του ΝΑΤΟ.

Έρευνα και διάσωση

Η έρευνα και διάσωση (Search & Rescue/SAR) για τα ναυτικά ατυχήματα διέπεται από τη διεθνή Σύμβαση του Αμβούργου του 1979 για τη θαλάσσια έρευνα και διάσωση, ενώ για τα αεροπορικά ατυχήματα από τις σχετικές συμφωνίες που έχουν γίνει στο πλαίσιο του Διεθνούς Οργανισμού Πολιτικής Αεροπορίας (ICAO). Σύμφωνα με την Περιφερειακή Συμφωνία Αεροναυτιλίας του 1952, οι περιοχές ευθύνης κρατών για αεροπορικά δυστυχήματα είναι αντίστοιχες με τα FIR. Εάν συμβεί κάποιο αεροπορικό δυστύχημα και το αεροπλάνο καταπέσει στη θάλασσα, εφαρμόζονται οι σχετικές διατάξεις περί έρευνας και διάσωσης του ICAO. Αντιθέτως, στην περίπτωση των ναυτικών ατυχημάτων, η σύμβαση του Αμβούργου προβλέπει ότι όπου υπάρχει ανοικτή θάλασσα θα πρέπει να υπάρχει συμφωνία μεταξύ των παράκτιων κρατών.

Η Ελλάδα από το 1944 συντονίζει τις επιχειρήσεις έρευνας και διάσωσης σε όλες τις περιοχές που υπάρχουν ανοικτές θάλασσες στο Αιγαίο. Η ζώνη έρευνας και διάσωσης συμπίπτει με τη ζώνη του FIR. Συμφωνία μεταξύ των δύο κρατών δεν έχει υπάρξει, διότι η Τουρκία προσπαθεί να εξομοιώσει τα αεροπορικά με τα ναυτικά ατυχήματα και κατ'επέκταση να αμφισβητήσει τα όρια του FIR Αθηνών. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η έρευνα και διάσωση, όπως και το ζήτημα του ελέγχου της εναέριας κυκλοφορίας στο FIR Αθηνών (βλέπε σχετικό λήμμα), δεν αποτελούν κυριαρχικά δικαιώματα αλλά διοικητικές αρμοδιότητες.

H

ΗΠΑ, Ελλάδα, Τουρκία

Θα μπορούσαν να γραφτούν πάρα πολλά για την τριγωνική σχέση Ουάσινγκτον-Αθήνας-Άγκυρας, την αμερικανική πολιτική ισορροπιών που εκφράστηκε με τη σχέση 7/10 όσον αφορά τη στρατιωτική βοήθεια προς Ελλάδα και Τουρκία, τις όποιες ευθύνες για την τραγωδία της Κύπρου, κ.λπ.

Μετά από μια πολύ δύσκολη περίοδο (όπου κυκλοφόρησαν φήμες περί μεταφοράς ορισμένων στρατιωτικών δραστηριοτήτων από την αεροπορική βάση του Ιντσιρλίκ σε στρατιωτικές εγκαταστάσεις στον ελληνικό χώρο), σήμερα οι σχέσεις ΗΠΑ-Τουρκίας είναι

πολύ καλές, κυρίως λόγω της προσωπικής σχέσης Τραμπ-Ερντογάν. Πολύ καλές, ωστόσο, παραμένουν και οι ελληνο-αμερικανικές σχέσεις, οι οποίες διανύουν ίσως την καλύτερη περίοδο στην ιστορία τους. Η βάση της Σούδας είναι εξαιρετικά σημαντική για τις αμερικανικές στρατιωτικές δραστηριότητες στην Ανατολική Μεσόγειο, όπως και η Αλεξανδρούπολη για την περιοχή της Μαύρης Θάλασσας.

Τον Οκτώβριο 2019 υπογράφηκε η συμφωνία αμυντικής συνεργασίας Mutual Defense Cooperation Agreement (MDCA), η οποία προβλέπει την αύξηση της αμερικανικής στρατιωτικής παρουσίας στην Ελλάδα και την εμπάθυνση της στρατιωτικής σχέσης των δύο χωρών. Ιδιαίτερο ενεργειακό και στρατιωτικό ενδιαφέρον επιδεικνύουν οι ΗΠΑ για το λιμάνι της Αλεξανδρούπολης. Επίσης, οι ΗΠΑ ενδιαφέρονται για την τριγωνική συνεργασία Ελλάδα-Κύπρου-Ισραήλ και τη συμμετοχή τους σε αυτήν (σχήμα «3+1»). Σε κάθε περίπτωση, αυτή η πολύ καλή σχέση με την Ουάσινγκτον είναι ιδιαίτερα καλοδεχούμενη, αλλά φρόνιμο θα είναι να μην έχουμε υπερβολικά υψηλές προσδοκίες δεδομένης της συνεχιζόμενης επιδίωξης της Ουάσινγκτον να μην «απωλέσει» μια χώρα όπως η Τουρκία που θεωρείται ότι έχει υψηλή γεωστρατηγική αξία.

Θ

Θερμή γραμμή επικοινωνίας (κόκκινο τηλέφωνο)

Στις κρίσεις του 1987 και του 1996 (Ίμια) ήταν εμφανής η έλλειψη άμεσων διαύλων επικοινωνίας μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Ιδιαίτερα στα Ίμια, οι όποιες διαβουλεύσεις έγιναν κυρίως μέσω Ουάσινγκτον και δευτερευόντως μέσω Βρυξελλών (ΝΑΤΟ). Ένα από τα οφέλη της ελληνοτουρκικής προσέγγισης που ξεκίνησε το 1999 ήταν η δημιουργία απευθείας διαύλων επικοινωνίας («κόκκινα τηλέφωνα») σε πολλαπλά επίπεδα (πρωθυπουργών, υπουργών Εξωτερικών και Άμυνας, αρχηγών ΓΕΕΘΑ). Αυτοί οι διαυλοι επικοινωνίας λειτουργήσαν στο παρελθόν λίαν αποτελεσματικά στη διαχείριση διαφόρων «περιστατικών». Μένει να αποδειχθεί αν οι διαυλοι αυτοί θα λειτουργήσουν και στην παρούσα συγκυρία αποτελεσματικά, σε περίπτωση που χρειαστεί να χρησιμοποιηθούν.

Θεωρία Δυόμισι Πολέμων

Το 1996 δημοσιεύθηκε άρθρο του υψηλόβαθμου Τούρκου διπλωμάτη Şükrü Elekdağ με θέμα "Two and a Half War Strategy", στο τεύχος Μαρτίου-Μαΐου του τουρκικού περιοδικού *Perceptions*. Το τριμηνιαίο αυτό περιοδικό εκδιδόταν από το Strategic Studies Center, το οποίο χρηματοδοτείται από το υπουργείο Εξωτερικών. Ο κ. Elekdağ ήταν ο ένας από τους δύο εμπειρογνώμονες που είχε ορίσει η Τουρκία για τον «διάλογο σοφών» με την Ελλάδα και ήταν πρόσωπο με επιρροή στο υπουργείο Εξωτερικών. Σταχυολογούμε τα σημαντικότερα σημεία του άρθρου:

- «Για να προκαλέσει κοινωνικό και πολιτικό χάος στο εσωτερικό της Τουρκίας, και να μπορέσει να επιβάλει τετελεσμένα γεγονότα στο Αιγαίο, η Ελλάδα προσφέρει σημαντική οικονομική υποστήριξη

στο PKK. Επιπλέον, στέλνει τρομοκράτες του PKK που έχουν εγκατασταθεί στο έδαφός της, για να πραγματοποιήσουν επιθέσεις κατά της τουρκικής βιομηχανίας τουρισμού».

- «Η Αθήνα προσπαθεί να αλλάξει υπέρ της την ισορροπία δυνάμεων στο Αιγαίο, όσον αφορά τις ναυτικές και αεροπορικές δυνάμεις. Το πράττει αυτό με βάση την υπόθεση ότι οι ΗΠΑ και οι Ευρωπαίοι δεν θα επιτρέψουν μια ελληνοτουρκική σύγκρουση μεγάλης διάρκειας. Έτσι, οι αεροπορικές και ναυτικές επιχειρήσεις στην αρχή των εκθροπραξιών θα είναι αποφασιστικής σημασίας».
- «Η ειρήνη με την Ελλάδα εξαρτάται αποκλειστικά από τη διατήρηση αδιαμφισβήτητης στρατιωτικής ανωτερότητας από τουρκικής πλευράς. Το κλειδί για τη σταθερότητα στο Αιγαίο είναι η αποτρεπτική ισχύς της Τουρκίας».
- «Στη δεύτερη φάση, μετά την επέκταση των χωρικών υδάτων στα 12 μίλια, η Ελλάδα σκοπεύει να δηλώσει ότι το τρίγωνο που οριοθετείται από τη Ρόδο, την Κρήτη και την Κύπρο αποτελεί την αποκλειστική οικονομική ζώνη της. Έτσι, θα περικλείσει την Τουρκία με μια “στρατηγική ζώνη” από τη Λήμνο, απέναντι από τα Δαρδανέλια, μέχρι τον κόλπο του Ισκέντερον [σ.σ. Αλεξανδρέττα], και θα θέσει υπό τον έλεγχό της όλες τις οδούς ανεφοδιασμού που οδηγούν στην Ανατολία».
- «Η Τουρκία θεωρεί ότι η δημιουργία μιας πολιτικής κρίσης με τη Συρία που θα κλιμακωθεί σε σύρραξη θα δώσει την ευκαιρία στην Ελλάδα να πραγματοποιήσει τα σχέδιά της στο Αιγαίο και θα υποχρεώσει την Τουρκία να διεξαγάγει διμέτωπο αγώνα».
- «Από εδώ και πέρα η Τουρκία δεν πρέπει να στηρίζεται στη συλλογική άμυνα του ΝΑΤΟ. Η Τουρκία θα πρέπει να βασίζεται αποκλειστικά στις δικές της δυνάμεις».
- «Σε περίπτωση στρατιωτικής σύρραξης της Τουρκίας με κάποια γειτονική χώρα, η εξωτερική υποστήριξη προς το PKK θα αυξηθεί και η εσωτερική απειλή θα απασχολήσει μια πολύ μεγαλύτερη στρατιωτική δύναμη».
- «Οι πιθανοί επιτιθέμενοι κατά της Τουρκίας [σ.σ. Ελλάδα και Συρία] θα συγχρονίσουν τις κινήσεις τους».
- «Για τους παραπάνω λόγους, η Τουρκία θα πρέπει να υιοθετήσει μια στρατηγική “δύομισι πολέμων”, δηλαδή δύο ταυτόχρονων επιχειρήσεων μεγάλης κλίμακας στο Αιγαίο και στα νοτιοανατολικά σύνορά της, και να είναι έτοιμη για ένα “μισό πόλεμο” στο εσωτερικό της χώρας κατά του PKK».

Μετά τις τελευταίες εξελίξεις στη Συρία και την Ανατολική Μεσόγειο, στην τουρκική γεωπολιτική σκέψη η θέση της Συρίας ως πιθανού αντιπάλου έχει πάρει το Ισραήλ.

Ίμια

Στο πλαίσιο της τουρκικής θεωρίας των «γκρίζων ζωνών», οι πιο «διάσημες» αμφισβητούμενες νησίδες/βραχονησίδες ήταν, φυσικά, τα Ίμια, με τη Γαύδο να ακολουθεί σε μικρή απόσταση (η κρίση του 1996 παρουσιάζεται σε σχετικό λήμμα στο παρόν «Αλφαβητάρι», αλλά και εκτενέστερα στο κείμενο του Άγγελου Συρίγου). Για πολλά

χρόνια, η τουρκική θέση (όπως τουλάχιστον εκφραζόταν από επίσημα κείμενα) ήταν ότι επρόκειτο για περιοχές μη καθορισμένης κυριαρχίας.

Εδώ και μερικά χρόνια, η τουρκική θέση όσον αφορά τα Ίμια μεταβλήθηκε από «βραχονησίδες ακαθόριστης κυριαρχίας» σε «περιοχή τουρκικής κυριαρχίας», με την άποψη αυτή να εκφράζεται σχεδόν αποκλειστικά μέσω διπλωματικών διαύλων.

Ο πλήρης κατάλογος των αμφισβητούμενων νησίδων/βραχονησίδων δεν είχε δημοσιοποιηθεί επισήμως (βλέπε και λήμμα για «γκρίζες ζώνες»). Οι δε κυβερνήσεις του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (ΑΚΡ) ήταν αρκετά προσεκτικές όσον αφορά τον τρόπο με τον οποίο αναφέρονταν δημοσίως στο ζήτημα αυτό.

Όπως σημειώνεται και στο λήμμα περί «γκρίζων ζωνών», για εσωτερικούς λόγους η τουρκική αντιπολίτευση κατέστησε το ζήτημα των «γκρίζων ζωνών» αντικείμενο του δημόσιου πολιτικού διαλόγου στη γειτονική χώρα.

Η Άγκυρα θεωρεί ότι, «φορτώνοντας» τη διμερή ατζέντα με πρόσθετα ζητήματα, θα σπκωθεί από ένα μελλοντικό τραπέζι διαπραγματεύσεων με περισσότερα «κέρδη». Το ερώτημα είναι αν η Τουρκία υπολόγισε ορθά τη σχέση κόστους-οφέλους με την επιλογή της να κλιμακώσει την αντιπαράθεση σε ένα θέμα όπου οι διεθνείς συνθήκες και οι σχετικοί χάρτες (συμπεριλαμβανομένων και επίσημων τουρκικών χαρτών) καθιστούν τη νομική θέση της ιδιαίτερα αδύναμη.

Αλλά βεβαίως το βασικό εργαλείο της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής έναντι της Ελλάδας παραμένει η ισχύς και όχι το διεθνές δίκαιο.

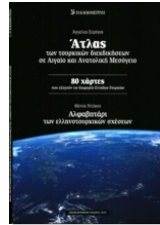
Ισορροπία στρατιωτικών δυνάμεων

Στο γράφημα της επόμενης σελίδας αποτυπώνεται η ισορροπία δυνάμεων μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας.

Η Τουρκία έχει υλοποιήσει ή προγραμματίζει σημαντικές αγορές οπλικών συστημάτων οι οποίες θα αναβαθμίσουν τις στρατιωτικές δυνατότητές της, με κυριότερες την αγορά σύγχρονων αντιαεροπορικών συστημάτων (S-400) και μαχητικών αεροσκαφών Eurofighter. Ωστόσο, οι S-400 δεν φαίνεται να έχουν ενεργοποιηθεί ακόμη, ενώ –μέχρι στιγμής τουλάχιστον– έχουν οδηγήσει στον αποκλεισμό της Τουρκίας από το πρόγραμμα παραγωγής και από την απόκτηση των μαχητικών αεροσκαφών τελευταίας γενιάς F-35. Επιπλέον, τα αεροσκάφη Eurofighter, τα οποία φαίνεται να υπολείπονται ποιοτικά των αεροσκαφών Rafale και F-16 Viper (και βεβαίως και των F-35, τα οποία θα υπηρετούν στην Ελληνική Πολεμική Αεροπορία από το 2028), έχουν τη φήμη «δύσκολου» αεροσκάφους σε ό,τι αφορά τη συντήρηση και γενικότερη υποστήριξη.

Αυτό, όμως, που αποτελεί παράγοντα ιδιαίτερου προβληματισμού είναι ότι τις τελευταίες δύο δεκαετίες η Τουρκία έχει δώσει σημαντικό βάρος στην ανάπτυξη της αμυντικής βιομηχανίας της, ενώ επενδύει σε στρατηγικά όπλα, μη-επανδρωμένα οχήματα, πυραυλικά συστήματα, αισθητήρες και συστήματα πληροφοριών, σκάφη επιφανείας και διαστημικά μέσα. Αυτό έχει οδηγήσει σε σημαντική αύξηση της στρατηγικής αυτονομίας της, καθώς και σε οικονομικά οφέλη.

Η πρόσφατη βελτίωση στις σχέσεις της Τουρκίας με τις ΗΠΑ και ορισμένες σημαντικές ευρωπαϊκές χώρες –χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν συνεχίζουν να υφίστα-

νται σημαντικά προβλήματα, ιδιαίτερα σε ευρωπαϊκό επίπεδο— έχει μεν οφέλη για την Τουρκία, αλλά οδηγεί και στη διατήρηση ενός βαθμού επιρροής στις επιλογές εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας έναντι της Ελλάδας (χωρίς, βεβαίως, να έχουμε αυταπάτες ότι σε μια πραγματικά δύσκολη στιγμή θα μπορούμε να στηριχτούμε σε κάποιον άλλο, πλην των δικών μας δυνάμεων).

Υπάρχουν, όμως, καλά νέα όσον αφορά στην ενίσχυση των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων την τελευταία πενταετία, μετά από μια δεκαετία οικονομικής κρίσης και αδυναμίας. Στο γράφημα γίνεται μια προσπάθεια παρουσίασης της προόδου που έχει σημειωθεί, ενώ έχει ξεκινήσει μια προσπάθεια ενίσχυσης της ελληνικής αμυντικής βιομηχανίας και του εθνικού οικοσυστήματος στους τομείς της άμυνας και ασφάλειας. Σημαντικό στόχο πρέπει, ασφαλώς, να αποτελέσει η αξιοποίηση των ευκαιριών σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Αν και επί του παρόντος δεν διαφαίνεται σοβαρός λόγος ανησυχίας για ριζική ανατροπή της ισορροπίας στρατιωτικών δυνάμεων μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, η διατήρηση ισχυρής και αξιόπιστης αποτρεπτικής ικανότητας απέναντι σε έναν αντίπαλο με σχεδόν τριπλάσιες αμυντικές δαπάνες, ισχυρή αμυντική βιομηχανία και υψηλές περιφερειακές φιλοδοξίες (αλλά, βεβαίως, και ανοιχτά μέτωπα) δεν θα είναι απλή υπόθεση. Σημαντικό ρόλο στην προσπάθεια αυτή θα μπορούσε να παίξει η αξιοποίηση νέων τεχνολογιών στο πλαίσιο ενός λιγότερο συμβατικού τρόπου σκέψης (out-of-the-box thinking) και ενέργειας.

Ισραήλ-Τουρκία

Τη στρατηγική σχέση της δεκαετίας του 1990 διαδέχτηκε η δύσκολη σχέση της εποχής Ερντογάν, με αποκορύφωμα τα επεισόδια του Νταβός και του πλοίου «Μαβί Μαρμαρά», αλλά και τα όσα συνέβησαν μετά την 7η Οκτωβρίου 2023. Η ψυχοσύνθεση του ισραηλινού κράτους και ιδιαίτερα των μηχανισμών εξωτερικής πολιτικής και ασφάλειας, πιθανότατα δεν θα επιτρέψει την πλήρη ομαλοποίηση των σχέσεων με μια ισλαμική Τουρκία (παρά την επιθυμία και τις προτροπές των ΗΠΑ και παρά τα πολύ σημαντικά οικονομικά συμφέροντα ανάμεσα στις δύο χώρες). Επιπλέον, κάθε διαδικασία τουρκο-ισραηλινής προσέγγισης θα δοκιμάζεται στην επόμενη παλαιστινιακή κρίση.

Στον τομέα της ενέργειας, που έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για Κύπρο και Ελλάδα, δυσκολεύεται κανείς να φανταστεί ότι το Ισραήλ θα εμπιστευτεί μια χώρα όπως η σημερινή Τουρκία, με μια «ιδιαιτέρη» και δυναμική περιφερειακή ατζέντα και θα εξαρτήσει την κεντρική οδό μεταφοράς του φυσικού αερίου του προς την Ευρώπη από τις καλές σχέσεις με την Άγκυρα.

Αν και μια σχετική βελτίωση των διμερών οικονομικών σχέσεων δεν μπορεί να αποκλειστεί, η επιστροφή στα προ του 2000 επίπεδα στρατηγικής συνεργασίας θα πρέπει να θεωρείται σχεδόν απίθανη.

Κ

Κίντρα-αίτια τουρκικής συμπεριφοράς

Ο Κινέζος στρατηγός και στρατηγιστής Σουν Τζου υπογράμμισε πριν από 2.500 χρόνια την ανάγκη γνώσης του

αντιπάλου ως απαραίτητης προϋπόθεσης για την επιτυχή αντιμετώπισή του. Οι σχετικές επιδόσεις μας είναι δυστυχώς μάλλον φτωχές. Η σχετικά περιορισμένη κατανόηση της εσωτερικής πολιτικής κατάστασης και της τουρκικής στρατηγικής σκέψης δυστυχώς δεν μας επιτρέπει να επιδιώξαστε σε τέτοιου είδους διανοητικές ασκήσεις με υψηλά ποσοστά επιτυχίας. Παραμένει ζητούμενη μια συστηματική και σε βάθος προσπάθεια μελέτης, ανάλυσης και κατανόησης των σύγχρονων πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών εξελίξεων στη γειτονική χώρα, καθώς η επαρκής κατανόηση των εσωτερικών διεργασιών και των εξωτερικών σχεδιασμών αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για τον σχεδιασμό μιας αποτελεσματικής εξωτερικής πολιτικής με κεντρικό στόχο τη διαχείριση των προκλήσεων και, ει δυνατόν, την ομαλοποίηση των σχέσεων.

Αναφέρονται ενδεικτικά πέντε μεταβλητές (προφανώς υπάρχουν αρκετές ακόμη) που βοηθούν στην κατανόηση της συμπεριφοράς της Τουρκίας στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής:

- (α) Η τουρκική ανησυχία και νευρικότητα («Σύνδρομο των Σεβρών»), η οποία συνδυάζεται με τις υψηλές φιλοδοξίες του κ. Ερντογάν όσον αφορά τον περιφερειακό και ευρύτερο ρόλο της χώρας του. Αυτό το μείγμα νευρικότητας και αλαζονείας προκαλεί ανησυχία σε αρκετές άλλες χώρες.
- (β) Η αναδιάταξη των εξωτερικών συμμαχιών της Τουρκίας, σε μια προσπάθεια να προωθήσει ταυτόχρονα μια σειρά μάλλον αντιφατικών και ασύμβατων επιδιώξεων: να αναβαθμίσει τον ρόλο της στο ΝΑΤΟ, να σημειώσει πρόοδο στις ενταξιακές διαπραγματεύσεις στην ΕΕ, να ενισχύσει τις σχέσεις με τις ΗΠΑ, να διατηρήσει καλές σχέσεις με τη Ρωσία, να αναπτύξει τις σχέσεις της με την Κίνα και να γίνει μέλος των BRICS, αλλά και να αναβαθμίσει σημαντικά τον ρόλο της και να αυξήσει την επιρροή της τόσο στη Μέση Ανατολή και στον ευρύτερο μουσουλμανικό κόσμο, όσο και στην Κεντρική Ασία.
- (γ) Η επιρροή των εθνικιστικών κύκλων στο εσωτερικό της Τουρκίας, και το ενδεχόμενο να κατηγορηθεί η κυβέρνηση του ΑΚΡ –ή οποιαδήποτε άλλη κυβέρνηση– για πλημμελή υπεράσπιση των τουρκικών εθνικών συμφερόντων.
- (δ) Το ότι στην Ανατολική Μεσόγειο, αλλά και στο Αιγαίο, ο κ. Ερντογάν, αλλά και το σύνολο σχεδόν των τουρκικών ελίτ φαίνονται να έχουν υιοθετήσει την προταθείσα επιθετική στρατηγική που βασίζεται στο αφήγημα της «Γαλάζιας Πατρίδας»
- (ε) Επιπλέον, το ότι στο Αιγαίο η Τουρκία εφαρμόζει εδώ και δεκαετίες μια πολιτική «γκριζοποίησης», σε μια προσπάθεια βελτίωσης της διαπραγματευτικής θέσης της σε περίπτωση μελλοντικών διαπραγματεύσεων για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας.

Κοινή γνώμη και ελληνοτουρκικές σχέσεις

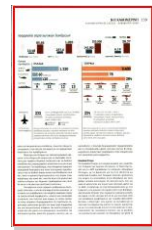
Η ευθύνη για την ελλιπή ενημέρωση ή στρεβλή κατανόηση ορισμένων ζητημάτων εξωτερικής πολιτικής επιμερίζεται σε σημαντικό τμήμα του πολιτικού, πνευματικού και δημοσιογραφικού κόσμου της χώρας, που προτιμά εδώ και πολλά χρόνια να γίνεται ευχάριστο αναμασώντας στερεότυπα και απόψεις που ελάχιστη σχέση έχουν με την πραγματικότητα, παρά να ενημε-

1. ΤΟ ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

Μέσο: . . . . . ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΚΥΡΙΑΚΗΣ_ΕΙΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

Ημ. Έκδοσης: . . .30/11/2025 Ημ. Αποδελτίωσης: . . .30/11/2025

Σελίδα: 141

Ισορροπία στρατιωτικών δυνάμεων

Οπλικά συστήματα

ρόνιες αντικειμενικά και υπεύθυνα, όπως έχει άλλωστε υποχρέωση, τους πολίτες της χώρας για τις πραγματικές διαστάσεις του προβλήματος.

Ιδιαίτερα στο ζήτημα των ελληνoturκικών σχέσεων, είναι εξαιρετικά σημαντικό να διεξαχθεί επιτέλους μια νηφάλια δημόσια συζήτηση και να δοθούν υπεύθυνες και τεκμηριωμένες απαντήσεις σε μια σειρά ερωτημάτων. Για παράδειγμα, ποιες διαφωνίες αφορούν κυριαρχικά δικαιώματα και ποιες λειτουργικές αρμοδιότητες, πού το διεθνές δίκαιο ευνοεί την Ελλάδα και πού όχι, ποιες τουρκικές δραστηριότητες στο Αιγαίο είναι παράνομες και ποιες όχι, ποιο θα ήταν ένα ρεαλιστικό σχέδιο επίλυσης των διμερών προβλημάτων και ποιες θα ήταν οι θετικές και αρνητικές συνέπειες.

Οποιαδήποτε λύση σοβαρών προβλημάτων εξωτερικής πολιτικής –η οποία αναπόφευκτα θα εμπεριέχει το στοιχείο του συμβιβασμού, που λαμβάνει ασφαλώς υπόψη τα ζωτικά εθνικά συμφέροντα– απαιτεί μια στοιχειώδη συναίνεση των πολιτών μιας χώρας, οι οποίοι πρέπει να είναι επαρκώς πληροφορημένοι. Σε περίπτωση σημαντικής απόστασης μεταξύ των όρων μιας συμφωνίας και των (στερεότυπων) απόψεων της κοινής γνώμης (οι οποίες δεν θα πρέπει να υπαγορεύουν τις κινήσεις της πολιτικής ηγεσίας, αλλά δεν μπορούν, ωστόσο, και να

αγνοηθούν), η έλλειψη δημοκρατικής νομιμοποίησης και το συνακόλουθο υψηλό πολιτικό κόστος θα δημιουργήσουν σημαντικά προβλήματα στην έγκριση και την υλοποίηση μιας συμφωνίας.

Κουρδικό ζήτημα

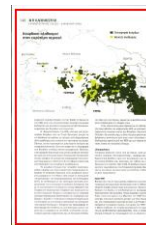
Το κουρδικό ζήτημα, στη σύγχρονη φάση του, ταλανίζει την Τουρκία για περίπου 45 χρόνια. Ο Ταγίπ Ερντογάν και το ΑΚΡ προώθησαν το λεγόμενο «Κουρδικό Άνοιγμα», με τη θρησκεία και όχι την εθνότητα ως συνδεδετικό στοιχείο των Τούρκων πολιτών, φτάνοντας στο σημείο να υποσχεθούν στους Κούρδους και έναν βαθμό τοπικής αυτονομίας. Η πολιτική αυτή, που για αρκετά χρόνια είχε και σημαντικά εκλογικά οφέλη για το ΑΚΡ, στηρίχτηκε σε μια διαπραγματευση με τον έγκλειστο στη φυλακή του Ιμραλί ηγέτη των Κούρδων, Αμπντουλάχ Οτζαλάν (που παραμένει πρόσωπο-κλειδί), και έφερε τις δύο πλευρές κοντά σε μια πολιτική λύση του κουρδικού προβλήματος την περίοδο 2014-2015. Ωστόσο, ο Ερντογάν, που πρέπει να πιστωθεί για το πολιτικό του θάρρος έως εκείνο το σημείο, κρεώνεται και με την εγκατάλειψη αυτής της πολιτικής και τη χρησιμοποίηση της «κουρδικής απειλής» για να κερδίσει τις επαναληπτικές εκλογές του Νοεμβρίου του 2015. Η

1. ΤΟ ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

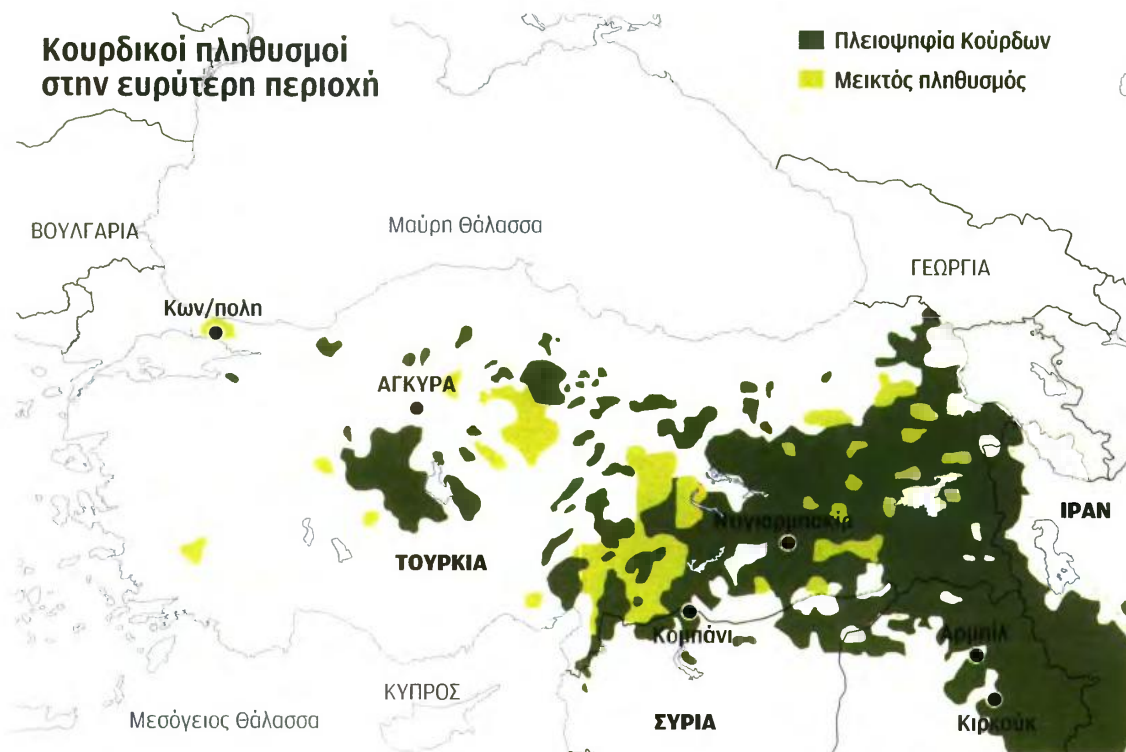
Μέσο: . . . . . ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΚΥΡΙΑΚΗΣ_ΕΙΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

Ημ. Έκδοσης: . . .30/11/2025 Ημ. Αποδελτίωσης: . . .30/11/2025

Σελίδα: 142

140 | Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ · ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙ ΟΡΩΝ

Κουρδικόι πληθυσμοί στην ευρύτερη περιοχή

σημερινή περίοδος θυμίζει σε έναν βαθμό τη δεκαετία του 1980, όταν στις νοτιοανατολικές περιοχές της χώρας διεξαγόταν μια ανελέητη σύγκρουση μεταξύ δυνάμεων ασφαλείας και Κούρδων αυτονομιστών.

Η «δαιμονοποίηση» του ΡΚΚ, αλλά και των μετριπαθών Κούρδων από τον Ταγίπ Ερντογάν, μπορεί να τον βοήθησε να κερδίσει τις εκλογές, αλλά δημιούργησε άλλα προβλήματα και εντάσεις στο εσωτερικό της χώρας. Πάντως, αν και παρατηρείται αυξανόμενη πόλωση της τουρκικής κοινωνίας, δεν είναι σαφές ότι η πλειοψηφία των Κούρδων επιθυμεί εθνική χειραφέτηση. Εξάλλου, η γεωγραφική διασπορά τους μεταξύ μεγάλων αστικών κέντρων και νοτιοανατολικής Τουρκίας δεν διευκολύνει τέτοιες σκέψεις. Η ουσιαστική παραχώρηση πολιτιστικών δικαιωμάτων πιθανότατα θα συνέβαλλε σημαντικά στη διαχείριση του κουρδικού προβλήματος.

Το κουρδικό ζήτημα ήταν ανέκαθεν περιπλοκό, καθώς υπάρχει μια πολύ σημαντική περιφερειακή διάσταση. Η σταδιακή εδραίωση ενός κουρδικού κρατικού μορφώματος στο Βόρειο Ιράκ (παρά το προσωρινό «πισωγύρισμα» του δημοψηφίσματος τον Σεπτέμβριο 2017), σε συνδυασμό με την αδυναμία πολιτικής αντιμετώπισης του εσωτερικού κουρδικού ζητήματος και με τα τεκταινόμενα στη Συρία [τα οποία οδήγησαν την Τουρκία σε στρατιωτική επέμβαση και προσωρινή (;) κατοχή συριακών εδαφών], επανέφερε για το τουρκικό πολιτικο-στρατιωτικό κατεστημένο το «Σύνδρομο των Σεβρών», δηλαδή το ενδεχόμενο εδαφικού διαμελισμού της Τουρκίας ως αποτέλεσμα σχεδιασμών και ενεργειών «εξωτερικών δυνάμεων». Η εικόνα που περιγράψαμε γίνεται ακόμη πιο σύνθετη αν συνοπολογίσει κανείς τον ρόλο και τα συμφέροντα των ΗΠΑ, της Ρωσίας, της κεντρικής ιρακινής κυβέρνησης και, σε ένα άλλο επίπεδο,

του Ιράν και της Συρίας, χωρών με ευμεγέθεις κουρδικούς πληθυσμούς στο έδαφός τους.

Τους τελευταίους μήνες βρίσκεται σε εξέλιξη μια νέα πρωτοβουλία της κυβέρνησης ΑΚΡ, με εμπλοκή του έγκλειστου ιστορικού ηγέτη των Κούρδων, Αμπντουλάχ Οτζαλάν. Ως αποτέλεσμα, οι δύο πλευρές φαίνονται να βρίσκονται κοντύτερα από ποτέ στην υλοποίηση της διαδικασίας αποπλισμού του ΡΚΚ και την εύρεση πολιτικής λύσης στο κουρδικό ζήτημα.

«Κουρτουλούς»

Τουρκικό φορτηγό πλοίο που μετέφερε, μαζί με το επίσης τουρκικό «Ντουμουσινάρ», τρόφιμα και ανθρωπιστική βοήθεια προς την κατεχόμενη και λιμοκτονούσα Ελλάδα (και ιδιαίτερα την Αθήνα και τον Πειραιά) την περίοδο 1941-1942. Η βοήθεια απεστάλη κατόπιν πρωτοβουλίας της Τουρκικής Ερυθράς Ημισελήνου και άλλων ομογενειακών και διεθνών ανθρωπιστικών οργανώσεων.

Κρίση 1987

Βασικό αίτιο της εν λόγω κρίσης, καθώς και του ελληνοτουρκικού ανταγωνισμού γενικότερα, ήταν η πιθανολογούμενη ύπαρξη σημαντικών κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στο Αιγαίο, σε συνδυασμό με τις γεωγραφικές ιδιαιτερότητες της περιοχής. Όπως αναφέρει ο Σωτήρης Ριζάς, αιτία της κρίσης του Μαρτίου του 1987 ήταν η έλλειψη πολιτικού διαλόγου μεταξύ των δύο πλευρών και, στη συγκεκριμένη χρονική στιγμή, η αντίληψη που σχημάτισε η τουρκική ηγεσία, στις αρχές του 1987, ότι η Αθήνα επιδίωκε την έναρξη γεωτρήσεων σε περιοχή της μη οριοθετηθείσας υφαλοκρηπίδας. Έτσι, η τουρκική πλευρά επιδίωξε να υπογραμμίσει ότι οι αξιώσεις της

παρέμεναν ισχυρές. Ο Αλέξης Ηρακλείδης θεωρεί ότι η κρίση οφείλεται σε εκατέρωθεν παρερμηνεία και ότι η απουσία του Τουργκούτ Οζάλ λόγω ασθένειας έδωσε την ευκαιρία στους Τούρκους ιέρακες –στρατιωτικούς και διπλωμάτες– να αποπειραθούν να ανατρέψουν την πολιτική Οζάλ για ελληνοτουρκική προσέγγιση.

Σε αντίθεση με την κρίση των Ιμίων, για την οποία η πλειοψηφία των αναλυτών θεωρεί ότι υπήρξε μια αποτυχία, ο χειρισμός της κρίσης του Μαρτίου του 1987 από την ελληνική πλευρά αξιολογείται ως επιτυχημένος, αφού η Τουρκία δεν προχώρησε σε υποθαλάσσιες έρευνες σε αμφισβητούμενες περιοχές. Παραδόξως, και με δεδομένη την αρχική (εσφαλμένη) εντύπωση της Τουρκίας ότι η Ελλάδα προτίθετο να πραγματοποιήσει υποθαλάσσιες έρευνες σε αμφισβητούμενες περιοχές, η έκβαση της κρίσης δεν θεωρήθηκε αρνητική για τα τουρκικά συμφέροντα.

Είναι, πάντως, σαφές ότι η Τουρκία δεν κιντοποίησε πλήρως τις ένοπλες δυνάμεις της κατά τη διάρκεια της κρίσης, σε αντίθεση με την ελληνική πλευρά, που προχώρησε σε γενική κιντοποίηση, με έξοδο όλου του στόλου από τον Ναύσταθμο της Σαλαμίνας (και ανάκληση δύο υποβρυχίων από νατοϊκή άσκηση), επιλεκτική επιστράτευση εφέδρων του Στρατού Ξηράς και αποστολή μαχητικών αεροσκαφών στα αεροδρόμια διασποράς, ενώ ελήφθη και η (συμβολικού χαρακτήρα) απόφαση για προσωρινή διακοπή της λειτουργίας των αμερικανικών βάσεων. Μάλλον ως συμβολικού χαρακτήρα θα πρέπει να θεωρηθεί και το ταξίδι του τότε υπουργού Εξωτερικών, Κάρολου Παπούλια, στη Σόφια και η συνάντησή του με τον Βούλγαρο πρόεδρο Ζίβοκοφ. Η εκτίμηση της ελληνικής πλευράς ήταν, πάντως, ότι με τον τρόπο αυτό αυξανόταν η στρατηγική αβεβαιότητα για την Τουρκία, ενώ πιέζονταν και οι δυτικές δυνάμεις να παρέμβουν πυροσβεστικά. Δεν είναι, πάντως, βέβαιο ότι η Ελλάδα θα εξασφάλιζε σημαντική διπλωματική υποστήριξη ή συμπάθεια από τους εταίρους στην ΕΕ ή τους συμμάχους της στο ΝΑΤΟ λόγω της μάλλον ιδιόρρυθμης εξωτερικής πολιτικής της κυβέρνησης του Α. Παπανδρέου με μειούμενες μεν αλλά ακόμη σαφείς τάσεις αντιαμερικανισμού και τριτοκοσμισμού.

Στη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, υπήρχε σχετική ισορροπία στις χερσαίες δυνάμεις (με σαφή, πάντως, αριθμητική υπεροχή της Τουρκίας), ισορροπία στις ναυτικές δυνάμεις (αλλά με σαφή ελληνική υπεροχή στην ποιότητα του έμψυχου δυναμικού) και σχετική ισορροπία στον αέρα (μικρή αριθμητική υπεροχή της Τουρκίας σε αριθμό μαχητικών αεροσκαφών και ελληνική υπεροχή στην ποιότητα του έμψυχου δυναμικού). Στο σημείο αυτό εντοπίζεται μια σημαντική διαφορά με την κρίση των Ιμίων: η Τουρκία δεν απολάμβανε αεροπορικής υπεροχής, όπως το 1996.

Ο συσχετισμός δυνάμεων οδηγεί στο συμπέρασμα ότι, σε μια πολεμική σύγκρουση (αν φυσικά η Τουρκία αποφάσιζε να κιντοποιήσει τις δυνάμεις της και να αντιδράσει δυναμικά), η Ελλάδα πιθανότατα δεν θα ηττάτο. Καμία εγγύηση φυσικά δεν υπάρχει ότι θα επικρατούσε. Το πιθανότερο σενάριο ήταν αυτό της «ισοπαλίας», με μικρότερες ή μεγαλύτερες απώλειες και για τις δύο πλευρές (ανάλογα με τη διάρκεια της σύγκρουσης, που θα καθοριζόταν σε σημαντικό βαθμό από την παρέμβα-

ση των ΗΠΑ και του ΝΑΤΟ). Ένα από τα σημαντικότερα διδάγματα της κρίσης του Μαρτίου 1987 ήταν η ανάγκη για πολλαπλούς και ανοικτούς διαύλους επικοινωνίας μεταξύ Αθήνας και Άγκυρας. Η έλλειψή τους έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην κρίση του 1987, ενώ δυσχέρανε και τον χειρισμό της κρίσης των Ιμίων το 1996.

Κρίση Ιμίων (1996)

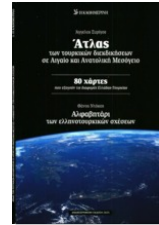
Οι στόχοι της Τουρκίας (αξιοποιώντας το «πολιτικό κενό» στην Ελλάδα) στην κρίση αυτή, όπως συνάγονται από δηλώσεις και σχόλια Τούρκων αξιωματούχων, ήταν: αμφισβήτηση της ελληνικής εθνικής κυριαρχίας στο Αιγαίο (και, κατά συνέπεια, αποδυνάμωση του κυριαρχικού δικαιώματος επέκτασης των χωρικών υδάτων) και απευθείας διαπραγματεύσεις, με ή χωρίς διαμεσολάβηση των ΗΠΑ, για το σύνολο των ελληνοτουρκικών διαφορών. Στους ανωτέρω στόχους θα μπορούσε, ενδεχομένως, να συμπεριληφθεί και ο αποπροσανατολισμός της τουρκικής κοινής γνώμης από τα εσωτερικά προβλήματα.

Στη συγκεκριμένη κρίση, ο πρωθυπουργός, πέθανε της τότε απειρίας του σε θέματα εθνικής ασφαλείας, ήταν απασχολημένος με τη συγκρότηση και την ομαλή λειτουργία της κυβέρνησης, οπότε ούτε εκείνος κατάφερε να λειτουργήσει αποτελεσματικά ως ενοποιητικός παράγοντας. Επιπρόσθετα, οι ενέργειες αντιμετώπισης της κρίσης έγιναν σε διμερές επίπεδο (πρωθυπουργός-ΥΠΕΞ και πρωθυπουργός-ΥΕΘΑ), χωρίς έγκαιρη προσπάθεια συντονισμού διπλωματικών και στρατιωτικών μέτρων. Δεν ετοιμάστηκε ένα συνολικό σχέδιο αντιμετώπισης των τουρκικών ενεργειών. Αντίθετα, εγκρίθηκαν ορισμένα αποσπασματικά μέτρα. Κατά συνέπεια, δεν υπήρξε ενιαίο κέντρο χειρισμού της κρίσης. Επιπλέον, δεν υπήρχε μνημόνιο ενεργειών, αρμοδιότητες φορέων και προσώπων. Εξάλλου, λόγω της έλλειψης συντονισμού, οι δηλώσεις και οι συνεντεύξεις των υπουργών της κυβέρνησης έδιναν αντίθετα (ή και αντιφατικά) μηνύματα, παρά την απόφαση της κυβέρνησης για αποκλιμάκωση.

Ένας άλλος παράγοντας, ο οποίος πιθανότατα επηρέασε αρνητικά τις προσπάθειες χειρισμού της κρίσης, ήταν ότι, ενώ η πολιτική ηγεσία ήταν αποφασισμένη να αποφύγει μια πολεμική σύγκρουση, στις Ένοπλες Δυνάμεις είχε δημιουργηθεί νοοτροπία κλιμάκωσης και προετοιμασίας για επιχειρήσεις. Διαπιστώθηκε επίσης ότι η έλλειψη γνώσεων και εμπειρίας της πολιτικής ηγεσίας (υπουργών, βουλευτών), τόσο όσον αφορά τις βασικές αρχές χειρισμού κρίσεων όσο και τους Κανόνες Εμπλοκής, αποτελεί σημαντικό πρόβλημα. Η διαπίστωση αυτή ισχύει όχι μόνο για την τότε κυβέρνηση, αλλά και για τον ελληνικό πολιτικό κόσμο γενικότερα.

Κυπριακό

Αν και τυπικά δεν αποτελεί διμερές ελληνοτουρκικό ζήτημα, το Κυπριακό έχει παίξει σημαντικό ρόλο στις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Ο πρέσβης ε.τ. Βύρων Θεοδωρόπουλος είχε εκτιμήσει ότι όλες οι διαφορές οι σχετικές με το Αιγαίο είτε εφευρέθηκαν είτε διογκώθηκαν από την Άγκυρα, η οποία κακώς υπολόγιζε ότι θα μπορούσαν να χρησιμεύσουν ως αντίβαρο στα θέματα της Κύπρου. Η Ελλάδα αποτελεί, μαζί με την Τουρκία και τη Βρετανία, εγγυητρια δύναμη και έχει αναπτύξει στρατιωτική δύ-

ναμη στην Κύπρο (Ελληνική Δύναμη Κύπρου – ΕΛΔΥΚ). Δύσκολα μπορεί να φανταστεί κανείς πλήρη ομαλοποίηση των σχέσεων Ελλάδας και Τουρκίας χωρίς πρότερη επίλυση του κυπριακού προβλήματος.

Θεωρητικά υπάρχουν τρεις πιθανές επιλογές για το μέλλον της Κύπρου:

- (α) Μια de jure διχοτόμηση, με επιστροφή κάποιων εδαφών και τις δύο κοινότητες να συμφωνούν ότι θα ακολουθήσουν χωριστούς δρόμους (στον βαθμό που αυτό είναι πρακτικά δυνατό σε ένα νησί με τα χαρακτηριστικά της Κύπρου).
- (β) Διατήρηση της υφιστάμενης κατάστασης σε περίπτωση αποτυχίας των διαπραγματεύσεων. Δεν θα είναι, ίσως, η τελευταία ευκαιρία για μια λύση, αφού σχεδόν πάντοτε η διπλωματία φροντίζει να υπάρξει και μια επόμενη διαπραγμάτευση. Το πρόβλημα είναι ότι στην ιστορία του Κυπριακού σχεδόν πάντοτε κάθε επόμενη προτεινόμενη λύση ήταν χειρότερη για την ελληνοκυπριακή πλευρά από την προηγούμενη.
- (γ) Μια λύση που θα κινείται στη λογική της διζωνικής-δικοινοτικής ομοσπονδίας, με αποδεκτούς όρους όσον αφορά τα κεντρικά ζητήματα (εδαφικό, ασφάλεια, περιουσίες, έποικοι, πολιτειακό) και με σχετικά περιορισμένες αρμοδιότητες της ομοσπονδιακής κυβέρνησης. Εδώ η φράση-κλειδί είναι το «βιώσιμο και λειτουργικό μοντέλο λύσης», στοιχείο που φαίνεται να απουσίαζε από το εξαιρετικά πολύπλοκο και, στην τελευταία του μορφή, αρνητικό για τα ελληνοκυπριακά συμφέροντα Σχέδιο Ανάν (βλέπε σχετικό λήμμα).

Το 2004 υπεβλήθη από τα Ηνωμένα Έθνη (κατόπιν διαπραγματεύσεων μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών) ένα σχέδιο για την επίλυση του Κυπριακού (Σχέδιο Ανάν). Στο δημοψήφισμα που διεξήχθη, η τουρκοκυπριακή πλευρά ψήφισε υπέρ σε ποσοστό 65%, ενώ οι Ελληνοκύπριοι το καταψήφισαν σε ποσοστό 76%. Έχουν γίνει πολλές (και έντονες) συζητήσεις σχετικά με τις αδυναμίες του Σχεδίου Ανάν, και οι περισσότεροι αναλυτές εξακολουθούν να αμφισβητούν τη λειτουργικότητα και τη βιωσιμότητά του. Το 2017 διεξήχθησαν νέες διακοινοτικές συνομιλίες για την επίλυση του Κυπριακού, χωρίς όμως θετική κατάληξη. Το κεντρικό σημείο διαφωνίας ήταν το ζήτημα της ασφάλειας (διατήρηση ή όχι ξένων στρατευμάτων στο νησί και συστήματος εγγυήσεων).

Ως αποτέλεσμα λανθασμένων εκτιμήσεων, εγγυημάτων και θηριωδιών, διαστρεβλωμένων αντιλήψεων και στερεοτύπων, εξωτερικών παρεμβάσεων και κατεστημένων συμφερόντων, το Κυπριακό έχει σταδιακά μετατραπεί σε ένα ιδιαίτερα σύνθετο και περίπλοκο πρόβλημα. Η πιθανή λύση του, ωστόσο, βασίζεται σε μια απλή εκτίμηση κόστους-οφέλους μεταξύ δύο επιλογών: επανένωση ή μη επανένωση της νήσου. Στην πρώτη περίπτωση, η οποία λύση χαρακτηρίζεται από συγκεκριμένους περιορισμούς, καθώς η σημερινή δυσμενής για τον Ελληνισμό κατάσταση είναι αποτέλεσμα ήττας σε πολεμική σύγκρουση και, ως γνωστόν, οι απώλειες στο πεδίο των μαχών δεν αποκαθίστανται πλήρως στο τραπέζι των διπλωματικών διαπραγματεύσεων. Οποιασδήποτε μορφής επανένωση της νήσου πιθανόν να μην επιτρέψει την εξαφάνιση της τουρκικής επιρροής, αλλά μπορεί ενδεχομένως να επιτύχει τη

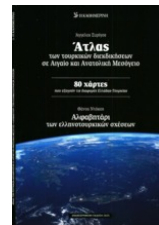
σημαντική μείωσή της. Θα έχει εδαφικά οφέλη, αλλά η πλήρης κατάργηση των εγγυήσεων και η άμεση απόσυρση όλων των ξένων στρατευμάτων είναι βεβαίως επιθυμητή. Ωστόσο, από πολλούς αναλυτές δεν θεωρείται ιδιαίτερα ρεαλιστική επιδίωξη. Αυτό οφείλεται στην τουρκική στρατηγική αντίληψη περί Κύπρου η οποία, σύμφωνα με τον Αχμέτ Νταβούτογλου, αλλά και υψηλόβαθμα στελέχη του παλαιού κεμαλικού κατεστημένου, είναι ότι: «Λόγω της υψηλής γεωστρατηγικής αξίας της Κύπρου, για την Τουρκία θα έπρεπε να υφίσταται κυπριακό ζήτημα ακόμη και αν δεν υπήρχε ούτε ένας Τουρκοκύπριος στη νήσο».

Ενδεχομένως να μπορούν να αναζητηθούν άλλες λύσεις όσον αφορά την «απονεύρωση» του συστήματος εγγυήσεων και την πρόβλεψη για σταδιακή κατάργηση, καθώς και για την άμεση αποχώρηση του μεγαλύτερου μέρους των κατοκικών στρατευμάτων και την ένταξη των υπολοίπων σε πολυεθνική δύναμη, με πρόβλεψη πλήρους αποχώρησης στη βάση χρονοδιαγράμματος.

Θα πρέπει, ωστόσο, να είναι ξεκάθαρο ότι η λύση της διζωνικής, δικοινοτικής ομοσπονδίας όπως συζητείται σήμερα έχει μεν πιθανά οφέλη (εδαφικά, μείωση της τουρκικής παρουσίας και επιρροής, οικονομική ανάπτυξη), αλλά περιέχει και σημαντικούς κινδύνους σε περίπτωση που η διαμορφωθείσα κατάσταση αποδειχθεί δυσλειτουργική και μη βιώσιμη, με αποτέλεσμα την πρόκληση εντάσεων μεταξύ των δύο κοινοτήτων αλλά ενδεχομένως και μεταξύ των δύο «μητέρων-πατριδών». Η μετατροπή της ενιαίας Κύπρου σε δυσλειτουργικό κράτος τύπου «Βοσνίας-Ερζεγοβίνης», ενδεχομένως επί το «θερμότερον», είτε λόγω αντικειμενικών δυσκολιών είτε και λόγω τουρκικής υπονόμησης της κατάστασης μετά μια ενδεχόμενη λύση, δεν μπορεί να αποκλειστεί. Εναλλακτικά, μπορεί να επιλεγεί η διατήρηση της υφιστάμενης κατάστασης σε αναμονή ευνοϊκότερης συγκυρίας και συσχετισμού δυνάμεων. Ωστόσο, το πέρασμα του χρόνου δεν έχει μέχρι σήμερα ευνοήσει τη δική μας πλευρά και κάθε νέο σχέδιο λύσης ήταν χειρότερο από το προηγούμενο. Το πιθανότερο είναι ότι η μη λύση θα παγιώσει τη διχοτόμηση, με ό,τι αυτό συνεπάγεται.

Κριτήρια λύσης στο Κυπριακό. Στο κυπριακό πρόβλημα μια λύση θα πρέπει να αξιολογηθεί με κριτήριο τον βαθμό επίτευξης των ακόλουθων στόχων/συμφερόντων: Όσον αφορά τους Ελληνοκυπρίους, οι επιδιωκόμενοι στόχοι περιλαμβάνουν την ορατή βελτίωση της υφιστάμενης κατάστασης σε ζητήματα όπως (α) το εδαφικό, (β) η ενίσχυση του αισθήματος ασφάλειας μέσω της απόσυρσης των στρατευμάτων, της αποστρατιωτικοποίησης της νήσου και της κατάργησης του συστήματος εγγυήσεων Ζυρικής-Λονδίνου, (γ) οι αποζημιώσεις των περιουσιών, (δ) η μείωση της πολιτικής και οικονομικής εξάρτησης των Τουρκοκυπρίων από την Τουρκία, (ε) η ομαλή λειτουργία του νέου κράτους, (στ) η απρόσκοπτη εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων από τις δύο κοινότητες, (ζ) η μη ανατροπή των δημογραφικών δεδομένων και ισορροπιών και (η) η οικονομική ανάπτυξη της Κύπρου. Τα ανωτέρω ζητήματα δεν παρατέθηκαν υποχρεωτικά με σειρά σπουδαιότητας και δεν έχουν προφανώς όλα το ίδιο ειδικό βάρος.

Όσον αφορά την Ελλάδα: (1) προστασία του κυπριακού Ελληνισμού, (2) μείωση της πιθανότητας πο-

λιτικής ή στρατιωτικής σύγκρουσης με την Τουρκία και δημιουργία συνθηκών γενικότερης βελτίωσης των ελληνοτουρκικών σχέσεων, (3) μη πρόκληση προβλημάτων στην ομαλή λειτουργία της ΕΕ (σε περίπτωση που η Τουρκία θελήσει να χρησιμοποιήσει το τουρκοκυπριακό βέτο και άλλες ρυθμίσεις που τυχόν προβλέπει η συζητούμενη λύση για να προωθήσει τα συμφέροντά της έναντι της ΕΕ), (4) δυνατότητα ελληνικής παρουσίας στην Ανατολική Μεσόγειο και συνέχισης της συνεργασίας με χώρες της περιοχής, (5) δυνατότητα ελληνικής συμμετοχής στις ενεργειακές διεργασίες της Ανατολικής Μεσογείου. Προφανώς δεν έχουν όλα τα ανωτέρω συμφέροντα το ίδιο ειδικό βάρος.

Το μείγμα των προτεινόμενων ρυθμίσεων στα ανωτέρω ζητήματα θα καθορίσει σε μεγάλο βαθμό το τελικό πρόσημο της προτεινόμενης λύσης για τα ελληνικά (ελληνοκυπριακά και ελλαδικά) συμφέροντα. Η χρησιμοποίηση αντικειμενικών (στο μέτρο του δυνατού) κριτηρίων στην προσπάθεια αξιολόγησης μπορεί ενδεχομένως να μας βοηθήσει να εξέλθουμε από μια αδιέξοδη συζήτηση, όπου οι μόνες επιλογές φαίνεται να είναι είτε η αξιωματική αποδοχή μιας οποιασδήποτε λύσης (με τα όποια μειονεκτήματα και κινδύνους) είτε η εκ των προτέρων απόρριψη οποιασδήποτε λύσης (με τα όποια οφέλη και θετικά σημεία) και η αναζήτηση μιας «ιδανικής λύσης», η οποία δυστυχώς δεν θα έρθει ποτέ.

Σε κάθε περίπτωση, ο ελληνικός ρόλος θα πρέπει να είναι επικουρικός και υποστηρικτικός (ιδιαίτερα σε περίπτωση ισχυρών και μονομερών διεθνών πιέσεων), στηρίζοντας τις επιλογές της Λευκωσίας και συμβάλλοντας στη συζήτηση για θέματα ασφαλείας (όπου η Ελλάδα οφείλει να έχει άποψη ως, επί της ουσίας, εγγυήτρια της ασφαλείας του κυπριακού Ελληνισμού). Η τελική απόφαση ανήκει στους Ελληνοκυπρίους, οι οποίοι θα πρέπει να σταθμίσουν τα πιθανά οφέλη και τους κινδύνους κάθε επιλογής.

ΚΥΣΕΑ

Το Κυβερνητικό Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας (όπως μετονομάστηκε το 2019) είναι αρμόδιο για τη διαμόρφωση διυπουργικών πολιτικών και τη λήψη αποφάσεων σε θέματα που αφορούν την ασφάλεια της χώρας. Μεταξύ άλλων, το Συμβούλιο: (α) διαμορφώνει τη στρατηγική εθνικής ασφαλείας, λαμβάνοντας υπόψη την εξωτερική και αμυντική πολιτική, την πολιτική δημόσιας τάξης και πολιτικής προστασίας, την πολιτική κυβερνοασφάλειας, ενεργειακής ασφάλειας και ασφάλειας κρίσιμων εθνικών υποδομών και συντονίζει παράλληλα τους εμπλεκόμενους αρμόδιους φορείς και τους αναγκαίους πόρους για την εφαρμογή της, (β) αποφασίζει για θέματα που αφορούν τη δομή των ενόπλων δυνάμεων και των σωμάτων ασφαλείας και εγκρίνει τα μακροπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα προγράμματα ανάπτυξης των αμυντικών ικανοτήτων της χώρας, καθώς και τα μείζονα προγράμματα εκσυγχρονισμού, έρευνας, προμήθειας και παραγωγής αμυντικών μέσων και υλικού.

Η σύνθεση του ΚΥΣΕΑ έχει αλλάξει αρκετές φορές από την αρχική δημιουργία του, χωρίς όμως σημαντικές τροποποιήσεις. Στο ΚΥΣΕΑ μετέχουν, ως τακτικά μέλη, ο πρωθυπουργός, ως πρόεδρος, οι υπουργοί Εξωτερικών, Εθνικής Άμυνας, Προστασίας του Πολίτη και Ναυτιλίας

και Νησιωτικής Πολιτικής, καθώς και ο αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Άμυνας (χωρίς δικαίωμα ψήφου). Καθήκοντα Γραμματέα ασκεί ο Γενικός Γραμματέας Εθνικής Ασφαλείας.

Μ

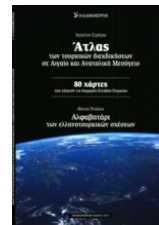
Μειονότητες

Με την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης το 1923, εξαιρέθηκαν της ανταλλαγής των πληθυσμών ο ελληνικός πληθυσμός της Κωνσταντινούπολης και ο μουσουλμανικός της Δυτικής Θράκης, οι οποίοι παρέμειναν στα εδάφη στα οποία εγκαταβιούσαν. Στα άρθρα 38 έως και 45 της Συνθήκης της Λωζάννης περιελήφθηκαν ρητές διατάξεις για την προστασία των μειονοτήτων που εξαιρέθηκαν της ανταλλαγής. Οι συντάκτες της Συνθήκης είχαν προφανώς ως πρότυπο μια μειονότητα οθωμανικού τύπου –ένα μιλλέτ, δηλαδή–, με τους τόπους λατρείας του, τα δικά του εκπαιδευτήρια, τα φιλανθρωπικά ιδρύματα και τα νεκροταφεία του και με κατοχυρωμένη την ξεχωριστή δικαιοδοσία επί θεμάτων οικογενειακού και κληρονομικού δικαίου σύμφωνα με τα έθιμά του.

Στα χρόνια που ακολούθησαν την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης, η ελληνική μειονότητα της Κωνσταντινούπολης, της Ίμβρου και της Τενέδου υπέστη σκληρές διώξεις από το τουρκικό κράτος. Το αποτέλεσμα είναι ότι τα μέλη της περιορίζονται σήμερα σε 2.000-3.000, κυρίως ηλικιωμένα, άτομα. Αντιθέτως, η μουσουλμανική μειονότητα αριθμεί περίπου 120.000 άτομα ή το 1% του συνολικού ελληνικού πληθυσμού. Ο κύριος όγκος της είναι εγκατεστημένος στην περιοχή της Θράκης, ενώ μερικές χιλιάδες μέλη της κατοικούν στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη.

Η Τουρκία συστηματικά παραβίασε τις υποχρεώσεις που της επέβαλε η Συνθήκη της Λωζάννης σε θέματα μειονοτήτων. Στην τραγική τύχη της μειονότητας της Κωνσταντινούπολης αναφερόμαστε παρακάτω στο λήμμα περί Σεπτεμβριανών. Η δημιουργία ανοικτής αγροτικής φυλακής στην Ίμβρο το 1964 και οι απαλλοτριώσεις των πλέον ευφορών τμημάτων του νησιού συνέβαλαν σημαντικά στην αποψίλωση της εκεί ελληνικής μειονότητας, ενώ πλήγμα κατά των Ελλήνων της Τουρκίας αποτέλεσε και ο φόρος Βαρλίκ κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Επίσης, ασκήθηκαν σημαντικές πιέσεις σε βάρος του Πατριαρχείου, με αποκορύφωμα το κλείσιμο (το 1971) της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης, η οποία τροφοδοτούσε το Πατριαρχείο με τους κατάλληλα εκπαιδευμένους ιερείς. Τέλος, εξακολουθεί να υπάρχει πρόβλημα με την τύχη των ελληνικών περιουσιών της Κωνσταντινούπολης, για ορισμένες από τις οποίες έχει γίνει προσφυγή των δικαιούχων στο Συμβούλιο της Ευρώπης.

Όσο για τη μουσουλμανική μειονότητα της Δυτικής Θράκης, το 1923 αριθμούσε 86.000 άτομα, ενώ σήμερα φτάνει τα 120.000 (περίπου το 50% Τουρκογενείς, 30-35% Πομάκοι και 15-20% Αθίγγανοι). Κατά τη δεκαετία του 1960, η αντιμετώπιση της μουσουλμανικής μειονότητας συνδέθηκε άμεσα με την αντιμετώπιση της ελληνικής μειονότητας από το τουρκικό κράτος και κυρίως την απέλαση όλων των Ελλήνων υπηκόων της Τουρκίας που ήταν εγκατεστημένοι στην Κωνσταντινού-

πολη το 1964. Το ελληνικό κράτος αναζητούσε τρόπους να ασκήσει πίεση στην Τουρκία για να σταματήσει τις διώξεις της ελληνικής ομογένειας. Προς τον σκοπό αυτόν υιοθέτησε μια σειρά μέτρων διακριτικής διοικητικής μεταχειρίσεως εις βάρος των Ελλήνων μουσουλμάνων της Θράκης. Η πολιτική αυτή ξεκίνησε λίγους μήνες πριν από το πραξικόπημα του 1967 και αναπτύχθηκε πλήρως την περίοδο της δικτατορίας.

Η Τουρκία κατηγορεί την Ελλάδα: (α) για το Άρθρο 19 (του 1955, το οποίο καταργήθηκε το 1998, χωρίς, όμως, αναδρομική ισχύ), το οποίο προέβλεπε την αφαίρεση της ελληνικής ιθαγένειας από όσους αλλογενείς Έλληνες υπηκόους εγκατέλειπαν τη χώρα με πρόθεση να μην επιστρέψουν· (β) για το ότι ο διορισμός των μωφτλήδων και της διοίκησης των βακουφίων γίνεται από το ελληνικό κράτος, αντί της επιλογής τους από τη μειονότητα και (γ) γενικότερα για την επιβολή διακρίσεων διοικητικού χαρακτήρα σε βάρος της μειονότητας με σκοπό την εκδίωξή της.

Μετά το τέλος της δικτατορίας, η συνήθης πολιτική πραγματικότητα στον χώρο της μειονότητας αποκαταστάθηκε με την εκλογή δύο βουλευτών στο ελληνικό κοινοβούλιο. Τα διοικητικά μέτρα, όμως, συνέχισαν να εφαρμόζονται εις βάρος των μουσουλμάνων, αν και όχι με την ίδια ένταση και συστηματικότητα. Σταδιακά, τα διοικητικά μέτρα διακριτικής αντιμετώπισης των μουσουλμάνων μετετράπησαν σε εξαιρετο ψηφοθηρικό εργαλείο για τους υποψήφιους βουλευτές και δημάρχους στους νομούς Ξάνθης και Ροδόπης. Μετά το 1991 ακολουθείται εκ μέρους του ελληνικού κράτους πολιτική ισονομίας και ισοπολιτείας, και έχουν ληφθεί σημαντικά μέτρα για την ένταξη της μουσουλμανικής μειονότητας στην ελληνική κοινωνία.

Ενώ η νέα πολιτική διατήρησε τον ορισμό της Συνθήκης της Λωζάννης περί «μουσουλμανικής μειονότητας», για πρώτη φορά αναγνωρίστηκε ότι αυτή αποτελείται από τρεις υπο-ομάδες, τους Τουρκογενείς, τους σλαβόφωνους Πομάκους και τους Τσιγγάνους. Καταργήθηκαν οι απαράδεκτες διοικητικές ποσοτώσεις και σταμάτησε η διακριτική μεταχείριση ως προς το θέμα των υποδομών στις περιοχές όπου κατοικούσε το μουσουλμανικό στοιχείο. Παράλληλα, ξεκίνησε μια ευρεία προσπάθεια για τη συνολική βελτίωση των οικονομικών δεικτών της Θράκης, που έως εκείνη την εποχή ήταν η πλέον φτωχή περιοχή της ΕΟΚ. Στόχος αυτής της πολιτικής ήταν η ενσωμάτωση της μειονότητας μέσα στην κοινωνία και η εξαφάνιση των φαινομένων απομονωτισμού.

Η πολιτική ισονομίας και ισοπολιτείας ακολουθήθηκε με συνέπεια και σταθερότητα από όλες τις κυβερνήσεις που ακολούθησαν. Μετά το κομβικό σημείο του 1990-91, ελήφθησαν δύο ακόμη σημαντικά μέτρα. Το πρώτο ήταν η απόφαση του τότε υπουργού Παιδείας, Γιώργου Παπανδρέου, με την οποία καθορίστηκε ποσοστό θέσεων 0,5% για την εισαγωγή στα ΑΕΙ και ΤΕΙ ατόμων που προέρχονται από τη μειονότητα. Επρόκειτο για μέτρο θετικής διακρίσεως, το οποίο είχε ως αποτέλεσμα να διακοπεί η μεγάλη μαθητική μετανάστευση προς την Τουρκία που γινόταν αμέσως μετά το τέλος της δημοτικής σχολείου. Το δεύτερο μέτρο ήταν η κατάργηση του άρθρου 19 του Κώδικα περί Ιθαγένειας.

Με βάση το συγκεκριμένο άρθρο είχε αφαιρεθεί από αρκετούς μουσουλμάνους η ελληνική ιθαγένεια, όταν έλειπαν επί μακρό χρονικό διάστημα εκτός Ελλάδας.

Παρά τη σημαντική πρόοδο που έχει σημειωθεί, εξακολουθούν να υπάρχουν προβλήματα, όπως, για παράδειγμα, η μη εποικοδομητική στάση του τουρκικού προξενείου, η τουρκική οικονομική επιρροή στην ευρύτερη περιοχή της Θράκης, η θέση της μουσουλμάνας γυναίκας, ο χαρακτηρισμός της μειονότητας ως εθνικής ή θρησκευτικής, η καλλιέργεια εντυπώσεων «συνδιοικήσεως» και η προσπάθεια δημιουργίας δικτύων που συνδέονται με ακραίους ισλαμιστές, αλλά βεβαίως και η ολοκλήρωση της προσπάθειας για ουσιαστική εδραίωση της ισονομίας και της ισοπολιτείας.

Μέση γραμμή

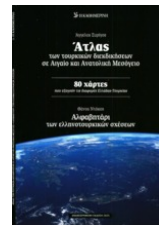
Σε περιπτώσεις όπου οι αποστάσεις μεταξύ δύο κρατών δεν επιτρέπουν την πλήρη ανάπτυξη των θαλασσιών ζωνών τους, επιλέγεται συνήθως για την οριοθέτηση η μέση γραμμή/γραμμή ίσων αποστάσεων. Η μέση γραμμή χρησιμοποιείται στις περιπτώσεις κρατών που οι ακτές τους είναι αντικριστές και είναι μια γραμμή παράλληλη προς τις ακτές των δύο απέναντι γραμμών, της οποίας το κάθε σημείο απέχει εξίσου από τις γραμμές βάσης κάθε κράτους. Στις περιπτώσεις κρατών των οποίων οι ακτές παράκεινται η μία προς την άλλη, αναφερόμαστε σε μια πλάγια γραμμή, όπου το «ίσον» που απέχει κάθε σημείου της γραμμής υπολογίζεται από τα πλησιέστερα σημεία των γραμμών βάσης. Στην πραγματικότητα, πρόκειται για την ίδια αρχή, η οποία απλώς εφαρμόζεται διαφορετικά στις περιπτώσεις αντικριστών κρατών ή παρακείμενων κρατών.

Μέτρα Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης

Τα Μέτρα Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης (ΜΟΕ) ως έννοια στη θεωρία των διεθνών σχέσεων εμφανίστηκαν πριν από περίπου πέντε δεκαετίες, κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Αρχικά σε διμερές επίπεδο στις σχέσεις ΗΠΑ-ΕΣΣΔ και στη συνέχεια και σε πολυμερές επίπεδο. Κατά κανόνα εμφανίζονται μετά από κρίση ή πόλεμο. Ένα πρώτο χαρακτηριστικό παράδειγμα εφαρμογής ΜΟΕ ήταν το περίφημο «κόκκινο τηλέφωνο», το οποίο συνέδεσε τα γραφεία των προέδρων ΗΠΑ και ΕΣΣΔ αμέσως μετά την κρίση της Κούβας το 1962. Ο όρος περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα μέτρων (πολιτικών ή/και στρατιωτικών) που αντίπαλα κράτη μπορούν να χρησιμοποιήσουν όταν συνειδητοποιούν την ανάγκη:

- Να αποτρέψουν τις εντάσεις στις μεταξύ τους σχέσεις, ή/και
- Να αποτρέψουν την πιθανότητα ενός τυχαίου πολέμου ή μιας αιφνίδιας επίθεσης, ή/και
- Να πιστοποιήσουν τον μη εχθρικό χαρακτήρα των προθέσεών τους.

Αφετηρία για την ενεργοποίηση των ΜΟΕ είναι η πολιτική βούληση των μερών για αμοιβαία ασφάλεια. Η εφαρμογή τέτοιων μέτρων στοχεύει στην εμπέδωση της εμπιστοσύνης για τις προθέσεις των μερών (αν συνάδουν ή όχι με την επιδίωξη της αμοιβαίας ασφάλειας). Υπάρχει δηλαδή στενή σχέση μεταξύ ασφάλειας και εμπιστοσύνης. Επιπλέον, για να ενεργοποιηθούν τα ΜΟΕ, θα πρέπει να πληρούνται η εξής βασική συνθήκη: Η εφαρμογή τους δεν θα πρέπει να θίγει την υπάρχουσα ισορροπία

ισχύος μεταξύ των μερών. Δηλαδή τα σχετικά οφέλη, πρέπει να είναι αμοιβαία και να μην ανατρέπουν την προ της συνεργασίας ισορροπία δυνατοτήτων των μερών.

Τα μέτρα αυτά μπορεί να ποικίλλουν από μια απλή «ανοικτή γραμμή επικοινωνίας», μια πολιτική συμφωνία μη επίθεσης, μέχρι την ύπαρξη μέτρων περιορισμού των στρατιωτικών δραστηριοτήτων και μέτρων επαλήθευσης. Στο πλαίσιο Ελλάδας-Τουρκίας έχει υπογραφεί το Πρωτόκολλο Παπούλια-Γιλμάζ (βλέπε σχετικό λήμμα), ισχύουν μέτρα επαλήθευσης στο πλαίσιο της Συμφωνίας CFE και έχουν υπογραφεί μια σειρά ΜΟΕ μετά τη διμερή προσέγγιση που ξεκίνησε το 1999. Συμφωνήθηκαν (χωρίς αυτό να συνεπάγεται αυτομάτως και υλοποίηση) μια σειρά μέτρων όπως θερινό μορατόριουμ τετράμηνης διάρκειας στις στρατιωτικές ασκήσεις στο Αιγαίο, ανταλλαγή επισκέψεων σε επίπεδο αρχηγών Γενικών Επιτελείων και Στρατιωτικών Σχολών, θερμή γραμμή επικοινωνίας σε περίπτωση έκτακτων περιστατικών, συνεργασία σε ειρηνευτικές αποστολές και φυσικές καταστροφές, κ.λπ. Τέλος, έχουν συζητηθεί και «Αεροπορικά ΜΟΕ», χωρίς επιτυχία όμως.

Μνημόνιο Τουρκίας-Σάρατζ (Τουρκολιβυκό μνημόνιο)

Στις 27 Νοεμβρίου 2019, η Τουρκία και –η αναγνωρισμένη από τον ΟΗΕ– λιβυκή κυβέρνηση Φαγέζ αλ Σάρατζ (Government of National Accord – GNA) υπέγραψαν δύο μνημόνια. Το πρώτο αφορά την οριοθέτηση θαλασσίων ζωνών ανάμεσα στις δύο χώρες και το δεύτερο την παροχή τουρκικής στρατιωτικής βοήθειας προς τη Λιβύη. Το –ευνοϊκό για την Τουρκία– περιεχόμενο του πρώτου μνημονίου καθορίστηκε σε μεγάλο βαθμό από την εξάρτηση της κυβέρνησης Σάρατζ από την Άγκυρα. Όπως γράφτηκε χαρακτηριστικά, «ο Αλ Σάρατζ αναπνέει με τουρκικά πνευμόνια».

Το μνημόνιο για την οριοθέτηση θαλασσίων ζωνών απηφά τόσο τους κανόνες του διεθνούς δικαίου της θάλασσας (καθώς αναγνωρίζει μόνο χωρικά ύδατα 6 ν.μ. και όχι δικαίωμα σε υφαλοκρηπίδα και ΑΟΖ σε ελληνικά νησιά όπως η Κρήτη, η Ρόδος και η Κάρπαθος), όσο και την κοινή λογική (κάτι που γίνεται άμεσα αντιληπτό από μια απλή ματιά στον χάρτη).

Το μνημόνιο αποτελεί ευθεία αμφισβήτηση και απειλή προς τα ελληνικά κυριαρχικά δικαιώματα και εθνικά συμφέροντα, καθώς –εάν εφαρμοστεί, όπως η Τουρκία απειλεί ότι θα πράξει, με τη μορφή ερευνών και γεωτρήσεων για υδρογονάνθρακες– αποκόπτει πλήρως την Ελλάδα από την Ανατολική Μεσόγειο. Στόχος της Ελλάδας είναι η απονομιμοποίηση του εν λόγω μνημονίου, κυρίως μέσω συμφωνίας οριοθέτησης με την Αίγυπτο. Σε πολιτικό επίπεδο, μετά την υπογραφή του μνημονίου, η ελληνική κυβέρνηση δεν είχε άλλη επιλογή από το να στηρίξει την αντίπαλη παράταξη, αυτή του Λιβυκού Εθνικού Στρατού (LNA), με επικεφαλής τον στρατάρχη Χαλίφα Χαφτάρ. Καλλιέργησε, όμως, και καλές σχέσεις με τον πρόεδρο του διεθνώς αναγνωρισμένου λιβυκού κοινοβουλίου, με έδρα το Τομπρούκ, Αγκίλα Σάλεχ, ο οποίος βρίσκεται στο αντίθετο στρατόπεδο από την κυβέρνηση Σάρατζ.

Η αδυναμία της Ευρώπης να διαδραματίσει ουσιαστικό ρόλο στην άμεση γειτονιά της και η αποστασιοποίηση των ΗΠΑ έχουν επιτρέψει την εμπλοκή πολλών

δρώντων (Τουρκία, Ρωσία, ΗΑΕ), μετατρέποντας τον λιβυκό εμφύλιο πόλεμο σε πολύπλοκη διεθνή σύγκρουση. Έντονη είναι η ανησυχία της Αιγύπτου που δεν θα ήθελε σε καμία περίπτωση να δει μια γειτονική χώρα να κυριαρχείται από τους Αδελφούς Μουσουλμάνους και να μετατρέπεται σε πόνι της Τουρκίας.

Η Άγκυρα έχει κάνει μια μεγάλη πολιτική και στρατιωτική επένδυση στη Λιβύη, στο πλαίσιο της προσπάθειάς της να εξελιχθεί σε κυρίαρχη δύναμη στην Ανατολική Μεσόγειο. Επιδίδκει, μάλιστα, να αποκτήσει μόνιμες στρατιωτικές βάσεις στη χώρα αυτή. Λόγω πάγιων ανησυχιών περί τουρκολιβυκού μνημονίου, ερευνών για υδρογονάνθρακες στην ελληνική ΑΟΖ νοτίως της Κρήτης και ανάγκης περιορισμού των μεταναστευτικών ροών από την Ανατολική Λιβύη προς την Κρήτη, η ελληνική κυβέρνηση έχει επιδοθεί σε μια εντατική προσπάθεια ενίσχυσης των δεσμών με τις αρχές της Ανατολικής Λιβύης, καθώς και βελτίωση των σχέσεων με την κυβέρνηση της Τρίπολης, με τελικό στόχο την από κοινού προσφυγή σε διεθνές δικαιοδοτικό όργανο για την οριοθέτηση θαλασσίων ζωνών μεταξύ Ελλάδας και Λιβύης.

Μουφτήδες

Η Τουρκία παραπονιέται ότι οι θρησκευτικοί λειτουργοί (μουφτήδες) της μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης διορίζονται από το ελληνικό κράτος αντί να εκλέγονται από το ποίμνιο. Η ελληνική πλευρά απαντά ότι δεν υπάρχει παράδοση εκλογής μουφτήδων, διότι κάτι τέτοιο θα αντέβαινε και στο λειτούργημά τους ως δικαστών του ισλαμικού δικαίου σε θέματα οικογενειακού και κληρονομικού δικαίου. Αυτή τη στιγμή υπάρχουν στη Θράκη οι τρεις επίσημοι μουφτήδες, διορισμένοι από το ελληνικό κράτος, και οι δύο «ψευτο-μουφτήδες», εκλεγμένοι (αλλά στην πραγματικότητα ορισμένοι από το τουρκικό προξενείο) από τη μειονότητα.

Στο τέλος του 2017, η ελληνική κυβέρνηση ανακοίνωσε την πρόθεσή της να αλλάξει τον τρόπο εκλογής των μουφτήδων, ώστε να τεθούν οι προδιαγραφές συγκρότησης ενός εκλεκτορικού σώματος το οποίο θα πρέπει να διαθέτει τις εγγυήσεις πως δεν επηρεάζεται από εξωμειονοτικούς ή άλλους εξωγενείς παράγοντες, χωρίς να έχει γίνει γνωστό, προς το παρόν, κάτι πιο συγκεκριμένο. Με τον νόμο 4511/2018 άλλαξε η αρμοδιότητα των μουφτήδων σε θέματα απονομής δικαιοσύνης. Η αρμοδιότητά τους κατέστη προαιρετική για τα μέλη της μειονότητας σε περίπτωση που συμφωνούν οι διάδικοι. Σε άλλη περίπτωση, έχουν υποχρεωτική αρμοδιότητα τα αστικά δικαστήρια. Επρόκειτο για μια επιβεβλημένη αλλαγή, καθώς η Ελλάδα ήταν η μόνη ευρωπαϊκή χώρα στην οποία εφαρμόζονταν το εθνικό ισλαμικό δίκαιο (σαρία).

N

NATO

Μια αντικειμενική και ψυχραιμη ιστορική θεώρηση θα οδηγούσε πιθανότατα στο συμπέρασμα ότι ήταν εσφαλμένη και αντιπαραγωγική η αντίληψη πως το NATO ως οργανισμός/συμμαχία έφερε κεντρική ευθύνη για τη μη αντίδρασή του στην τουρκική εισβολή στην Κύπρο και την υιοθέτηση ουδέτερης στάσης στα ζητήματα

τριβής ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία (το συμπέρασμα περί μη ευθύνης δεν ισχύει υποχρεωτικά και για συγκεκριμένα κράτη-μέλη), καθώς εκ φύσεως και καταστατικού του ΝΑΤΟ δεν είχε και δεν έχει τη δυνατότητα οποιασδήποτε θεσμικής παρέμβασης σε διαφορίες μεταξύ χωρών-μελών του. Αυτή η αίσθηση αδικίας μάς οδήγησε στο να μην εκμεταλλευτούμε στον μέγιστο βαθμό αυτό που το ΝΑΤΟ μπορεί να προσφέρει: την εκπαίδευση των στελεχών των ενόπλων δυνάμεων και τη μεταβίβαση τεχνολογίας όσον αφορά τα επιχειρησιακά δόγματα και τη δομή και την οργάνωση των ενόπλων δυνάμεων. Για μια σειρά από λόγους, η συμμετοχή στο ΝΑΤΟ μπορεί να αποτελέσει για την Ελλάδα ένα χρήσιμο εργαλείο άσκησης εξωτερικής και αμυντικής πολιτικής. Αλλά δεν θα πρέπει να αναμένουμε από τη Συμμαχία να πάρει θέση στη διαμάχη Ελλάδας-Τουρκίας (εκτός και αν η Τουρκία αποφασίσει ή υποχρεωθεί να εγκαταλείψει το ΝΑΤΟ, σενάριο όχι μηδενικής, αλλά πάντως πολύ χαμηλής πιθανότητας).

ΝΑΥΤΕΧ

Πρόκειται για μια διεθνή προσφερόμενη υπηρεσία, που σκοπό έχει τη διασπορά, στα πλοία εν πλώ, ναυτιλιακών, μετεωρολογικών και κατεπειγούσες φύσεως πληροφοριών που αφορούν τις παράκτιες θαλάσσιες περιοχές. Οι πληροφορίες λαμβάνονται αυτόματα και εκτυπώνονται απευθείας με τηλετυπικό τρόπο. Η Τουρκία αναγγέλλει συχνά τη δέσμευση μεγάλων περιοχών στο Αιγαίο και, κυρίως, στην Κύπρο για την πραγματοποίηση ναυτικών ασκήσεων.

Νησιά

Στο Αιγαίο υπάρχουν περίπου 24.891 νησιά (συμπεριλαμβανομένων και βράχων), εκ των οποίων 2.709 ανήκουν στην Τουρκία, ενώ τα υπόλοιπα ανήκουν στην Ελλάδα. Κατοικούνται 107 ελληνικά και 7 τουρκικά νησιά (2021).

ΝΟΤΑΜ

ΝΟΤΑΜ είναι μια «αγγελία προς αεροναυτιλομένους» για θέματα ασφαλείας πτήσεων, δέσμευσης περιοχών για τη διεξαγωγή αεροναυτικών ασκήσεων, κ.λπ. Η Τουρκία συνηθίζει να δεσμεύει συχνά μεγάλες περιοχές του Αιγαίου για ασκήσεις, κάνοντας κατάχρηση του σχετικού δικαιώματος.

Ο

Οικουμενικό Πατριαρχείο

Το τουρκικό κράτος μετά το 1923 αρνήθηκε να αναγνωρίσει τόσο την οικουμενικότητα του θεσμού του Πατριαρχείου όσο και αυτή καθαυτή τη νομική του προσωπικότητα. Κατ' επέκταση, δεν αναγνώρισε αρμοδιότητα στο Πατριαρχείο επί των ιδρυμάτων που ανήκουν σε αυτό. Επίσης, για πολλές δεκαετίες το τουρκικό κράτος περιόριζε το δικαίωμα του εκλέγεσθαι στους κληρικούς με τουρκική ιθαγένεια που ασκούν τα καθήκοντά τους στην Τουρκία. Αντίστοιχα προβλήματα υπήρχαν και με την εκλογή μελών της Ιεράς Συνόδου. Μετά το 2009, οι κυβερνήσεις ΑΚΡ έκαναν κάποιες κινήσεις καλής θέλησης που ίσως διευκολύνουν τη μελλοντική επίλυση αυτών των προβλημάτων. Επίσης, το 1971 το τουρκικό

υπουργείο Παιδείας απαγόρευσε τη λειτουργία της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης, επικαλούμενο νόμο που απαγόρευε τη λειτουργία ανώτατων ιδιωτικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Το ζήτημα δεν έχει επιλυθεί ακόμη, παρά τις υποσχέσεις των κυβερνήσεων Ερντογάν.

Οκτώ Τούρκοι αξιωματικοί (αιτούντες άσυλο)

Δεν είναι σπάνιες οι περιπτώσεις κατά τις οποίες η κυβέρνηση μιας χώρας βρίσκεται αντιμέτωπη με μια ανεπιθύμητη εξέλιξη, μια «καυτή πατάτα», όπου οι επιλογές διαχείρισης είναι εξαιρετικά περιορισμένες και προβληματικές. Στην προκειμένη περίπτωση, η ελληνική κυβέρνηση κλήθηκε να διαχειριστεί την άφιξη και το αίτημα ασύλου οκτώ Τούρκων αξιωματικών οι οποίοι κατηγορούνταν για συμμετοχή στο αποτυχημένο πραξικόπημα του Ιουλίου του 2016. Για τον πρόεδρο Ερντογάν το ζήτημα ήταν εξαιρετικά ευαίσθητο και η άσκηση ισχυρών πιέσεων θα έπρεπε να θεωρηθεί ως δεδομένη. Ωστόσο, τα σχετικά αντανακλαστικά της ελληνικής πλευράς αποδείχθηκαν μειωμένα και το ζήτημα δεν επιλύθηκε όπως θα έπρεπε, άμεσα και με συνοπτικές διαδικασίες. Το ζήτημα χρησιμοποιήθηκε για αρκετό διάστημα από την τουρκική πλευρά και για διαπραγματευτικούς λόγους, αλλά και ως εργαλείο άσκησης πίεσης προς την ελληνική πλευρά και υπενθύμισης ότι το κόστος αγνόησης των τουρκικών αιτημάτων και συμφερόντων μπορεί να είναι υψηλό. Η σύλληψη των δύο Ελλήνων στρατιωτικών που φέρονται να έχασαν τον προσανατολισμό τους και να εισχώρησαν λίγα μέτρα εντός του τουρκικού εδάφους στην περιοχή του Έβρου και η κράτησή τους για 167 ημέρες –αρχικά χωρίς την απαγγελία κατηγοριών– φάνηκε να συνδέεται από την Άγκυρα με την υπόθεση των «Οκτώ». Σημειώνεται ότι ανάλογα περιστατικά στο παρελθόν είχαν επιλυθεί σχεδόν άμεσα μέσω συνεννόησης των τοπικών κλιμακίων διοίκησης.

Οτζαλάν, υπόθεση

Η υπόθεση Οτζαλάν έχει καταγραφεί ως μια περίπτωση ανεπιτυχούς πρόληψης και διαχείρισης κρίσης, με ιδιαίτερα αρνητικές επιπτώσεις όσον αφορά τη διεθνή εικόνα της Ελλάδας, αλλά και τις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Η κρίση ξεκίνησε με την άφιξη στο ελληνικό έδαφος του ηγέτη του Εργατικού Κόμματος του Κουρδιστάν (ΡΚΚ), Αμπντουλάχ Οτζαλάν, και κατέληξε με τη σύλληψή του στο έδαφος της Κένυας, μετά από δωδεκαήμερη παραμονή του ίδιου και της συνοδείας του στην ελληνική πρεσβευτική κατοικία, και την καταδίκη του σε θάνατο (που μετατράπηκε σε ισόβια κάθειρξη) από τουρκικό δικαστήριο.

Σοβαρότατα ερωτηματικά προκάλεσε ο ρόλος μη κρατικών παραγόντων στην προσπάθεια μεταφοράς και χορήγησης καταφυγίου στον Οτζαλάν στην Ελλάδα. Το αυτόνοπτο ερώτημα που προκύπτει δεν είναι άλλο από το ποιος ασκεί την εξωτερική πολιτική της χώρας: η εκλεγμένη κυβέρνηση ή άτομα/ομάδες (καλοπροαίρετα ή μη δεν αποτελεί ζήτημα) με διαφορετικούς στόχους, αντιλήψεις ή και συμφέροντα. Το τμήμα από την άσκηση «ιδιωτικής» εξωτερικής πολιτικής ήταν ιδιαίτερα ακριβό και στα Ίμια. Αποτέλεσμα των «ιδιωτικών» ενεργειών στην υπόθεση Οτζαλάν ήταν «να φορτωθεί» η Ελλάδα με ένα εξαιρετικά δύσκολο πρόβλημα από το

οποίο θα είχε μικρότερο ή μεγαλύτερο κόστος, αλλά –σε καμία περίπτωση– ορατό όφελος. Σε συνδυασμό με την έλλειψη εμπειρίας σε «μυστικές επιχειρήσεις», καθώς και ικανότητας αποτελεσματικού χειρισμού κρίσεων, που έχει διαπιστωθεί και σε άλλες περιπτώσεις στο παρελθόν, η τελική αρνητική εξέλιξη θα έπρεπε να θεωρείται a priori ως εξαιρετικά πιθανή.

Η ελληνική συμμετοχή στην αποτυχημένη επιχείρηση, πέρα από τη σημαντική επιδείνωση των ελληνοτουρκικών σχέσεων και τις άμεσες αντιδράσεις των Κούρδων, είχε ως αποτέλεσμα και την αποδυνάμωση της εικόνας της χώρας, σε έναν ιδιαίτερα ευαίσθητο τομέα, που αφορά την ικανότητα μιας χώρας να αντιμετωπίζει με επιτυχία διάφορα συγκεκριμένα ζητήματα που άπτονται άμεσα της εθνικής της ασφάλειας. Άμεσο αποτέλεσμα της υπόθεσης Οτζαλάν ήταν η προσπάθεια αναδιοργάνωσης της ΕΥΠ, η οποία ξεκίνησε με την τοποθέτηση ενός εν ενεργεία πρέσβη στη θέση του διοικητή της εν λόγω υπηρεσίας.

Π

Παραβάσεις (διεθνών κανονισμών)

Είσοδος τουρκικών μαχητικών αεροσκαφών στην Περιφέρεια Πληροφοριών Πτήσεων (Flight Information Region – FIR) Αθηνών χωρίς προειδοποίηση και χωρίς τήρηση των σχετικών κανονισμών. Έχουν γίνει προσπάθειες, με ναυτοική διαμεσολάβηση, για επίλυση του προβλήματος των παραβάσεων με την παροχή ορισμένων πληροφοριών πτήσεων από τις τουρκικές προς τις ελληνικές Αρχές, που έφτασαν κοντά σε συμφωνία, χωρίς όμως τελικό αποτέλεσμα.

Παραβάσεις (εθνικού εναέριου χώρου)

Είσοδος τουρκικών μαχητικών αεροσκαφών στον εθνικό εναέριο χώρο της Ελλάδας (συνήθως στο χωρικό διάστημα ανάμεσα στα 6 και 10 ν.μ.). Κάθε χρόνο λαμβάνουν χώρα εκατοντάδες παραβάσεις και παραβιάσεις. Σε περιπτώσεις παραβάσεων ή παραβιάσεων, τα τουρκικά μαχητικά αεροσκάφη αναγνωρίζονται και αναχαιτίζονται από αντίστοιχα ελληνικά. Σε πολλές περιπτώσεις, αυτές οι αναχαιτίσεις μετατρέπονται σε εμπλοκές και αερομαχίες, οι οποίες ενίοτε καταλήγουν στην πτώση αεροσκαφών και στον θάνατο πιλότων. Την κατάσταση αναμένεται να περιπλέξει περαιτέρω η χρήση μη επανδρωμένων αεροσκαφών (UAVs/ Drones) από τουρκικής πλευράς. Καθώς η αναχαιτίσή τους από μαχητικά αεροσκάφη είναι εξαιρετικά δαπανηρή, η ελληνική πλευρά καλείται να βρει τρόπο αντιμετώπισης αυτής της νέας τουρκικής τακτικής.

Είναι προφανές ότι οι δύο χώρες έχουν υιοθετήσει ριζικά διαφορετικές νομικές ερμηνείες, τόσο σχετικά με τις υποχρεώσεις των κρατικών αεροσκαφών που εισέρχονται σε ξένο FIR όσο και για το εύρος του εναέριου χώρου. Μέχρι να επιλυθούν οι διαφορές αυτές μέσω διμερών διαπραγματεύσεων ή προσφυγής σε διεθνές δικαιοδοτικό όργανο, υπάρχουν τρόποι μείωσης της έντασης χωρίς καμία από τις δύο πλευρές να υποχωρήσει από τις πάγιες νομικές θέσεις της, π.χ. μέσω της υποβολής σχεδίων πτήσεων στο νατοϊκό στρατηγείο της Νάπολης από τα τουρκικά αεροσκάφη που εισέρχονται στο FIR Αθηνών [όπως είχε συζητηθεί στα μέσα της δεκαετίας

του 1990 σχετικά με την υποβολή μη πλήρους σχεδίου πτήσης (τριών αντί για πέντε σημεία)].

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι, κατόπιν κινήσεων της ελληνικής κυβέρνησης, η αμερικανική διοίκηση άσκησε πιέσεις στην Τουρκία για τη διακοπή της τακτικής των παραβιάσεων και υπερπτήσεων, κάτι που σε γενικές γραμμές έχει τηρηθεί από τις αρχές του 2023.

Πρακτικό Βέρνης

Μετά την έξοδο του τουρκικού ερευνητικού σκάφους «Σισμίκ 1» στο Αιγαίο, ξεκίνησαν τον Νοέμβριο του 1976 συνομιλίες σε επίπεδο εμπειρογνομώνων, οι οποίες κατέληξαν στην υπογραφή του Πρακτικού της Βέρνης. Το πρακτικό δεν σκόπευε να λύσει τα προβλήματα ανάμεσα στις δύο χώρες και δεν έμπαινε στην ουσία της διαφοράς. Καθιέρωνε έναν κώδικα συμπεριφοράς και το πλαίσιο μέσα στο οποίο θα μπορούσαν να κινηθούν οι συνομιλίες μεταξύ των δύο χωρών.

Το πρόβλημα που δημιουργήθηκε σχετικά με το πρακτικό εντοπίστηκε στην παράγραφο 6, η οποία όριζε ότι οι δύο χώρες θα απέχουν από πρωτοβουλίες ή πράξεις σχετικές με την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου. Τα σημεία διαφωνίας ήταν δύο. Το πρώτο αναφερόταν στο χρονικό όριο αποχής από τις έρευνες επί της υφαλοκρηπίδας. Το δεύτερο σημείο αφορούσε τη γεωγραφική περιοχή που κάλυπτε το πρακτικό. Και τα δύο θέματα τέθηκαν μετ' επιτάσεως κατά την κρίση του Μαρτίου 1987 και σε έναν βαθμό εξακολούθησαν να απασχολούν τις δύο χώρες έως και σήμερα, καθώς η Τουρκία θεωρεί ότι το συμφωνηθέν μορατόριουμ στις έρευνες καλύπτει ολόκληρο το Αιγαίο.

Πραξικόπημα (αποτυχημένο) 16ης Ιουλίου 2016 – συνέπειες

Η –για διάφορους λόγους– απονενομημένη, κακοσχεδιασμένη και λιαν ερασιτεχνικά εκτελεσμένη [ίσως επειδή η Τουρκική Υπηρεσία Πληροφοριών (MIT) ή, σύμφωνα με άλλους, η Ρωσία ενημέρωσε την κυβέρνηση μερικές ώρες νωρίτερα και κατέστη αναγκαία η επίσηυση της έναρξης του πραξικοπήματος, ενώ υπάρχει και η –λιγότερο αξιόπιστη– εκδοχή του «στημένου» πραξικοπήματος] ενέργεια μερίδας Τούρκων αξιωματικών για την ανατροπή του προέδρου Ερντογάν και της κυβέρνησης του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (AKP) είχε δραματικές συνέπειες για τη γειτονική χώρα.

Ο Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν θεωρήσε ως εγκέφαλο του πραξικοπήματος τον άλλοτε μέντορα και στενό συνεργάτη του, Φετουλάχ Γκιουλέν, έναν κληρικό που ζούσε εδώ και πολλά χρόνια αυτοεξόριστος στην Πενσιλβάνια των ΗΠΑ (ενώ ανάμεσα στους επικριτές του Ερντογάν υπάρχει η άποψη ότι το πραξικόπημα ήταν «κατασκευασμένο»). Η μεγάλη διείσδυση και επιρροή του κ. Γκιουλέν (ο οποίος απεβίωσε το 2024) και του μετριοπαθούς ισλαμικού κινήματος Χιζμέτ, του οποίου ηγείτο, στην τουρκική αστυνομία και τη δημόσια διοίκηση επέτρεψαν στον Ερντογάν να αποδομήσει σε σημαντικό βαθμό το κεραλικό κατεστημένο και να αποκτήσει τον έλεγχο της χώρας. Θα πρέπει να σημειωθεί και ο μεγάλος αριθμός εκπαιδευτικών ιδρυμάτων που είχαν ιδρυθεί από τον Γκιουλέν εντός και εκτός Τουρκίας και είχαν χρησιμοποιηθεί από την τουρκική διπλωματία ως εργαλεία ήπιας ισχύος. Η ρήξη μεταξύ Ερντογάν και Γκιουλέν για λόγους νομής της εξουσίας πριν από μερικά χρόνια οδήγησε σε μια κατά περιόδους πολύ

σκληρή αντιπαράθεση και συχνές εκδιώξεις «ανθρώπων του Γκιουλέν» από τον κρατικό μηχανισμό.

Με αφορμή το αποτυχημένο πραξικόπημα, και «σαν έτοιμη από καιρό», όπως δήλωσε ο Ευρωπαίος Επίτροπος Γ. Χαν, η κυβέρνηση Γιλντιρίμ ξεκίνησε ένα μαζικό πογκρόμ εκκαθαρίσεων όχι μόνο στις ένοπλες δυνάμεις και στα σώματα ασφαλείας, αλλά σε ολόκληρο τον δημόσιο τομέα. Ιδιαίτερη ανησυχία προκαλούν και οι μαζικές παραιτήσεις που ζητήθηκαν από πολλές χιλιάδες πανεπιστημιακών, αλλά και από χιλιάδες δικαστικούς. Ο συνολικός αριθμός των δημοσίων υπαλλήλων που διώχθηκε δικαστικά ή απλώς απολύθηκε πιθανόν να εγγίζει τους 200.000 και συνέχισε να αυξάνεται, αν και με πολύ αργότερους ρυθμούς. Εκτιμάται ότι ο Ρ.Τ. Ερντογάν εκμεταλλεύτηκε το πραξικόπημα για να εκκαθαρίσει πλήρως τον κρατικό μηχανισμό όχι μόνο από τους εμπλεκόμενους στο πραξικόπημα και γενικότερα τους ανθρώπους του Γκιουλέν (τη λεγόμενη τρομοκρατική οργάνωση FETO), αλλά και από όσους βρίσκονταν σε σημαντικές θέσεις (π.χ. δικαιοσύνη, εκπαίδευση) και δεν συμφωνούσαν απολύτως με τις δικές του θέσεις και στοχεύσεις.

Πρωτόκολλο Παπούλια-Γιλιμάζ

Στο πλαίσιο της βραχύβιας ελληνοτουρκικής ύφεσης επί εποχής Νταβός (1988), υπογράφηκε από τους τότε υπουργούς Εξωτερικών Κάρολο Παπούλια και Μεσοût Γιλιμάζ ένα πρωτόκολλο μέτρων οικοδόμησης εμπιστοσύνης, το οποίο προέβλεπε μεταξύ άλλων διήμενο μορατόριουμ στην πραγματοποίηση στρατιωτικών ασκήσεων στο Αιγαίο κατά τη διάρκεια της τουριστικής περιόδου και τις ημέρες θρησκευτικών και εθνικών εορτών. Για σημαντικά χρονικά διαστήματα, το Πρωτόκολλο δεν τηρήθηκε στην πράξη, με τουρκική υπαιτιότητα.

P

Ρωσία, Ελλάδα, Τουρκία

Τα τελευταία χρόνια, η Ρωσία ενισχύει τις οικονομικές, ενεργειακές (φυσικό αέριο και πυρηνική ενέργεια) και εξοπλιστικές (συμφωνία για πώληση αντιαεροπορικού συστήματος S-400) σχέσεις της με την Τουρκία. Ορισμένοι στην ελληνική πλευρά πιθανόν αισθάνθηκαν «αιφνιδιασμένοι» και «ενοχλημένοι» από αυτή την αναβάθμιση των ρωσοτουρκικών σχέσεων. Ωστόσο, αυτή η εξέλιξη δεν θα πρέπει να αποτελέσει έκπληξη, αφού η Ρωσία, όπως και κάθε σοβαρή χώρα, χαράζει εξωτερική πολιτική με κριτήριο τα εθνικά συμφέροντα και όχι συναισθηματικές θεωρήσεις περί ομόθρησκων λαών και ιστορικών συμμάχων. Ως εκ τούτου, θα πρέπει να αποφευχθούν υψηλές προσδοκίες για ουσιαστική ρωσική στήριξη στα ελληνοτουρκικά ζητήματα ή στο Κυπριακό.

Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί το σημαντικό εύρος και βάθος της ρωσοτουρκικής συνεργασίας στη βάση κοινών πολιτικών και οικονομικών συμφερόντων (έστω και λίαν ευκαιριακού χαρακτήρα, καθώς υφίσταται χρόνια καχυποψία και γεωπολιτικός ανταγωνισμός μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας). Θα πρέπει να σημειωθεί ότι παρατηρούνται διαφωνίες ανάμεσα στις δύο χώρες όσον αφορά την κατάσταση σε Συρία και Λιβύη. Ωστόσο, μέχρι σήμερα οι διαφωνίες ήταν διαχειρίσιμες και εκτιμάται ότι, μέχρι στιγμής τουλάχιστον, έχει βρεθεί ένα modus

vivendi. Τέλος, η εμπάθυνση των ρωσοτουρκικών σχέσεων αποτελεί αντικείμενο προβληματισμού για τις ΗΠΑ και το ΝΑΤΟ. Ωστόσο, λόγω του πολέμου στην Ουκρανία και, κυρίως, της προσωπικής σχέσης Ερντογάν-Τραμπ, η Τουρκία τους τελευταίους μήνες φαίνεται να επανεξετάζει σε έναν βαθμό τη στάση της και να αναθεωρεί την πολιτική της έναντι της Ρωσίας, στοχεύοντας σε μια πιο ισορροπημένη σχέση.

Όσον αφορά τις ελληνορωσικές σχέσεις, επειδή εξακολουθούν να υπάρχουν σημαντικά κοινά συμφέροντα και άλλοι δεσμοί, είναι επιτακτική η ανάγκη για συνέχιση της προσπάθειας βελτίωσης των διμερών σχέσεων και αναζήτησης ρεαλιστικών τομέων συνεργασίας όταν το επιτρέψει η ρωσική πολιτική, τόσο όσον αφορά στη συνέχιση των ρωσικών επιθετικών επιχειρήσεων στην Ουκρανία, όσο και στη στάση της Ρωσίας έναντι της Ελλάδας. Αλλά και σε επίπεδο περιφερειακής και ευρωπαϊκής ασφάλειας, η αποφυγή ενός νέου Ψυχρού Πολέμου θα έπρεπε να αποτελεί κοινό συμφέρον και επιδίωξη όλων των εμπλεκόμενων πλευρών. Βεβαίως, ο σχετικός σχεδιασμός θα πρέπει να χαρακτηρίζεται από ρεαλισμό, αφού υπερβολικές προσδοκίες μπορεί να οδηγήσουν σε απογοητεύσεις.

Σ

Σεπτεμβριανά

Την 6η Σεπτεμβρίου 1955, λόγω των διεθνών διεργασιών για το Κυπριακό και με αφορμή μια βόμβα που ένας Τούρκος πράκτορας τοποθέτησε στο σπίτι όπου γεννήθηκε ο Κεμάλ Ατατούρκ στη Θεσσαλονίκη, τουρκικός όχλος, με την ανοχή των τουρκικών Αρχών, όπως αποδείχθηκε το 1960 κατά τη δίκη του τότε πρωθυπουργού Αντνάν Μεντερές, βιαιοπράγησε σε βάρος του ελληνικού πληθυσμού της Κωνσταντινούπολης (με αριθμό δολοφονιών, βιασμών και ξυλοδαρμών) και λεηλάτησε ελληνικά σπίτια, καταστήματα, σχολεία και νεκροταφεία.

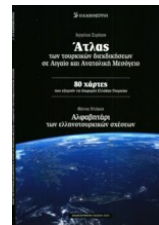
Τα γεγονότα αυτά αποτέλεσαν το πρώτο μεγάλο πλήγμα κατά του Ελληνισμού της Κωνσταντινούπολης. Το 1964 οι περισσότεροι από τους εναπομεινάντες Ρωμιούς της Πόλης απελάθηκαν ή υποχρεώθηκαν να εγκαταλείψουν τα σπίτια και τις περιουσίες τους και να εγκατασταθούν στην Ελλάδα. Από τους 100.000 Έλληνες κατοίκους της Πόλης το 1923, σήμερα απομένουν 2.0003.000 (συμπεριλαμβανομένων και των μεικτών γάμων), ενώ από τους 8.200 κατοίκους της Ίμβρου και της Τενέδου παραμένουν ελάχιστοι ηλικιωμένοι.

Σκραμλ

Εντολή για άμεση απογείωση στον ελάχιστο δυνατό χρόνο μαχητικών αεροσκαφών που βρίσκονται σε κατάσταση ετοιμότητας (readiness) ολίγων λεπτών στις Πτέρυγες και Σμηναρχίες Μάχης της Πολεμικής Αεροπορίας. Η τακτική αυτή χρησιμοποιείται για την ταχύτερη δυνατή αναγνώριση και ανακαίτιση τουρκικών αεροσκαφών που πραγματοποιούν παραβάσεις και παραβιάσεις στο Αιγαίο.

Σούδα, αεροναυτική βάση

Λιμένας βαθών υδάτων και προκεχωρημένη βάση ανεφοδιασμού για τις επιχειρήσεις των ενόπλων δυνάμεων

των ΗΠΑ και του ΝΑΤΟ στην Ανατολική Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή (αλλά και με ευρύτερη χρησιμότητα). Θεωρείται από τις ΗΠΑ βάση υψηλής σπουδαιότητας σε μια ιδιαίτερα εύφλεκτη περιοχή. Εκεί στεγάζεται και το υπό ελληνική διοίκηση Νατοϊκό Κέντρο Ναυτικής Αποτροπής (ΚΕΝΑΠ/ΝΜΙΟΤΣ), όπου μετεκπαιδεύονται ειδικές δυνάμεις όλων των συμμαχικών δυνάμεων. Η χρήση της Σούδας από τις ΗΠΑ αναμένεται να διευρυνθεί ως αποτέλεσμα της υπογραφής της Συμφωνίας ΜDCA.

Στενά διεθνούς ναυσιπλοΐας

Όπως αναφέρεται και στο σχετικό λήμμα, η αβλαβής διέλευση θεωρήθηκε ότι δεν καλύπτει τις ανάγκες των παραπλεοντών πλοίων. Γι' αυτούς τους λόγους στη Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS) δημιουργήθηκε ένας νέος θεσμός, ο οποίος ισχύει παράλληλα με την αβλαβή διέλευση. Είναι ο θεσμός «πλου διελεύσεως» ή «διελεύσεως τράνζιτ» (transit passage) και εφαρμόζεται μόνο στα στενά διεθνούς ναυσιπλοΐας.

Τα στενά διεθνούς ναυσιπλοΐας ανήκουν στη αιγιαλίτιδα ζώνη ενός κράτους και συνδέουν περιοχές της ανοικτής θάλασσας ή ΑΟΖ με άλλο τμήμα ανοικτής θάλασσας ή ΑΟΖ και χρησιμοποιούνται από τη διεθνή ναυσιπλοΐα.

Στα στενά διεθνούς ναυσιπλοΐας, η διέλευση των σκαφών ασκείται χωρίς κανένα κώλυμα εκ μέρους του παράκτιου κράτους, το οποίο δεν μπορεί να απαγορεύσει γενικά τη διέλευση πλοίων. Οι μοναδικοί περιορισμοί αφορούν την υποχρέωση των παραπλεοντών σκαφών να μην πλέον κατά τρόπο που μπορεί να απειλήσει την ασφάλεια του παράκτιου κράτους, να μη μολύνουν τη θάλασσα, να συμμορφώνονται με τους κανόνες ναυσιπλοΐας και να μην ασκούν αλιευτικές και ερευνητικές δραστηριότητες ή λαθρεμπόριο. Γίνεται αποδεκτό ότι τα υποβρύχια μπορούν να διαπλέουν τα διεθνή στενά βυθισμένα. Επιπλέον, η UNCLOS δίνει το δικαίωμα σε αεροσκάφη να υπερίπτανται και να διασχίζουν ελεύθερα τα διεθνή στενά, δικαίωμα το οποίο φυσικά δεν υπάρχει κατά την αβλαβή διέλευση μέσα από χωρικά ύδατα. Τέ-

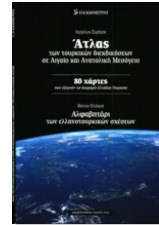
λος, δεν απαιτείται η παροχή προηγούμενης άδειας από το παράκτιο κράτος ή έστω ειδοποίηση.

Στην περίπτωση του Αιγαίου, στενά διεθνούς ναυσιπλοΐας είναι εκείνα τα στενά που βρίσκονται εντός των χωρικών υδάτων και συνδέουν ένα τμήμα της ανοικτής θάλασσας με ένα άλλο τμήμα της ανοικτής θάλασσας, δηλαδή πρακτικά όλες οι περιοχές που συνδέουν το βόρειο με το νότιο Αιγαίο και τα περάσματα γύρω από την Κρήτη. Η γεωγραφία του Αιγαίου, με το πλήθος των νησιών, σε συνδυασμό με τα 6 μίλια αιγιαλίτιδας ζώνης, επιτρέπει την ύπαρξη μεγάλου αριθμού στενών, πολλά από τα οποία δυνητικά θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως στενά διεθνούς ναυσιπλοΐας. Για αυτόν τον λόγο, η Ελλάδα είχε καταθέσει το 1982 δήλωση. Σε αυτή διεκδικούσε το δικαίωμα να περιορίσει τον αριθμό των στενών διεθνούς ναυσιπλοΐας στο Αιγαίο, προσδιορίζοντας σε ποια από τα πολλά εναλλακτικά στενά του Αιγαίου θα μπορούσε να ασκηθεί η «διέλευση τράνζιτ». Παρά τη δήλωση, το θέμα της χάραξης των διαδρομών όπου θα ασκείται το δικαίωμα της «διελεύσεως τράνζιτ» παρέμεινε εν υπνώσει.

Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS)

Υπογράφηκε το 1982, μετά από πολυετείς διαπραγματεύσεις, και τέθηκε σε ισχύ το 1994. Ρυθμίζει κάθε χρήση των ωκεανών, συμπεριλαμβανομένης και οριοθέτησης θαλασσίων ζωνών και της εκμετάλλευσης φυσικών πόρων. Πιο συγκεκριμένα:

- Τα κριτήρια του ισοβαθούς των 200 μέτρων και της εκμετάλλευσης του βυθού της Σύμβασης του 1958 αντικαταστάθηκαν από το κριτήριο της απόστασης έως 200 μίλια από τις ακτές.
- Τα νησιά διαθέτουν όλες τις θαλάσσιες ζώνες, περιλαμβανομένων της ΑΟΖ και της υφαλοκρηπίδας. Εξαιρέθηκαν οι βράχοι που δεν έχουν δική τους οικονομική ζωή. Σε αυτούς δόθηκε μόνο αιγιαλίτιδα ζώνη.
- Για την οριοθέτηση της ΑΟΖ και υφαλοκρηπίδας δεν προσδιορίστηκαν συγκεκριμένοι κανόνες οριοθέτησης. Μοναδικό ζητούμενο είναι η γενικόλογη επίτευξη ενός «δίκαιου αποτελέσματος» (equitable result).

- Έχει υπογραφεί μέχρι σήμερα από 160 κράτη, με βασιικές εξαιρέσεις τις ΗΠΑ, το Ισραήλ, την Τουρκία, τη Βενεζουέλα και τη Συρία.

Σύμβαση του Μοντρέ (1936)

Η Σύμβαση ρύθμισε τους όρους της ελευθερίας ναυσιπλοΐας στα Στενά από ξένα πλοία. Ο διεθνής χαρακτήρας του καθεστώτος των Στενών έπαψε να υφίσταται. Επίσης, τερματίστηκε οποιαδήποτε δυνατότητα παρέμβασης στα Στενά από άλλες χώρες πλην Τουρκίας, η οποία αναδείχθηκε ουσιαστικά σε θεματοφύλακα του τρόπου εφαρμογής της σύμβασης. Η τουρκική κυριαρχία αποκαταστάθηκε πλήρως στην ξηρά και στις θαλάσσιες ζώνες από τον Βόσπορο έως τα Δαρδανέλια. Με το πρωτόκολλο της σύμβασης επιτράπη ο επανεξοπλισμός της ζώνης των Στενών. Αν και η Ελλάδα δεν πέτυχε να συμπεριληφθεί ρητή αναφορά στην άρση αποστρατιωτικοποίησης της Λήμνου και της Σαμοθράκης, η επίσημη ελληνική θέση είναι ότι η κατάργηση ολόκληρης της Σύμβασης για τα Στενά του 1923 επέφερε και την κατάργηση των διατάξεων περί αποστρατιωτικοποίησης της Λήμνου και της Σαμοθράκης.

Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας (Ελλάδα)

Για την αντιμετώπιση τόσο της «εξ ανατολών απειλής» όσο και άλλων (νέων) κινδύνων και «ασύμμετρων» απειλών και προβλημάτων, είναι απαραίτητη η μέγιστη δυνατή θεσμική και οργανωτική ενίσχυση του μηχανισμού εθνικής ασφαλείας και αντιμετώπισης έκτακτων καταστάσεων της χώρας μας. Σε αυτή την κατεύθυνση, όπως δείχνει η εμπειρία πολλών χωρών, είχε προταθεί από πολλούς τεχνοκράτες και πολιτικούς η σύσταση ενός επιτελικού οργάνου (η δομή και η λειτουργία του οποίου έχουν παρουσιαστεί αναλυτικά στο Θάνος Ντόκος - Παναγιώτης Τσάκωνας, *Στρατηγική Εθνικής Ασφαλείας. Οικοδομώντας το Ελληνικό Μοντέλο στον 21ο αιώνα*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2005 και *Ο Δρόμος είναι τα Βήματά μας. Οδικός Χάρτης Εθνικής Ασφαλείας για την Ελλάδα του Μέλλοντος*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2019), το οποίο θα πρέπει να είναι ικανό να θέτει και να σχεδιάζει την ελληνική μακροσκοπική εθνική πολιτική (στο επίπεδο της υψηλής στρατηγικής), καθώς και να συντονίζει και να ελέγχει –εισηγούμενο σχετικά στην πολιτική ηγεσία: τον πρωθυπουργό και το υπουργικό συμβούλιο ή το ΚΥΣΕΑ– τους φορείς που, σύμφωνα με το σύνταγμα, εμπλέκονται στην υλοποίησή της.

Το όργανο αυτό –ευάριθμο, στο ελάχιστο δπλαδή δυνατό μέγεθος για την αποτελεσματική λειτουργία– θα πρέπει να στελεκώνεται από διπλωμάτες, στρατιωτικούς και στελέχη άλλων συναρμοδίων κυβερνητικών υπηρεσιών, καθώς και από περιορισμένο αριθμό τεχνοκρατών-εμπειρογνομόνων, και να έχει χαρακτήρα υποστηρικτικό προς το ΚΥΣΕΑ, το οποίο θα συνεχίσει να έχει κεντρικό και αποφασιστικό ρόλο στη λήψη αποφάσεων. Το όργανο αυτό θα πρέπει να αποφεύγει την εμπλοκή σε τακτικές φύσεως ζητήματα, τα οποία θα πρέπει να αποτελούν αντικείμενο ενασχόλησης των υπουργείων και υπηρεσιών. Το εν λόγω θεσμικό όργανο θεσμοθετήθηκε τον Απρίλιο 2025, με την ονομασία «Γενική Γραμματεία Εθνικής Ασφάλειας» και λειτουργεί εντός της Προεδρίας της Κυβέρνησης.

Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας (Τουρκία)

Αρμόδιο για τον σχεδιασμό της τουρκικής πολιτικής εθνικής ασφαλείας (ο όρος χρησιμοποιείται εναλλακτικά με τον όρο «υψηλή στρατηγική») είναι το Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας (Milli Güvenlik Kurulu – MGK). Το Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας υπάρχει σε διάφορες μορφές από το 1933, αλλά στην παρούσα μορφή του θεσμοθετήθηκε από το σύνταγμα του 1961 ως γνωμοδοτικό όργανο του Υπουργικού Συμβουλίου σε «θέματα εθνικής ασφαλείας» (όρος σκοπίμως ανοικτός σε διάφορες ερμηνείες).

Το Συμβούλιο προεδρεύεται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και δεν κυριαρχείται πλέον από το στρατιωτικό κατεστημένο (κατόπιν των σχετικών μεταρρυθμίσεων του 2004, που περιόρισαν και το εύρος των αρμοδιοτήτων του). Εκτός από τον πρόεδρο και τον πρωθυπουργό, συμμετέχουν οι υπουργοί Άμυνας, Εσωτερικών και Εξωτερικών, ο αρχηγός του Γενικού Επιτελείου, οι αρχηγοί των Επιτελείων Στρατού, Αεροπορίας και Ναυτικού και ο διοικητής της Στρατοχωροφυλακής. Ο Γενικός Γραμματέας πλέον δεν προέρχεται από τον χώρο των ενόπλων δυνάμεων. Στο Συμβούλιο παρέχεται τεχνική υποστήριξη από ένα ευρύτερο συμβουλευτικό σώμα στρατιωτικών, διπλωματών και τεχνοκρατών, τη Γενική Γραμματεία (Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği).

Συμφωνία του Ελσίνκι (1999)

Στη συνάντηση κορυφής της ΕΕ στο Ελσίνκι (Δεκέμβριος 1999) συμφωνήθηκε ότι η Ελλάδα θα αποσύρει τις αντιρρήσεις της (βέτο) και θα υποστηρίξει τις προσπάθειες της Τουρκίας για ένταξη στην ΕΕ, με δύο προαλλάγματα: (α) την είσοδο της Κύπρου στην ΕΕ με το επόμενο κύμα διεύρυνσης της Ένωσης, ανεξάρτητα από το αν θα έχει επιλυθεί το κυπριακό πρόβλημα (β) εάν διμερείς προσπάθειες επίλυσης των ελληνοτουρκικών διαφορών δεν στεφθούν από επιτυχία μέχρι τον Δεκέμβριο του 2004, τότε οι δύο χώρες θα συζητούσαν το ενδεχόμενο προσφυγής στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης. Η Ελλάδα αποφάσισε να υποστηρίξει την ένταξη της Τουρκίας στην ΕΕ, εφόσον πληρούσε τις προϋποθέσεις, θεωρώντας ότι έτσι θα επιλύονταν οι ελληνοτουρκικές διαφορές και η Τουρκία θα αποτελούσε έναν καλύτερο γείτονα για τη χώρα μας (η λεγόμενη «στρατηγική εξημέρωσης του θηρίου»).

Ως αποτέλεσμα των εξελίξεων στις ευρωτουρκικές σχέσεις και της αντίθεσης μεγάλων ευρωπαϊκών κρατών στο ενδεχόμενο πλήρους ένταξης της Τουρκίας, η στρατηγική του Ελσίνκι έχει πάψει να έχει κάποιο όφελος για την Ελλάδα και αναζητείται επειγόντως Σχέδιο Β. Παρότι η Ελλάδα δεν έχει κανέναν λόγο να υποστηρίξει τη διακοπή των διαπραγματεύσεων ΕΕ-Τουρκίας, είναι σαφές ότι θα πρέπει να εμπλακούμε στις συζητήσεις περί «ειδικής σχέσης» ΕΕ-Τουρκίας, έτσι ώστε να συνδιαμορφώσουμε σε ικανοποιητικό βαθμό τους όρους αυτής της σχέσης.

Σύνδρομο των Σεβρών

Το λεγόμενο «σύνδρομο» ή «φάντασμα των Σεβρών», δηλαδή το ενδεχόμενο διαμελισμού της Τουρκίας ως αποτέλεσμα σχεδιασμών και ενεργειών διάφορων «εξωτερικών δυνάμεων», συνδέεται άμεσα με το «κουρδικό ζήτημα» και αποτελεί μια καθαρά υποκειμενική –και ψυχολογικής φύσης– ανησυχία η οποία δεν επαληθεύεται υποκρωτικά

από αντικειμενικούς παράγοντες ή γεγονότα. Φαίνεται όμως ότι επηρεάζει διαχρονικά τον τρόπο σκέψης και ενέργειας του τουρκικού στρατιωτικο-πολιτικού κατεστημένου.

Συνθήκη της Λωζάννης (1923)

Αποτελεί τη βασική συνθήκη ρύθμισης των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Με τη Συνθήκη της Λωζάννης, η Τουρκία ανακτούσε την Ανατολική Θράκη, την οποία η Συνθήκη των Σεβρών είχε παραχωρήσει στην Ελλάδα. Επίσης, έπαιρνε και πάλι την περιοχή της Σμύρνης. Η Ελλάδα διατήρησε τα νησιά του Αιγαίου, εκτός από δύο στην είσοδο των Δαρδανελίων: την Ίμβρο και την Τένεδο, τα οποία της είχαν χορηγηθεί με τη Συνθήκη των Σεβρών. Τέλος, η Άγκυρα αναγνώρισε την προσάρτηση της Κύπρου από τη Μεγάλη Βρετανία και των Δωδεκανήσων από την Ιταλία. Επίσης, συμφωνήθηκε η υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, ενώ εξαιρέθηκαν οι μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης και οι Έλληνες που ήταν εγκατεστημένοι πριν από το 1918 στην Κωνσταντινούπολη.

Οι δηλώσεις Ερντογάν περί αναθεώρησης ή εκσυγχρονισμού της Συνθήκης της Λωζάννης δικαιολογημένα προκάλεσαν προβληματισμό και ανησυχία. Ακόμη και αν δεχτούμε την εξήγηση ότι απευθυνόταν σε εσωτερικό ακροατήριο και δεν είχε ως (κύριο) στόχο την αμφισβήτηση του υφισταμένου καθεστώτος στο Αιγαίο, πώς πρέπει κανείς να ερμηνεύσει τη δήλωση περί τουρκικού ενδιαφέροντος (droit de regard, στη γλώσσα της διπλωματίας) –ή μήπως και δικαιώματος παρέμβασης;– σε μια τεράστια περιοχή η οποία ξεκινά από τα Βαλκάνια και φτάνει ως τη Σιβηρία;

Το δε μείγμα παντουρανισμού και νεο-οθωμανισμού με το Ισλάμ ως συνεκτικό παράγοντα είναι πνευματικό τέκνο του Τουρκοκράτη Οζάλ, πρωθυπουργού και μετέπειτα προέδρου της Τουρκίας (1983-1993). Στις δηλώσεις Ερντογάν μπορεί κανείς να διακρίνει και ψήγματα ρωσικής επιρροής, καθώς ο πρόεδρος Πούτιν, τον οποίο σύμφωνα με δήλωσή του θαυμάζει ο Ερντογάν, έχει υιοθετήσει το ομώνυμο δόγμα το οποίο αναφέρεται, μεταξύ άλλων, και στο δικαίωμα προστασίας των ρωσικών μειονοτήτων στον πρώην σοβιετικό χώρο. Τα κίνητρα Ερντογάν ενδεχομένως περιλαμβάνουν και τη δύσκολα κρυπτόμενη διάθεση της Άγκυρας να διεκδικήσει ρόλο και επιρροή στην περιοχή της Μοσούλης ή ακόμη και στο πλαίσιο ενός σεναρίου παγίωσης του εδαφικού κατακερματισμού της Συρίας ως αποτέλεσμα της αδυναμίας εύρεσης μιας διπλωματικής λύσης η οποία θα διατηρεί την εδαφική ενότητα της χώρας αυτής.

Αναρωτιέται κανείς αν είναι ο –συνήθως επικίνδυνος– συνδυασμός αλαζονείας και ανασφάλειας που οδηγεί την ηγεσία μιας χώρας όπως η σημερινή Τουρκία, με αυξανόμενη ισχύ αλλά και κειμαζόμενης από εσωτερική πολιτική αστάθεια, με ισχυρότατη κοινωνική πόλωση, οικονομία που ακόμη χαρακτηρίζεται από θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης αλλά με πιθανές «φούσκες», δύσκολες σχέσεις με ορισμένους εκ των γειτόνων της, να επαναφέρει στο προσκήνιο τόσο φιλόδοξους στόχους για τη δημιουργία μιας ζώνης επιρροής που θα καλύπτει σημαντικό τμήμα της Ευρασίας; Και αν πρόκειται για το επίσημο νέο δόγμα της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, οι δηλώσεις θα συνοδευτούν

ενδεχομένως από συγκεκριμένες ενέργειες σε βάθος χρόνου; Υψηλής σπουδαιότητας ερωτήματα, για τα οποία δεν υπάρχει ακόμη σαφής απάντηση.

Συνθήκη των Παρισίων (1947)

Κατόπιν επανειλημμένων συζητήσεων μεταξύ ΗΠΑ, Βρετανίας και ΕΣΣΔ, συμφωνήθηκε να παραχωρηθούν τα Δωδεκάνησα στην Ελλάδα. Με το άρθρο 14 της Συνθήκης Ειρήνης των Παρισίων: «(1) Η Ιταλία εκχωρεί εις την Ελλάδα εν πλήρει κυριαρχία τας νήσους της Δωδεκανήσου τας κατωτέρω απαριθμούμενας, ήτοι: Αστυπάλαιαν, Ρόδον, Χάλκην, Κάρπαθον, Κάσον, Τήλον, Νίσυρον, Κάλυμνον, Λέρον, Πάμμον, Λειψούς, Σύμνην, Κω και Καστελλόριζον, ως και τας παρακειμένας νησίδας. (2) Αι ανωτέρω νήσοι θα αποστρατιωτικοποιηθώσι και θα παραμείνωσιν αποστρατιωτικοποιημένα». Η Τουρκία δεν έλαβε μέρος στη Συνδιάσκεψη για την Ειρήνη των Παρισίων, καθώς δεν συμμετείχε στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, και έτσι δεν μπόρεσε να προβάλει διεκδικήσεις σχετικά με τη Δωδεκάνησο. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η απόφαση για την παραχώρηση ολόκληρης της Δωδεκανήσου στην Ελλάδα αποτέλεσε μια σημαντική απογοήτευση για την Τουρκία.

Συνταγματική αναθεώρηση (Τουρκία)

Η επικράτηση του «να» στο τουρκικό δημοψήφισμα του 2017 ήταν αναμενόμενη, αν και το αποτέλεσμα ήταν λιαν οριακό. Η μικρή διαφορά και οι καταγγελίες αντιπολιτεύσεως και διεθνών παρατηρητών ενισχύουν τις υποψίες για περιορισμένης κλίμακας αλλοίωση της ετυμολογίας, αλλά το αποτέλεσμα δεν αλλάζει: η Τουρκία γύρισε σελίδα και τα ερωτήματα αφορούν πλέον την επόμενη ημέρα για τη χώρα, καθώς ο κ. Ερντογάν προώθησε με ιδιαίτερο ζήλο μια συνταγματική μεταρρύθμιση η οποία ενίσχυσε σημαντικά τις εξουσίες του προέδρου της χώρας, κατήργησε το αξίωμα του πρωθυπουργού, αποδυνάμωσε το κοινοβούλιο και τη δικαστική εξουσία και οδήγησε σε ένα νέο μοντέλο διακυβέρνησης από το «Λευκό Παλάτι» (Ak Saray). Ανησυχία προκαλεί η διαφαινόμενη απουσία μηχανισμών «ελέγχου και ισορροπιών», σε συνδυασμό με ισχυρές τάσεις αυταρχισμού.

Όσον αφορά τις ελληνοτουρκικές σχέσεις, η λειτουργία δημοκρατίας δυτικού τύπου δεν αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για τη διατήρηση καλών σχέσεων, ή τουλάχιστον την αποτελεσματική διαχείριση προβλημάτων, με κάποιο άλλο κράτος. Η Ελλάδα έχει καλές σχέσεις με χώρες όπως η Ρωσία, η Κίνα και το Ιράν, όπου το πολιτικό σύστημα είναι αρκετά διαφορετικό από το μέσο ευρωπαϊκό. Μια πιο αυταρχική Τουρκία δεν σημαίνει α priori ότι μετατρέπεται σε πιο δύσκολο γείτονα. Αλλά αυξάνει τις πιθανότητες απομάκρυνσης από την ΕΕ και τον δυτικό τρόπο συμπεριφοράς στις διακρατικές σχέσεις.

Σχέδιο Ανάν

Η κυπριακή αίτηση ένταξης στην ΕΕ υποβλήθηκε το καλοκαίρι του 1990 από την κυβέρνηση Βασιλείου. Η Συνθήκη Προσχωρήσεως της Κύπρου υπογράφηκε στην Αθήνα την άνοιξη του 2003 και ενεργοποιήθηκε την 1η Μαΐου 2004, οπότε η Κύπρος αποτέλεσε ένα από τα δέκα νέα μέλη της Ένωσης. Η προοπτική της κυπριακής ένταξης αποτέλεσε καταλύτη για την εκδήλωση μιας νέας μεσολαβτικής προσπάθειας του ΟΗΕ, υπό τον

γενικό γραμματέα Κόφι Ανάν, η οποία κατέληξε στην παρουσίαση πέντε συνολικών σχεδίων για την επίλυση του Κυπριακού, έως την απόρριψη του τελευταίου από τους Ελληνοκυπρίους στο δημοψήφισμα του Απριλίου 2004. Καθώς η Κυπριακή Δημοκρατία προχωρούσε προς την ένταξη της στην ΕΕ, και ενώ παράλληλα πολίτες της είχαν αρχίσει να γειύρουν προσφυγές εναντίον της Τουρκίας στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων για την εκ μέρους της Τουρκίας στέρηση των περιουσιακών τους δικαιωμάτων στα κατεχόμενα, η θέση της Άγκυρας εμφανιζόταν δύσκολη· άλλωστε αντιμετώπιζε μεγάλες δυσχέρειες στην προσπάθειά της να εξασφαλίσει την έναρξη των δικών της ενταξιακών διαπραγματεύσεων. Η αρχική ιδέα του Γενικού Γραμματέα να χρησιμοποιήσει την κυπριακή ανάγκη για λύση και την ταυτόχρονη τουρκική ανάγκη για βελτίωση της εικόνας της Άγκυρας ήταν καλή, αλλά στην εφαρμογή της έγιναν πολλά λάθη, που τελικά οδήγησαν στην αποτυχία και αυτής της προσπάθειας.

Τα Σχέδια Ανάν είχαν προσελκύσει την έντονη δυσπιστία ενός μεγάλου μέρους της ελληνοκυπριακής κοινής γνώμης. Η άμεση ίδρυση ενός νέου κράτους (με μάλλον χαλαρή ομοσπονδιακή δομή) και η πρόβλεψη για διάλυση της Κυπριακής Δημοκρατίας· η ασάφεια σχετικά με το χρονοδιάγραμμα επιστροφής εδαφών στην ελληνοκυπριακή πλευρά και την υιοθέτηση εγγυήσεων για την τήρηση των συμφωνηθέντων από την Τουρκία· η πρόβλεψη για την παραμονή τουρκικού στρατού στην Κύπρο και μετά την επίτευξη συμφωνίας· η διατήρηση του παρωχημένου θεσμού των εγγυητριών δυνάμεων· η νομιμοποίηση της παρουσίας του μεγαλύτερου μέρους των εποίκων· η μετατροπή σε ομοσπονδιακό δικαίο των συμφωνιών που είχε συνάψει η λεγόμενη «Τουρκική Δημοκρατία της Βόρειας Κύπρου» με την Τουρκία· η πρόβλεψη για ύπαρξη ξένων δικαστών στο Συνταγματικό Δικαστήριο οι οποίοι θα αποφάσιζαν σε περίπτωση διακοινοτικής διαφωνίας· η επιβολή περιορισμών στην εγκατάσταση μελών των δύο κοινοτήτων στο έδαφος του άλλου «συνιστώντος κράτους»· η επιβολή εκτεταμένων αποκλίσεων από το ευρωπαϊκό κεκτημένο (που δημιουργούσε στους Ελληνοκυπρίους την αίσθηση ότι γίνονταν και δεύτερης τάξης μέλη της ΕΕ)· και τέλος η αδυναμία ή απροθυμία του ΟΗΕ να κάνει μια ενδεικτική αποτίμηση του κόστους της επανένωσης και της διευθέτησης του ζητήματος των περιουσιών (ενώ το κόστος επιμυζόταν η ελληνοκυπριακή κοινότητα και θεσπιζόταν η απαλλαγή της Τουρκίας από οικονομικές υποχρεώσεις για τη στέρηση δικαιωμάτων και την καταστροφή που είχε προκαλέσει στη νήσο), αποτελούσαν αρνητικά σημεία του Σχεδίου που προκαλούσαν την έντονη αντίδραση της πλειοψηφίας του ελληνικού πληθυσμού.

Στα τέλη του 2003 ξεκίνησε, με την αποδοχή της Λευκωσίας, η διαδικασία που θα οδηγούσε στην παρουσίαση των δύο τελευταίων εκδοκών του Σχεδίου Ανάν. Είχε μόλις προηγηθεί η εντυπωσιακή πτώση της φιλικής προς τον Ντενκτάς κυβέρνησης στα κατεχόμενα, μετά από έντονη λαϊκή αντίδραση προς την αδιάλλακτη στάση του. Αυτό, σε συνδυασμό με τη μετριοπαθέστερη πολιτική της νέας τουρκικής κυβέρνησης υπό τον Ταγίπ Ερντογάν, δημιουργούσε νέες ελπίδες. Ωστόσο, η εντύπωση ότι το Σχέδιο –προσπαθώντας να εξασφαλίσει το τουρκοκυπριακό

«ναί»– είχε για μία ακόμα φορά αποπειραθεί να ικανοποιήσει την τουρκική πλευρά προκάλεσε την αντίδραση των περισσότερων κυπριακών κομμάτων και του προέδρου Τάσσου Παπαδόπουλου. Είναι, παράλληλα, γεγονός ότι η ελληνοκυπριακή πλευρά κατέβαλε μάλλον περιορισμένες προσπάθειες βελτίωσης των «δυσμενών» όρων του Σχεδίου κατά τη διάρκεια της τελικής διαπραγματεύσεως στο Μπίργκενστοκ της Ελβετίας. Τελικά, το Σχέδιο Ανάν 5 απορρίφθηκε στο δημοψήφισμα του Απριλίου 2004 από το 76% των Ελληνοκυπρίων, αλλά έγινε δεκτό από το 65% των Τουρκοκυπρίων. Η ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ, λίγο αργότερα, μετέβαλε ξανά τα δεδομένα.

Σχέδιο «Βαριοπούλα» (Balyoz Harekât)

Το 2008, σημαντικός αριθμός στρατιωτικών και άλλων αξιωματούχων οδηγήθηκαν σε δίκη (και αρκετοί καταδικάστηκαν σε πολυετείς ποινές φυλάκισης) στο πλαίσιο της υπόθεσης «Εργκένεκοκ», της υποτιθέμενης μυστικής παρακρατικής/παραστρατιωτικής οργάνωσης που διατηρούσε στενές σχέσεις με τις τουρκικές στρατιωτικές δυνάμεις και δυνάμεις ασφαλείας. Η κυβέρνηση Ερντογάν κατηγορήθηκε υψηλόβαθμους αξιωματικούς των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων ότι το 2003 είχαν επεξεργαστεί σχέδια πρόκλησης θερμού επεισοδίου με την Ελλάδα (ακόμη και με την κατάρριψη τουρκικού αεροσκάφους από «φιλία πυρά») με στόχο την αποσταθεροποίηση της Τουρκίας και τελικώς την αποπομπή της κυβέρνησης AKP. Η ύπαρξη τέτοιων σχεδίων προκάλεσε εύλογη ανησυχία στην Ελλάδα.

Σχέδιο 2023

Ένα ιδιαίτερο φιλόδοξο σχέδιο για τα εκατό χρόνια από την ίδρυση του σύγχρονου τουρκικού κράτους. Προέβλεπε, μεταξύ άλλων, ότι η Τουρκία θα συμπεριλαμβάνεται στις δέκα μεγαλύτερες οικονομίες παγκοσμίως (σήμερα είναι στη 16η θέση) με ΑΕΠ \$2 τρις. (το 2024 ήταν περίπου \$1,32 τρις.), εξαγωγές \$500 δισ., κατά κεφαλήν εισόδημα \$25.000 και μείωση ανεργίας στο 5%. Κατασκευή και λειτουργία τριών πυρηνικών σταθμών ενέργειας με συνολική ικανότητα 4.700 MWe. Ανάπτυξη λιμένων για να είναι στα δέκα μεγαλύτερα παγκοσμίως. Εγχώρια ικανότητα κατασκευής αεροσκαφών, μη επανδρωμένων αεροσκαφών και δορυφόρου. Θα είναι ο πέμπτος σημαντικότερος τουριστικός προορισμός παγκοσμίως με 50 εκατομμύρια επισκέπτες ετησίως και έσοδα \$50 δισ. Επίσης, θα είναι μέλος της ΕΕ.

Ουσιαστικά κανένας από των ανωτέρω στόχους δεν επιτεύχθηκε, αλλά το Σχέδιο 2023 δείχνει το επίπεδο φιλοδοξίας της τουρκικής ηγεσίας. Η «κληρονομιά» αυτή είναι πολύ υψηλής σημασίας για τον Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν στο πλαίσιο της επιδίωξής του να μείνει στην ιστορία ως ο σημαντικότερος ηγέτης στην ιστορία της σύγχρονης Τουρκίας.

T

Τουρκική εξωτερική πολιτική και «στρατηγικό βάθος» (θεωρία Νταβούτογλου)

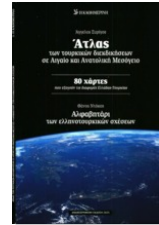
Σύμφωνα με τον αρχιτέκτονα της εξωτερικής πολιτικής του AKP, Αχμέτ Νταβούτογλου, η Τουρκία αποπειράται την οικοδόμηση της εξωτερικής πολιτικής της κατά μήκος εναλλακτικών στρατηγικών αξόνων («στρατηγι-

1. ΤΟ ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

Μέσο: . . . . . ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΚΥΡΙΑΚΗΣ_ΕΙΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

Ημ. Έκδοσης: . . .30/11/2025 Ημ. Αποδελτίωσης: . . .30/11/2025

Σελίδα: 155

κό βάθος») και όχι μόνο του δυτικού άξονα. Ελλοχεύει, βέβαια, ο κίνδυνος της υπερεπέκτασης, ιδιαίτερα αν η διπλωματική δραστηριότητα δεν υποστηρίζεται από την απαραίτητη οικονομική ισχύ, όπως συνέβη και στις αρχές της δεκαετίας του 1990. Η Τουρκία προσπαθεί να υλοποιήσει μια πολυεπίπεδη, πολυδιάστατη εξωτερική πολιτική, με ανοίγματα προς όλες τις κατευθύνσεις. Αν η προσπάθεια είναι επιτυχημένη, τότε ασφαλώς τα οφέλη θα είναι σημαντικά.

Ωστόσο, δεν είναι καθόλου απλή υπόθεση να προσπαθεί κάποιος να ικανοποιήσει ταυτόχρονα διαφορετικούς εταίρους οι οποίοι σε ορισμένα ζητήματα έχουν συγκρουόμενα συμφέροντα. Και στη σημερινή συγκυρία τίθενται κάποια ερωτήματα: Μπορεί η Τουρκία να συνθέσει με επιτυχία τις πολλαπλές της διαστάσεις: ανεξάρτητη, εθνικιστική, ισλαμική, παντουρκική/νεο-οθωμανική, παγκόσμια και δυτική; Παραμένουν οι φιλοδοξίες της Τουρκίας συμβατές με τους στρατηγικούς στόχους της Δύσης; Μάλιστα, ορισμένοι αναλυτές στην Ουάσινγκτον θέτουν το ερώτημα «ποιος έχασε την Τουρκία», θεωρώντας ότι η χώρα αυτή είναι σε ξεκάθαρη πορεία μακριά από τη Δύση και προς το Ισλάμ. Η πραγματικότητα είναι βεβαίως πιο σύνθετη, αλλά ερωτήματα αυτού του τύπου δείχνουν τον προβληματισμό στα αμερικανικά (αλλά και ισραηλινά και ορισμένα ευρωπαϊκά) κέντρα εξουσίας.

Να σημειωθεί και ο ρόλος του ισχυρού λόμπι των Ευρασιανιστών, το οποίο προωθεί την ιδέα της στρατηγικής στροφής της Τουρκίας προς την Ασία, καθώς θεωρεί ότι η Δύση βρίσκεται σε διαδικασία παρακμής. Φαίνεται ωστόσο ότι η επιρροή αυτής της σχολής σκέψης έχει μειωθεί τον τελευταίο καιρό, καθώς ο Τούρκος πρόεδρος δείχνει να επανεξετάζει τις σχέσεις του με τις ΗΠΑ και τη Ρωσία (σε μια προσπάθεια «τετραγωνισμού του κύκλου»: διατήρηση στενών σχέσεων με τη Ρωσία, αλλά και αποφυγή κυρώσεων από τις ΗΠΑ, επιστροφή

στο πρόγραμμα των F-35 και εξασφάλιση κάποιας μορφής στήριξης για την τουρκική οικονομία).

Γενικότερα, ο πρόεδρος Ερντογάν κατάφερε να ενισχύσει τον διεθνή ρόλο και επιρροή της χώρας του, εκμεταλλευόμενος και τις διεθνείς συγκυρίες. Βεβαίως, η πολιτική των «μηδενικών προβλημάτων με τους γείτονες», πνευματικό τέκνο του υπουργού Εξωτερικών Αχμέτ Νταβούτογλου και με έντονα στοιχεία νεοθωμανισμού, δεν υλοποιήθηκε με ιδιαίτερη επιτυχία, ενώ αγκάθια για την τουρκική εξωτερική αποτελούν η προβληματική σχέση με το Ισραήλ και η ενεργός εμπλοκή της χώρας στη συριακή κρίση. Παρά τα «μαύρα σύννεφα» στις αμερικανοτουρκικές σχέσεις, η Άγκυρα παραμένει σημαντική για τα αμερικανικά συμφέροντα στην περιοχή. Σε αδιέξοδο βρίσκονται εδώ και αρκετά χρόνια οι σχέσεις της Τουρκίας με την ΕΕ, καθώς οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις δεν έχουν σημειώσει πρόοδο τόσο λόγω του κυπριακού προβλήματος, όσο και –κυρίως– λόγω της μη εκπλήρωσης των ενταξιακών κριτηρίων.

Στα Βαλκάνια, η Τουρκία θα συνεχίσει την πολιτική του νεο-οθωμανισμού, με επίκεντρο τις μουσουλμανικές/τουρκικές μειονότητες και με ιδιαίτερη έμφαση στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, στο Κόσοβο, στη Βόρεια Μακεδονία (αν και η ομαλοποίηση των σχέσεων με την Ελλάδα φαίνεται να δυσχεραίνει τους τουρκικούς σχεδιασμούς) και στην Αλβανία, ενώ ενεργό θα παραμείνει το ενδιαφέρον για τη Δυτική Θράκη. Ωστόσο, θεωρούμε ότι η Άγκυρα έχει σαφέστατα υπερεκτιμήσει την έλξη του οθωμανικού παρελθόντος για τους λαούς της Βαλκανικής, ενώ η συνεχιζόμενη πορεία απόκλισης από την ΕΕ, που –παρά τα προβλήματα και τις αδυναμίες της– παραμένει σαφής προτεραιότητα για τις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων, λειτουργεί περιοριστικά για τη διεύρυνση της τουρκικής επιρροής στη Χερσόνησο του Αίμου. Ωστόσο, η μείωση της ελληνικής παρουσίας και επιρροής λόγω της οικονομικής κρίσης έδωσε στην

Άγκυρα ένα ελαφρώς μεγαλύτερο περιθώριο κινήσεων στην περιοχή. Τα τελευταία χρόνια, πάντως, η Ελλάδα επιδιώκει την εκ νέου αναβάθμιση του ρόλου της στην περιοχή, βασιζόμενη κυρίως στην –έστω και με προβλήματα– ευρωπαϊκή προοπτική των χωρών των Δυτικών Βαλκανίων.

Τέλος, η ανάδειξη σε ενεργειακό κόμβο εξακολουθεί να αποτελεί σημαντική προτεραιότητα για την Τουρκία και στο πλαίσιο αυτό συνεχίζει να κινείται δραστήρια σε διάφορα ενεργειακά μέτωπα, όπως ο Νότιος Ενεργειακός Διάδρομος και ο Turk Stream, ενώ θα επιδιώξει τη συμμετοχή της στην εκμετάλλευση των υδρογονανθράκων της Ανατολικής Μεσογείου.

Θα πρέπει, επίσης, να σημειωθεί ότι για το ορατό μέλλον η τουρκική εξωτερική πολιτική θα κληθεί να λειτουργήσει σε μια περιοχή με πολλαπλές εστίες έντασης, ενεργό ενδιαφέρον και παρουσία αρκετών εξωτερικών δρώντων και ευμετάβλητες ισορροπίες.

Τέλος, είναι σημαντική η επισήμανση ότι η σημερινή Τουρκία φαίνεται να έχει προσβληθεί από το μικρόβιο της «αλαζονείας της ισχύος» και να έχει απολέσει σε πολλά ζητήματα την αίσθηση του μέτρου. Η υπερέκταση (ασυμμετρία στόχων και μέσων) ιστορικά δεν αποτελεί σπάνιο φαινόμενο στη διεθνή πολιτική. Σήμερα διαπιστώνει κανείς μια συστηματική τάση να υπερτονίζονται οι –πραγματικά μεγάλες– δυνατότητες που έχει η Τουρκία ως χώρα και να υποτιμούνται συστηματικά τα μεγάλα προβλήματα. Τη διαχείριση των ελληνοτουρκικών εντάσεων δυσχεραίνει περαιτέρω ο τρόπος λήψης αποφάσεων από ένα κλειστό περιβάλλον και ένα στενό κύκλο συμβούλων, όπου η διαφορετική γνώμη δεν ενθαρρύνεται, ενώ έχουν περιθωριοποιηθεί φορείς όπως το υπουργείο Εξωτερικών. Τέλος, η όλη κατάσταση καθίσταται ακόμη πιο πολύπλοκη λόγω της ανασφάλειας του Τούρκου προέδρου, τόσο προσωπικής (μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα του Ιουλίου 2016), όσο και πολιτικής (ανησυχία για ενδεχόμενη απώλεια εσωτερικής πολιτικής κυριαρχίας λόγω οικονομικών και άλλων προβλημάτων).

Τουρκική στρατηγική στο Αιγαίο

Η Τουρκία έχει μια μακροπρόθεσμη στρατηγική αύξησης του τμήματος του Αιγαίου που ελέγχει, άμεσα ή έμμεσα. Τα πιθανά κίνητρα περιλαμβάνουν την ανάγκη για ελεύθερη ναυσιπλοΐα, όπως την αντιλαμβάνεται η Άγκυρα, την επιθυμία συμμετοχής στην εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών πηγών του Αιγαίου (στον βαθμό που υπάρχουν σε υπολογίσιμες ποσότητες) και της Ανατολικής Μεσογείου και τη νοοτροπία της μεγάλης περιφερειακής δύναμης που θέλει να επιβάλλει τη θέλησή της σε γειτονικά κράτη. Για να επιτύχει τον στόχο της χρησιμοποιεί διάφορα «εργαλεία»: παραβάσεις-παραβιάσεις για τον εναέριο χώρο, νομικά επιχειρήματα περί αποστρατιωτικοποίησης νήσων, αμφισβήτηση δικαιοδοσίας έρευνας και διάσωσης, απειλές casus belli για τα χωρικά ύδατα και την ιδιαίτερα επικίνδυνη θεωρία περί «γκρίζων ζωνών» και αδιευκρίνιστης κυριαρχίας αριθμού νησίδων και βραχονησίδων (συμπεριλαμβανομένων και κατοικημένων). Το επίπεδο έντασης καθορίζεται από την εκάστοτε τουρκική κυβέρνηση με βάση τα εσωτερικά και εξωτερικά δεδομένα της εποχής.

Τριγωνικές συνεργασίες με Κύπρο, Ισραήλ, Αίγυπτο

Σε ταραγμένους καιρούς και σε εποχές περιορισμένων οικονομικών πόρων για την άσκηση ενεργητικής εξωτερικής πολιτικής, οι συνεργασίες με γειτονικά κράτη και η σύναψη συμμαχιών σε τακτικό και στρατηγικό επίπεδο μπορεί να αποτελέσουν ένα εξαιρετικά χρήσιμο εργαλείο για την προώθηση των εθνικών συμφερόντων. Σε αυτήν ακριβώς τη λογική εντάσσονται οι εξελισσόμενες «τριγωνικές» συνεργασίες Ελλάδας και Κύπρου με το Ισραήλ και την Αίγυπτο αντίστοιχα. Κοινό στοιχείο και στις δύο περιπτώσεις ήταν η δύσκολη έως κακή σχέση Καίρου, Τελ Αβιβ, Λευκωσίας, αλλά και της Αθήνας με την Άγκυρα. Ασφαλώς όμως η αίσθηση κοινού αντιπάλου δεν αποτελεί στέρεη βάση οικοδόμησης μιας σχέσης στρατηγικής συνεργασίας. Η συνεργασία θα πρέπει να υλοποιηθεί στη βάση κοινών συμφερόντων, και αυτό επιχειρούν να πράξουν τα εμπλεκόμενα κράτη.

Εξετάζοντας τη στάση όλων των ελληνικών κυβερνήσεων από το 2010 έως σήμερα, είναι ιδιαίτερα θετικό ότι υπάρχει αξιοσημείωτη συνέχεια στο εν λόγω ζήτημα. Συνέχεια και συνέπεια αποτελούν βασικές προϋποθέσεις για μια επιτυχημένη εξωτερική πολιτική.

Εν προκειμένω, υπάρχουν σημαντικά κοινά συμφέροντα και στοχεύσεις σε θέματα σταθεροποίησης της εξαιρετικά ταραγμένης περιοχής της Ανατολικής Μεσογείου, εκμετάλλευσης των δυνητικών ενεργειακών πόρων της περιοχής, ανταλλαγής πληροφοριών στον τομέα της ασφάλειας, ευρύτερης πολιτικής, στρατιωτικής και οικονομικής συνεργασίας, αλλά και ανάσχεσης κρατικών και μη κρατικών δρώντων που δρουν με αποσταθεροποιητικό τρόπο στην περιοχή. Η σημασία του Ισραήλ για τις ΗΠΑ και της Αιγύπτου για την Ουάσινγκτον, και το πάγιο σημαντικό ειδικό βάρος της Αιγύπτου στον αραβικό κόσμο και τη Μέση Ανατολή γενικότερα, καθιστούν τις εν λόγω προσπάθειες στρατηγικής συνεργασίας ακόμη πιο ελκυστικές και δυνητικά επωφελείς για Ελλάδα και Κύπρο. Αλλά και η ΕΕ ωφελείται εμμέσως από τη σύσφιξη των σχέσεων ανάμεσα σε δύο χώρες-μέλη της Ένωσης και δύο σημαντικούς περιφερειακούς δρώντες.

Όπως αναφέρεται και στη *Λευκή Βίβλο για την Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, Άμυνα και Ασφάλεια του ΕΛΙΑΜΕΠ*, η στρατηγική σχέση με το Ισραήλ θα πρέπει να παραμείνει εκ των κεντρικών στοιχείων της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Βεβαίως, η Ελλάδα θα υποχρεωθεί να ισορροπήσει σε μια λεπτή γραμμή μεταξύ στρατηγικών συμφερόντων, από τη μια, και ιστορικών δεσμών και αίσθησης δικαίου, από τη άλλη. Εφόσον πλέον έχουν θεσμοθετηθεί οι εν λόγω τριγωνικές συνεργασίες, προτεραιότητα θα πρέπει να αποτελέσει η εμβάθυνση των σχέσεων με το Ισραήλ και την Αίγυπτο.

Οι ανταλλαγές επισκέψεων σε επίπεδο αρχηγών κρατών και υπουργών είναι ασφαλώς σημαντικές, αλλά πολύ ουσιαστικότερες είναι οι συστηματικές επαφές και η δημιουργία θεσμικών και προσωπικών σχέσεων συνεργασίας μεταξύ στελεχών μεσαίου επιπέδου που παραμένουν σε θέσεις ευθύνης για αρκετά χρόνια. Στο πλαίσιο αυτό, πέραν των διαφόρων στρατιωτικών ασκήσεων που είναι εξαιρετικά χρήσιμες, θα μπορούσαν να συζητηθούν ιδέες όπως ανταλλαγές σπουδαστών

σε αγγλόφωνα προγράμματα στις Παραγωγικές Σχολές, τη Σχολή Εθνικής Άμυνας ή την Ανωτάτη Διακλαδική Σχολή Πολέμου, δημιουργία κοινών ομάδων εργασίας και ετήσιες συναντήσεις για ανάλυση πληροφοριών, ασκήσεις χειρισμού κρίσεων και wargaming μέσω προσομοίωσης, κοινά σεμινάρια των διπλωματικών ακαδημιών και στρατιωτικών σχολών, κοινοβουλευτικές ομάδες εργασίας, συνεργασία σε θέματα πρόληψης ριζοσπαστικοποίησης και αντιμετώπισης ισλαμικής τρομοκρατίας, κ.λπ.

Ασφαλώς τόσο η σχέση με το Ισραήλ, όσο αυτή με την Αίγυπτο, αλλά και άλλα κράτη της ευρύτερης περιοχής, όπως τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, η Σαουδική Αραβία, η Ιορδανία και η –κομβικής σημασίας– Ινδία χρήζουν περαιτέρω συστηματικοποίησης και εμβάθυνσης για να μπορέσουν να συμβάλουν στη δημιουργία ενός άξονα σταθερότητας στην ταρραμένη Ανατολική Μεσόγειο [ενώ είναι σαφές το αμερικανικό ενδιαφέρον («3+1»)]. Θα πρέπει, βεβαίως, να αποφευχθούν οι υψηλές προσδοκίες στο ζήτημα της πλήρους οριοθέτησης της ΑΟΖ μεταξύ Ελλάδας και Αιγύπτου (η πλειοψηφία των ειδικών αναλυτών εκτιμά ότι η συμφωνία μερικής οριοθέτησης του 2020 ήταν μια αδιαμφισβήτη επιτυχία για την ελληνική εξωτερική πολιτική, καθώς αποτέλεσε έμπρακτη αμφισβήτηση του μνημονίου Τουρκίας-Σάρατζ). Παρά την μάλλον κακή προσωπική σχέση των ηγετών των δύο χωρών, Ερντογάν και Αλ Σισί, η Τουρκία παραμένει στα μάτια των αιγυπτιακών ελίτ μια σημαντική –αν και με τα σημερινά δεδομένα ανταγωνιστική έως εχθρική– δύναμη στην Ανατολική Μεσόγειο, την οποία θα απέφευγε να αποξενώσει πλήρως με μια τέτοια συμφωνία με την Ελλάδα.

Υ

Υβριδικός πόλεμος

Οι Υβριδικές Απειλές συνιστούν συνδυασμένες, πολυδιάστατες και προσαρμοστικές ενέργειες κρατικών ή μη κρατικών δρώντων, οι οποίες επιδιώκουν την αποσταθεροποίηση ή τον εξαναγκασμό ενός κράτους ή κοινωνίας, μέσω συντονισμένης χρήσης στρατιωτικών, πολιτικών, οικονομικών, τεχνολογικών, πληροφοριακών και ψυχολογικών μέσων, με στόχο τη διάβρωση της θεσμικής συνοχής, της κοινωνικής εμπιστοσύνης και της εθνικής ανθεκτικότητας χωρίς την κήρυξη συμβατικού πολέμου. Στόχος μπορεί να είναι και η δημιουργία σύγχυσης, ώστε να εμποδιστεί η λήψη αποφάσεων. Στο πλαίσιο αυτό μπορούν να αξιοποιηθούν και μέθοδοι ψυχολογικών επιχειρήσεων.

Ενίοτε χρησιμοποιείται και η έννοια του ασυμμετρικού πολέμου, που συνίσταται σε «απρόβλεπτες ή μη παραδοσιακές προσεγγίσεις για να παρακαμφθούν ή να υπονομευθούν οι δυνατότητες ισχύος του αντιπάλου επιχειρώντας παράλληλα την εκμετάλλευση των αδυναμιών του μέσω μη αναμενόμενων τεχνολογιών ή καινοτόμων μέσων και μεθόδων». Ως «υβριδική» ή «ασύμμετρη», λοιπόν, χαρακτηρίζεται η χρήση μεθόδων που στοχεύουν όχι τις (ισχυρές) στρατιωτικές δυνάμεις του αντιπάλου, αλλά τα «μαλακά» και τρωτά σημεία όπως οι κοινωνικές και οικονομικές δομές. Οι ασυμμετρικές προσεγγίσεις δεν αποτελούν κάτι καινούργιο για τη στρατηγική σκηνή.

Παραδείγματα υβριδικού πολέμου αποτελούν οι μέθοδοι της Χεζμπολάχ (Λίβανος 2006) και της Ρωσίας (“Little Green men” στη Γεωργία το 2008 και την Ουκρανία, 2014) και η προσπάθεια της Τουρκίας να προωθήσει σημαντικό αριθμό προσφύγων/μεταναστών διαμέσου των ελληνικών κερσαίων συνόρων στον Έβρο τον Μάρτιο του 2020.

Υφαλοκρηπίδα

Ως (νομική) υφαλοκρηπίδα ορίζεται ο θαλάσσιος βυθός και το υπέδαφος πέρα από τα χωρικά ύδατα. Εντός της υφαλοκρηπίδας το παράκτιο κράτος δεν έχει πλήρη κυριαρχία, αλλά ασκεί αποκλειστικά κυριαρχικά δικαιώματα. Αυτά αφορούν αποκλειστικώς (α) την εξερεύνηση της υφαλοκρηπίδας και (β) την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων της υφαλοκρηπίδας. Η υφαλοκρηπίδα εκτείνεται σε απόσταση 200 μιλίων από το σημείο που μετρώνται τα χωρικά ύδατα, εκτός εάν οι γεωγραφικές συνθήκες επιτρέπουν την επέκτασή της πέραν αυτού του ορίου. Σε αυτή την περίπτωση εξετάζεται η ύπαρξη γεωλογικής υφαλοκρηπίδας. Εάν υπάρχει, η υφαλοκρηπίδα μπορεί να επεκταθεί έως 350 ν.μ. από τις ακτές. Στη Μεσόγειο που μας ενδιαφέρει, δεν υπάρχουν τέτοιες αποστάσεις.

Βασικό κίνητρο των διεθνών προσπαθειών οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας ήταν η εκμετάλλευση υποθαλάσσιων πλουτοπαραγωγικών πόρων (κυρίως υδρογονανθράκων), και αυτό φαίνεται ότι ισχύει και στην περίπτωση Ελλάδας και Τουρκίας (αν και η ύπαρξη σημαντικών και οικονομικά αξιοποιήσιμων κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στο Αιγαίο δεν έχει αποδειχτεί με κάποια βεβαιότητα). Η συνεκμετάλλευση υδρογονανθράκων στο Αιγαίο και στην Ανατολική Μεσόγειο αποτελεί πάγιο στόχο της Άγκυρας.

Η επίσημη ελληνική θέση είναι ότι η υφαλοκρηπίδα αποτελεί τη μόνη ελληνοτουρκική διαφορά (τα υπόλοιπα προβλήματα χαρακτηρίζονται ως μονομερείς τουρκικές διεκδικήσεις). Η ελληνοτουρκική διαφορά για την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου χρονολογείται από τον Νοέμβριο του 1973, όταν δημοσιεύθηκε στην Τουρκική Εφημερίδα της Κυβερνήσεως απόφαση παράκλησης στην κρατική τουρκική εταιρεία πετρελαίων αδειών διεξαγωγής ερευνών σε υποθαλάσσιες περιοχές πλησίον ελληνικών νήσων.

Η Τουρκία θεωρεί ότι: α) το θεμελιώδες κριτήριο για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας είναι η φυσική-γεωλογική συγγένεια του εδάφους της Ξηράς με το έδαφος του βυθού, β) τα νησιά αποτελούν ειδικές περιστάσεις, γ) το Αιγαίο είναι μια ημικλειστή θάλασσα που απαιτεί την εφαρμογή ιδιαίτερων, εξαιρετικών κανόνων και δ) η αρχή που πρέπει να εφαρμοστεί είναι αυτή της ευθυδικίας (equity). Τις τουρκικές θέσεις για ζητήματα Αιγαίου μπορεί να διαβάσει κανείς στο <http://www.mfa.gov.tr/sub.en.mfa?a5665231-082c-4832-abdb46cf75694b50>.

Η Ελλάδα απαντά ότι: α) τα νησιά δικαιούνται υφαλοκρηπίδα, ακριβώς όπως και τα ηπειρωτικά εδάφη και β) η οριοθέτηση πρέπει να γίνει με τον κανόνα της μέσης γραμμής/γραμμής ίσων αποστάσεων, που λαμβάνει ως βάση μέτρησης τα νησιωτικά παράλια της Ελλάδας και τα ηπειρωτικά παράλια της Τουρκίας. Θέτει δε δύο θεμελιώδεις προϋποθέσεις για την επίλυση του ζητήματος:

α) τον μη εγκλωβισμό ελληνικών νησιών σε τουρκική υφαλοκρηπίδα και β) την ανάγκη πολιτικής συνέχειας της ελληνικής επικράτειας.

Το πρόβλημα της ελληνικής θέσης περί της υφαλοκρηπίδας και ΑΟΖ ως μοναδικών ελληνοτουρκικών διαφορών είναι ότι, αν οι δύο χώρες συμφωνήσουν να προσφύγουν στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας, αυτή θα οριοθετηθεί με βάση το σημερινό εύρος των χωρικών υδάτων. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι και το εύρος των χωρικών υδάτων θα πρέπει να συζητηθεί –με στόχο μια συμβιβαστική διευθέτηση–, και αυτό θα μπορούσε να «συμπαρασύρει» και τον εναέριο χώρο.

1. ΤΟ ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

Μέσο: . . . . . ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΚΥΡΙΑΚΗΣ_ΕΙΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

Ημ. Έκδοσης: . . .30/11/2025 Ημ. Αποδελτίωσης: . . .30/11/2025

Σελίδα: 158

156

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ

ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ · ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙ ΟΡΩΝ

Χ

«Χόρα»/«Σισμίκ» – «Μπαρμπαρός Χαϊρεντίν Πασά»

Παλιό γερμανικό πλοίο που αγοράστηκε το 1976 από την Τουρκία, μετατράπηκε σε ερευνητικό πλοίο, μετονομάστηκε σε «Σισμίκ 1» και «πρωταγωνίστησε» στις ελληνοτουρκικές κρίσεις του 1976 και του 1987. Χρησιμοποιήθηκε για τελευταία φορά το 2011 στην ΑΟΖ της Κύπρου και κατόπιν αποσύρθηκε. Το 2013, η Τουρκία αγόρασε το νορβηγικό ερευνητικό σκάφος «Πολάρκους Σαμούρ», το οποίο μετονομάστηκε σε «Μπαρμπαρός Χαϊρεντίν Πασά». Πραγματοποίησε έρευνες στην Κυπριακή ΑΟΖ από το 2014 και έπειτα και, μαζί με το πλοίο σεισμολογικών ερευνών «Ορούτς Ρέις» και τα πλοία γεωτρήσεων «Γιαβούζ», «Φάτιχ» και «Κανουνί» (τα οποία κόστισαν συνολικά πάνω από \$800 εκατ.), θα χρησιμοποιηθεί στο πλαίσιο της προώθησης των τουρκικών επιδιώξεων στην Ανατολική Μεσόγειο.

F

FIR

Περιοχή Πληροφοριών Πτήσης (Flight Information Region), που θεσπίστηκε από τον Διεθνή Οργανισμό Πολιτικής Αεροπορίας (ICAO) με σκοπό την παροχή εξυπηρέτησης πληροφοριών πτήσης. Το FIR Αθηνών καλύπτει ολόκληρο τον ελληνικό εθνικό εναέριο χώρο και επιπλέον διάσπαρτα τμήματα του διεθνούς εναέριου χώρου. Οι αρμοδιότητες εντός του FIR είναι αποκλειστικά διοικητικής φύσης και αφορούν μόνο την ασφάλεια και τη διευκόλυνση της διεθνούς αεροπλοΐας.

Η ελληνική θέση είναι ότι, σύμφωνα με τους κανόνες του ICAO και τη διεθνή πρακτική απαιτείται, για λόγους ασφάλειας των πολιτικών πτήσεων, όπως όλα τα αεροσκάφη, πολιτικά και στρατιωτικά, υποβάλλουν σχέδια πτήσεως πριν από την εισοδό τους στο FIR Αθηνών.

Η Τουρκία ισχυρίζεται ότι κρατικά αεροσκάφη (στα οποία συμπεριλαμβάνονται και τα στρατιωτικά) δεν είναι υποχρεωμένα να υποβάλλουν σχέδια πτήσης και κατηγορεί την Ελλάδα για προσπάθεια μετατροπής διαχειριστικής αρμοδιότητας σε δικαίωμα κυριαρχίας στον εναέριο χώρο του Αιγαίου.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Μέλλον ελληνoturκικών σχέσεων

Οι σημερινές σοβαρές δυσκολίες δεν σημαίνουν υποχρεωτικά ότι οι δύο χώρες είναι «καταδικασμένες» να έχουν εσασει κακές έως εχθρικές σχέσεις. Οι πορείες και τα συμπεφέροντα των δύο χωρών δεν είναι νομοτελειακά συγκρουόμενα και ασύμβατα, ούτε οι διμερείς σχέσεις τους πρέπει να αντιμετωπίζονται υποχρεωτικά ως «παίγνιο μηδενικού αθροίσματος», όπου το κέρδος της μίας πλευράς μεταφράζεται αυτομάτως σε απώλεια της άλλης πλευράς. Σαφώς υπάρχουν τουρκικές διεκδικήσεις (π.χ. «γκρίζες ζώνες» και αποστρατιωτικοποίηση νησιών) τις οποίες η Ελλάδα δεν μπορεί καν να συζητήσει και τις οποίες η Τουρκία θα πρέπει να αποσύρει εάν επιθυμεί πραγματικά τη βελτίωση των διμερών σχέσεων. Υπάρχουν όμως και νομικές φύσις διαφορές (π.χ. οριοθέτηση υφαλοκρηπίδας και ΑΟΖ), οι οποίες θα μπορούσαν να επιλυθούν με επίδειξη καλής θέλησις και με τρόπο που να κατοχυρώνει τα ζωτικά συμφέροντα των χωρών, ενώ «λειτουργικής φύσις» λύσεις θα μπορούσαν να διευθετήσουν προσωρινά ή μόνιμα τα καθημερινά προβλήματα στο Αιγαίο. Και εφόσον επιλυθούν τα διμερή προβλήματα, η Ελλάδα και η Τουρκία θα μπορούσαν να συνεργαστούν σε διάφορα ζητήματα ως δύο φυσιολογικοί γείτονες. Δεν είναι, δυστυχώς, καθόλου βέβαιο ότι υπάρχει το αναγκαίο πολιτικό «όραμα», καθώς και η απαραίτητη πολιτική βούληση στην άλλη πλευρά του Αιγαίου.

Σενάρια ελληνoturκικών σχέσεων

Υπάρχουν τέσσερα θεωρητικά σενάρια για την εξέλιξη της ελληνικής πολιτικής έναντι της Τουρκίας:

- (α) Μια πολιτική φιλιανδοποίησης, κατευνασμού ή μονομερών υποχωρήσεων έναντι της γειτονικής χώρας.
- (β) Υιοθέτηση μιας πιο δυναμικής πολιτικής από την Ελλάδα και απάντηση σε είδος στις διάφορες προκλήσεις της Άγκυρας, θεωρώντας ότι η μέχρι τώρα «υποχωρητική» στάση ενθάρρυνε τον αντίπαλο να κλιμακώσει τις διεκδικήσεις του.
- (γ) «Πάγωμα» των ελληνoturκικών διαφορών μέχρι να συμβεί κάτι που θα μεταμορφώσει το στρατηγικό πεδίο (διάλυση της Τουρκίας, όπως αρέσκονταν στο παρελθόν κάποιοι αναλυτές να προβλέπουν, κάλυψη της Ελλάδας από την ευρωπαϊκή αμυντική ομπρέλα, κ.ά.). Προς το παρόν, βεβαίως, η Ελλάδα έχει αποδυναμωθεί λόγω οικονομικής κρίσις, η Τουρκία έχει ισχυροποιηθεί (αν και δεν αποσιιάζουν τα σοβαρά προβλήματα στη γειτονική χώρα) και η Ευρώπη προβληματίζεται για το μέλλον της.
- (δ) Αναζήτηση διπλωματικής διευθέτησις είτε σε διμερές επίπεδο είτε με προσφυγή σε διεθνές δικαιοδοτικό όργανο. Η λύση που θα προκύψει από μια τέτοια διαδικασία θα κινείται, όπως συμβαίνει πάντα σε περιπτώσεις διαπραγματεύσεων, σε λογική αποδεκτού συμβιβασμού, χωρίς να αγνοούνται οι αρχές του διεθνούς δικαίου. Βασική επιδίωξη αποτελεί η επίλυση διαφορών χωρίς απώλεια εδαφών και κυριαρχικών δικαιωμάτων.

Οι περισσότεροι μάλλον θα απέρριπταν την επιλογή (α) και (β). Αντίθετα, οι επιλογές (γ) και (δ) μπορούν να αποτελέσουν το αντικείμενο νηφάλιου διαλόγου. Θεωρητικά οι δύο επιλογές μπορούν να συνδυαστούν: προσπαθούμε να κερδίσουμε χρόνο με στόχο την ενίσχυση της αποτρεπτικής ικανότητας, την απόκτηση περιφερειακού ρόλου,

οικοδόμηση συμμαχιών και συγκέντρωση διπλωματικού κεφαλαίου για μελλοντική διαπραγμάτευση υπό σχετικούς ευνοϊκούς όρους. Από την άλλη, τα παράθυρα ευκαιρίας –εφόσον υπάρχουν– δεν παραμένουν εσασει ανοικτά, δεν είναι πάντοτε δεδομένο ότι ο χρόνος κυλάει υπέρ ημών, ενώ και η διατήρηση της υφιστάμενης κατάστασις έχει κόστος.

Ελληνoturκικές σχέσεις: στρατηγική διαχείριση

Η διαχείριση μιας τεταμένης –και συχνά εχθρικής– σχέσις είναι τέχνη και όχι ακριβής επιστήμη. Απαιτεί την τήρηση λεπτών ισορροπιών και συνεχή επανεξέταση ενός μείγματος πολιτικής με κεντρικά συστατικά την εθνική συναίνεση, τη διατήρηση αποτρεπτικής ικανότητας στη βάση μιας ισχυρής οικονομίας και την αποτελεσματική διπλωματία. Πιο συγκεκριμένα, απαιτείται η βέλτιστη αξιοποίηση της «εργαλειοθήκις εθνικής ασφαλείας», που συνίσταται:

- (α) Στην εσωτερική εξισορρόπηση (ενδυνάμωση), με στόχο την αύξηση της αποτρεπτικής της ικανότητας μέσω επιτάχυνσις των σοβαρών προσαθειών που έχουν ξεκινήσει στους τομείς της εθνικής άμυνας και ασφαλείας, αμυντικής βιομηχανίας, στρατηγικών επικοινωνιών, στρατηγικού σχεδιασμού και διαχείρισις κρίσεων και με απαραίτητο συνδετικό ιστό την εθνική συνεννόηση.
- (β) Την εξωτερική εξισορρόπηση, λαμβάνοντας υπόψη τα συμφέροντα των σημαντικών δρώντων, την υψηλή ρευστότητα και τη δυναμική και όχι στατική φύση του περιβάλλοντος ασφαλείας στην Ανατολική Μεσόγειο. Θα πρέπει να επιδιωχθεί η περαιτέρω εμβάθυνση και ενίσχυση περιφερειακών και άλλων συνεργασιών και συμμαχιών και αξιοποίηση εργαλειών στο πλαίσιο της ΕΕ. Στο πλαίσιο αυτό είναι απαραίτητο να έχουν τεθεί ρεαλιστικοί στόχοι (με συναίσθηση μεγεθών σε διεθνές επίπεδο), οι κινήσεις μας να αποτελούν τμήμα μιας ευρύτερης στρατηγικής στον χώρο της εξωτερικής πολιτικής και να έχουμε κατανοήσει την ανάγκη σοβαρής, συνεπούς και μακροπρόθεσις προσπάθειας για την αύξηση της διεθνούς επιρροής της χώρας και την εξασφάλιση ενός ευρωπαϊκού και περιφερειακού ρόλου. Αυτά κόποις κτώνται και δεν χαρίζονται από τρίτους.

Όσον αφορά τις ελληνoturκικές σχέσεις, υπερβολικές αντιδράσεις προς τη μία κατεύθυνση μπορούν να οδηγήσουν σε (αχρείαστη) σύγκρουση, ενώ προς την άλλη σε διολίσθηση και σταδιακή απώλεια κυριαρχικών δικαιωμάτων (ή και εδαφών). Πώς επιτυγχάνεται η –εξαιρετικά δύσκολη– ισορροπία; Τα άμεσα βήματα είναι η εκπομπή αξιόπιστων μηνυμάτων προς την άλλη πλευρά: σε δημόσιο επίπεδο δηλώσεις ψύχραιμες, λακωνικές και με απόλυτη συνοχή, ανεξαρτητως πηγής. Παράλληλα, το εμπιστευτικό μήνυμα πρέπει να είναι το επωθέν από τον Γεώργιο Παπανδρέου: «Αν ανοίξετε την πόρτα του φρενοκομείου, είμαστε υποχρεωμένοι να εισέλθουμε» και τότε –συμπληρώνουμε– ουδεις θα εξέλθει ατσαλάκωτος. Το μήνυμα αυτό παραμένει αξιόπιστο λόγω του αξιόμαχου των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων.

Εντέλει, όσον αφορά το μέλλον των ελληνoturκικών σχέσεων, ισχύει απόλυτα η ρήση του Αμερικανού προέδρου Θιοντορ Ρούζβελτ (1901-1908): «Να μιλάς ήρεμα, αλλά να κρατάς και ένα χοντρό ραβδί».

1. ΤΟ ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

Μέσο: . . . . . ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΚΥΡΙΑΚΗΣ_ΕΙΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

Ημ. Έκδοσης: . . .30/11/2025 Ημ. Αποδελτίωσης: . . .30/11/2025

Σελίδα: 160

158

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ

ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ · ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙ ΟΡΩΝ

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Αλεξανδρής, Α. - Βερέμης, Θ. - Καζάκος, Π. - Κουφουδάκης, Β. - Ροζάκης, Χ. - Τσιτσόπουλος, Γ., *Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις 1923-1987*, Εκδόσεις Γνώση, Αθήνα 1991.

Βαλνιάκης, Γιάννης, *Η Ελλάδα των Τεσσάρων Θαλασσών*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρη, Αθήνα 2020.

Βερέμης, Θάνος, *Η Ιστορία των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων 1453-2006*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρη, Αθήνα 2007.

Δίπλα, Χαριτίνα, *Η Ελληνο-Τουρκική Διαφορά για την Υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου*, **ΕΛΙΑΜΕΠ**, Αθήνα 1992.

Δίπλα, Χαριτίνα - Ροζάκης, Χρήστος (επιμ.), *Το Δίκαιο της Θάλασσας και η Εφαρμογή του στην Ελλάδα*, Εκδόσεις Σιδέρη, Αθήνα 2004.

Ηρακλειδής, Αλέξης, *Ασπονδοί Γείτονες. Ελλάδα-Τουρκία: Η Διένεξη του Αιγαίου*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρη, Αθήνα 2007.

Θεοδωρόπουλος, Βύρων, *Οι Τούρκοι και Εμείς*, Εκδόσεις Φυτράκη, Αθήνα 1988.

Λιάκουρας, Πέτρος, *Διεθνές Δίκαιο και Χρήση των Θαλάσσιων Βυθών για Στρατιωτικούς Σκοπούς*, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα 2002.

Λυγερός, Σταύρος - Μελάς, Κώστας, *Μετά τον Ερντογάν Τι;*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2013.

Ντόκος, Θάνος (επιμ.), *Λευκή Βίβλος για την Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, Άμυνα και Ασφάλεια*, **ΕΛΙΑΜΕΠ**, Εκδόσεις Ι. Σιδέρη, Αθήνα 2016.

Παζαρτσί, Χουσεΐν - Οικονομίδης, Κων/νος, *Το Καθεστώς Αποστρατιωτικοποίησης των Νησιών του Ανατ. Αιγαίου – Το Νομικό Καθεστώς των Ελληνικών Νησιών του Αιγαίου*, Εκδόσεις Γνώση-**ΕΛΙΑΜΕΠ**, Αθήνα 1989.

Περράκης, Στέλιος (επιμ.), *Αιγαίο. Εξελιξείς και Προοπτικές Επίλυσης των Ελληνοτουρκικών Διενέξεων*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 2003.

Ριζάς, Σωτήρης, *Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις και το Αιγαίο 1973-1976*, Εκδόσεις Σιδέρη, Αθήνα 2006.

Συρίγος, Άγγελος, *Σχέδιο Ανάν. Οι Κληρονομίες του Παρελθόντος και οι Προοπτικές του Μέλλοντος*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2006.

Συρίγος, Άγγελος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2015.

Τσάκωνας, Παναγιώτης, *The Incomplete Breakthrough in Greek-Turkish Relations. Grasping Greece's Socialization Strategy*, Palgrave-Macmillan, 2010.

Τσάλτας, Γρηγόρης - Κλάδη, Μαριάνθη, *Το Διεθνές*

Καθεστώς των Θαλασσών και των Ωκεανών, Εκδόσεις Σιδέρη, Αθήνα 2003.

Τσάλτας, Γρηγόρης, «Οι Ελληνικές Θέσεις στην Τρίτη Συνδιάσκεψη του ΟΗΕ για το Δίκαιο της Θάλασσας» στο Περράκης, Στέλιος (επιμ.), *Αιγαίο. Εξελιξείς και Προοπτικές Επίλυσης των Ελληνοτουρκικών Διενέξεων*.

Φίλης, Κωνσταντίνος, *Τουρκία, Ισλάμ, Ερντογάν*, Εκδόσεις Παπαδόπουλος, Αθήνα 2018.

Για τις τουρκικές θέσεις, βλ.επε:

Bölükbaşı, Deniz, *Turkey and Greece. The Aegean Disputes*, Routledge Cavendish, 2004.

Gürel, Şükrü Sina, *Οι Τουρκο-Ελληνικές Σχέσεις (1821-1993)*, μετάφραση Παντελής Τουλουμάκος, Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2008.

Νταβούτογλου, Αχμέτ, *Το Στρατηγικό Βάθος. Η Διεθνής Θέση της Τουρκίας*, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2010.